

BAZI TÜRK ANDLAŞMALARINA GÖRE KORSANLIK VE DENİZ HAYDUTLUĞUNUN YASAKLANMASI

Seha L. MERAY

Dergimizin bundan önceki sayılarında, eski ya da yakın tarihli Türk andlaşmalarından alınmış örneklerle, Devletler hukukunun bazı konularındaki düzenlemeleri, memleketimiz uygulaması açısından göstermeye çalışmıştık. (1). Bu denememizde de, yine daha çok bir kategori kaynağa (*andlaşmalara*) dayanarak, açık denizlerin serbestliği ilkesinin gelişmesinde ve yerleşmesinde çok önemli konular olan, korsanlıkla deniz haydutluğunun yasaklanması bakımından bazı örnekler vereceğiz. Bu deneme de, öncekiler gibi, etraflı ve derinlemesine bir tarih incelemesi ve araştırması değil, Türk andlaşmalarının konumuzla ilgili kurallarını ortaya koyma çabasıdır. (2). Ancak, bu konuların Devletler hukukunda günümüze gelinceye kadar nasıl anlaşıldığını, bu kavramların tarih içinde gelişiminin ne olduğunu, kısaca, görmek, Türk andlaşmalarındaki hükümlerle karşılaştırmalar yapma yönünden yerinde olacaktır.

(1) Bknz. : Seha L. MERAY, «Bazı Türk Andlaşmalarında Hudutlarla İlgili Hükümler», *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1960, c. XV, sayı 2, sh. 37-93 : «Bazı Türk Andlaşmalarına Göre Komşuluk Münasebetleri», *Ibid.*, 1960, c. XV, sayı 2, sb. 94-147; «Bazı Türk Andlaşmalarına Göre Hudut Uyuşmazlıklarının Çözüm Yolları», *Ibid.*, 1960, c. XV, sayı 3, sh. 11-28; «Bazı Türk Andlaşmalarına Göre Denizde Dostluk, Selâmlaşma, Kazaya Uğramış Gemilere Yardımla İlgili Hükümler», *Ibid.*, 1961, c. XVI, sayı 2, sh. 77-92; «Bazı Türk Andlaşmalarına Göre Angarya ve Yasaklanması», *Ibid.*, 1963, c. XVII, — Ayrıca bknz. : A. Gündüz ÖKÇÜN, «Bazı Türk Andlaşmalarına Göre Toprak Kazanma ve Kaybetmenin Yurttaşlık Üzerine Etkisi», *Ibid.*, 1961, c. XVI, sayı 1, sh. 221-244.

(2) Diğer denemelerde yaptığımız gibi, bu yazımızda da andlaşmaları, *Düstur* dışında, başlıca iki kaynaktan almaktayız: *Mecmua-i Muahedat* (İstanbul, 1876) ve Nihat ERİM, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri, Cilt I: Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları* (Ankara, 1953). Andlaşmalarla ilgili olarak hicrî tarihleri milâdî tarihlere yıl olarak çevirmede kaynak: Faik Reşit UNAT, *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, genişletilmiş 3 üncü basım, Ankara, 1959.

I. DEVLETLER HUKUKUNA GÖRE KORSANLIK VE DENİZ HAYDUTLUĞU

A. Bugünkü anlayış.

Uzun tarihsel gelişimi içinde birbirine çok karışmış ya da çok karıştırılmış iki ayrı konu olan «korsanlık» (*course, privateering*) ile «deniz haydutluğu» (*piracy, piratrie*), Devletler hukukunun, gerek unsurları gerekse hukukî sonuçları bakımından, birbirinden ayrıntılar gösteren iki konusudur.

Korsanlık, harpte, özel kişilere ait bir geminin, harbe taraf olan Devletinden müsaade belgesi (*lettres de marque, commission en course*) alarak, diğer muharip Devlete karşı harp hareketlerine katılması ve bu hareketlerinde harp hukuku kurallarına bağlı olmasıydı. (3). Korsan gemi, özel bir gemi olması ve özel kişilerin idaresinde bulunmasıyla harp gemilerinden; muharip Devletin resmî müsaade belgesiyle harp hareketlerine katılmasıyla da deniz haydudundan ayrılırdı. (4). Korsan, bu hizmetlerine karşılık, belgesini taşıdığı Devletten bir ücret alma yerine, ele geçirdiği ganimetten büyük bir hisse ile yetinirdi. (5). Böyle bir geminin kaptanı ve gemi adamları, ele geçirildikleri zaman, haksız fiil işlememiş olmak şartıyla, harp esiri sayılırdı. Bu anlamda korsanlık 16 Nisan 1856 da, Osmanlı Devleti de dahil, Paris kongresine katılan Devletlerce kabul edilen Beyanname ile yasaklanmıştır. (6). Bu tarihten

(3) Korsanlık konusunda genel olarak bkz. : A. P. HIGGINS ve C. J. COLOMBOS, *Le Droit Internationale de la Mer*, Paris, 1952, sh. 349 - 351; Charles Cheney HYDE, *International Law. Chiefly As Interpreted and Applied by the United States*, 2nd edit., Boston, 1951, c. III, sh. 1914 - 1915; Seha L. MERAY, *Devletler Hukukuna Giriş*, c. II, ikinci bası, Ankara, 1962, sh. 451. «Corsaire» ve «Course» terimleri için bkz.: *Dictionnaire de la Terminologie du Droit International*, Paris, 1960, sh. 175, 179.

(4) Robert G. ALBION, «Privateering», *Encyclopaedia of the Social Sciences*, New York, 1934, c. XII, sh. 422.

(5) Henry BONFILS, *Manuel de Droit International Public*, (édit. P. Fauchille), 7ème édit., Paris, 1914, sh. 945 - 962.

(6) Beyannamenin metni için bkz.: *Sicil-i Kavanin*, (Yayımlayan Karakoç Sarkis, İstanbul, 1935) c. XI, sh. 536. Paris Beyannamesine hemen hemen bütün denizci Devletler katılmışlardır. Ancak, İspanya 18 Ocak 1908 de, Meksika 13 Şubat 1909 da katılmışlardır. Amerika Birleşik Devletleri hiç katılmamıştır. Vespasien PELLA, «La Répression de la Piratrie», *Recueil des Cours de l'Académie de Droit International de la La Haye*, 1926 - V, c. 15, sh. 190 - 191.

sonra da, Devletler arasındaki savaşlarda, genel olarak, korsan gemi kullanılmamış ve korsanlık, Amerikan Ayrılık Harbi dışında, görülmemiştir. (7).

Korsanlıktan farklı olarak, Devletler hukukunda *deniz haydutluğu* kavramının özelliği vardır. Genel olarak, Türkçemizde kullanılan *deniz haydutluğu* deyimini, aynı zamanda en kısa ve en iyi tanımı da vermektedir. Deniz haydutluğu, Devletler hukukuna göre, özel kişilere ait gemilerle özel kişilerin, *harp ya da barış* zamanında, açık denizde gemilere, bu gemilerdeki insanlara ya da yüke karşı bir Devlet yararına değil, kendi çıkarları için yaptıkları haydutluk fiilleridir. Deniz haydutluğu terimi gemiyi ele geçirmeyi, batırmayı, gemiye zarar vermeyi, gemi adamlarını ve yolcuları öldürmeyi ve yaralamayı, kaçırmayı, köle etmeyi, yüke el koymayı, yükü tahrip etmeyi, her çeşit zarar vermeyi kapsamaktadır. (8). Deniz haydutluğu milletlerarası bir suç ve deniz haydudu insanlığın düşmanı (*hostis humani generis*) sayılmaktadır. Bu yüzden deniz haydutluğu yapan gemiciler, bu işde kullanılan gemi, açık denizde, bayrağını taşımakta olduğu Devletin korunmasından yararlanamaz; bütün Devletlerin kovuşturmasına ve zorlamasına açık bir durumda bulunurlar. (9). Herhangi bir Devlet, açık denizde, deniz haydudu gemiyi durdurabilir, arayabilir, yakalayabilir, deniz haydutlarını kendi mahkemelerinde vargılayabilir. Ancak bütün bunları, Devletler hukuku bakımından deniz haydudu sayılanlara yapabilir.

(7) HYDE, *op. cit.*, c. III, sh. 1917; L. OPPENHEIM, *International Law. A. Treatise*, (edit. H. Lauterpacht), London, 1955, c. II, sh. 262. Birinci ve İkinci Dünya Harplerinde bazı harp gemilerinin yaptıkları ve günlük konuşmalarla gazete sütunlarında «korsanlık» olarak gösterilen hareketler, hukuk yönünden, korsanlık değil, ancak deniz harp hukuku kurallarına aykırı fiiller olarak belirmektedir. «Corsaire a été parfois employé pour qualifier un bâtiment de guerre ayant pour mission de pourchasser les navires ennemis: croisaire corsaire. L'emploi de ce terme en ce sens peut faire naître la confusion et devrait être évité». *Dictionnaire de la Terminologie du Droit International*, Paris, 1960, sh. 175.

(8) HYDE, *op. cit.*, c. II, sh. 767-777; HIGGINS-COLOMBOS, *op. cit.*, sh. 294-299; MERAY, *op. cit.*, c. I, ikinci bası, Ankara, 1960, sh. 467-469; PELLA, *op. cit.*, sh. 149-265; Ch. CALVO, *Le Droit International Théorique et Pratique*, 4 ème édit., c. I, Paris, 1887, sh. 576; «Pratrie» terimi: *Dictionnaire de la Terminologie...*, *op. cit.*, sh. 452-454.

(9) «Eskiden yakalanan deniz haydutları muhakeme edilmeden gemi direğine asılırdı. Bugün meşru müdafaa halinde derhal imha edilmeleri zarureti hâsıl olmadığı takdirde deniz haydudu gemisiyle birlikte bir limana götürülür ve orada muhakeme olur.» Zeki Mesut ALSAN, *Yeni Devletler Hukuku*, c. I, Ankara, 1950, sh. 502.

Devletler hukuku bakımından, deniz haydutluğundan ne anlaşılması gerektiği, doktrinde uzun süren anlaşmazlıklardan sonra, (10), Türkiye'nin de katıldığı Cenevre Deniz Hukuku Konferansında, 29 Nisan 1968 de imzalanan Açık Denizler Sözleşmesinin bu konuya ilişkin maddeleri ile aydınlığa ve kesinliğe kavuşmuştur. Sözleşmede, deniz haydutluğuna ilişkin maddeler şunlardır :

Madde 14: Bütün Devletler açık denizde veya hiç bir Devletin kazasına tâbi bulunmayan diğer herhangi bir yerde deniz haydutluğunu tenkil etmek üzere en büyük imkân nispetinde işbirliğinde bulunacaklardır.

Madde 15: Aşağıda sayılan fiiller deniz haydutluğunu teşkil eder :

1. a) Açık denizde, bir gemiye veya uçağa veya bunlardaki şahıslara veya mallara karşı, b) hiç bir Devletin kazasına tâbi olmayan bir yerde bir gemiye veya uçağa, şahıslara veya mallara karşı, bir hususî geminin veya bir hususî uçağın mürettebatı veya yolcuları tarafından şahsî maksadlarla işlenen her türlü gayri meşru şiddet, tevkif veya yağma fiili.

2. Bir geminin veya bir uçağın kullanılmasına isteyerek iştirak fiilleri, şu şartla ki, bu fiilleri işleyen kimse bu gemiye veya bu uçağa deniz haydudu gemi veya uçak vasfını veren hâdiselere dair malûmat sahibi olsun.

3. İşbu maddenin 1. veya 2. bendlerinde tarif edilen fiillerin ikaini teşvik veya bunları kolaylaştırmak maksadı ile teşebbüs edilen her türlü hareket.

Madde 16: (11)

Madde 17: Fiilen kontrolü altında buldukları kimşeler tarafından 15. maddede gözetilen fiillerden birini işlemeğe tahsis edilmiş gemiler veya uçaklar, deniz haydudu gemi veya uçak sayılır. Bu gibi fiilleri işlemeğe hizmet etmiş gemiler veya uçaklar da, bu fiilleri işlemekle suçlu şahısların kontrolü altında kaldıkları müddetçe deniz haydudu gemi veya uçak sayılır.

Madde 18: Bir gemi veya uçak, deniz haydudu gemi veya uçak halini almasına rağmen, tabiiyetini muhafaza edebilir.

(10) PELLA, *op. cit.*, sh. 165-170.

(11) Sözleşmenin 16 ncı maddesini, ileride, «kıyas yolu ile deniz haydutluğu» keşiminde göreceğiz.

Tabiiyetin muhafazası veya kaybı, bu aslî tabiiyetin neşet ettiği Devletin kanunlarına tâbidir.

Madde 19: Her Devlet açık denizde veya hiç bir Devletin kazasına tâbi olmayan herhangi bir yerde deniz haydudu bir gemiyi veya uçağı deniz haydutluğu fiilleri neticesinde ele geçirilmiş ve deniz haydutlarının elinde bulunan bir gemiyi zapt ve bu gemide veya uçakta bulunan şahısları yakalayabilir ve eşyayı müsadere edebilir. Müsadere bulunan Devletin mahkemeleri verilecek cezalar hakkında ve hüsnüniyet sahibi üçüncü şahısların hakları mahfuz kalmak üzere, gemiler, uçaklar veya eşya ile ilgili tedbirler hakkında karar verebilir.

Madde 20: Deniz haydudu olduğundan şüphe edilen bir gemi veya uçak yeter sebep olmadan zapt edildiği takdirde, vakalayan Devlet, geminin veya uçağın tabiiyetinde bulunduğu Devlete karşı, müsadere eden mütevellit her türlü zarar ve kayıptan mes'uldür.

Madde 21: Deniz haydutluğu sebebi ile her türlü zapt ancak harp gemileri veya askerî uçaklar veya bir kamu hizmetine tahsis edilmiş olup bu hususta yetkili kılınan sair gemi veya uçaklar tarafından icra edilebilir. (12)

B. Terim karışıklığı.

Türkçe yayınlanmış Devletler hukuku kitaplarında, korsanlıkla deniz haydutluğu arasındaki bu ayırım, diğer dillerde yazılmış Devletler hukuku kitaplarında olduğu gibi, yapılagelmektedir. (13). Ancak, öyle görülüyor ki, Devletler hukuku ile yakından ilgilenenler dışında, konuşma ve gazete dilinde olduğu kadar bazı sözlük ve ansiklopedilerde, korsan ile deniz haydudu arasında, çoğu zaman, bir ayırım yapılmamakta, her iki terim eşanlamda ya da Devletler hukuku anlamı dışında bir anlamda kullanılmaktadır. O kadar ki, bu denemede örneğini vereceğimiz gibi, bazı yakın tarihli andlaşmaların Türkçe metinlerinde bile bu iki terim ve bu iki ayrı kavram eşanlama alınmıştır. Bu karıştırma yüzünden olacak, bir diplomat-yazar, şöyle demek zorunluğunu duymuştur :

(12) Bu sözleşme henüz yürürlüğe girmemiştir. Türkiye tarafından şimdiye kadar onaylanmış değildir. Sözleşme metninin Türkçe çevirisi için bkz.: İlhan LÜTEM, *Deniz Hukukunda Gelişmeler. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı*, Ankara, 1959, sh. 462 vs.. Sözleşmenin resmî İngilizce metni için bkz.: *The American Journal of International Law*, 1958, c. 52, sh. 845-847 (madde 10-21 için).

(13) Örneğin bkz.: ALSAN, *op. cit.*, c. I, sh. 502; MERAY, *op. cit.*, c. I, sh. 467.

Corsaire ile *Pirate*'ı ayırdetmek için, her nedense, Türkçe, ayrı ayrı tâbirler yoktur. Biz her ikisine de, korsan deriz. Halbuki arada fark vardır. *Pirate*, deniz haydudu demektir. *Corsaire* ise, bağlı olduğu hükümetin müsaadesiyle düşman gemilerine ve topraklarına akınlara girişendir. Devletler hukuku bakımından uzun münakaşalar götürebilen bu bahis üzerinde durmuyorum. Dursam bile altından kalkamam. Merak edenler, Devletler hukuku profesörlerine baş vurabilirler. Çok şükür, o yönden, donatımımıza diyecek yoktur. (14)

Bu terim karıştırmasının çeşitli örneklerini vermek mümkündür. Bazı gazete haberlerinde, iç sulardaki hırsızlık ve diğer polis olaylarından «korsanlık» diye sözedilmesi, Devletler hukukundaki «korsanlık» kavramı ile ilgili değildir. Örneğin, *Cumhuriyet* gazetesinde (20 Kasım 1961, sh. 2) «Motör çalan korsanlar» başlıklı haber şöyle başlamaktadır: «Haydarpaşa limanı inşaatında kullanılan bir deniz motörü meçhul korsanlar tarafından çalınmıştır...» Yine *Cumhuriyet* gazetesinde (26 Kasım 1961, sh. 2) «Üç gemi korsanı yakalandı» başlığı altında, *Yolaç* şilebine «hırsızlık maksadile giren» üç kişinin yakalandığı, «sanık korsanlar hakkında soruşturma» açıldığı bildirilmektedir. *Milliyet* gazetesinde (19 Eylül 1963, sh. 1) «İki korsan sopa ile bekçinin gözünü çıkardı» başlığı altında, haber metninden önce, şöyle denilmektedir: «Halîç Fenerinde hurda demir çalmak isteyen korsanlar bekçiyi yaraladıktan sonra kaçtılar.» *Ulus* gazetesinde (15 Aralık 1961, sh. 3) «Korsanlar dün bir gemiye hücum etti» başlığı altında, Anadolu Ajansı'nın verdiği şu haber çıkmıştır :

RANGUN, 14 — Dün İrraadi Deltasında korsanların hücumuna uğrayan bir gemideki yolculardan üçü ağır surette yaralanmış, dört polis de ölmüştür. Mütecavizler gemiye çıkmış ve iki polis bıçaklıyarak silâhlarını aldıktan sonra diğer iki polisi de tüfekte vurmuşlar, ayrıca yolcular üzerine de ateş açmışlardır. Korsanlar kaçarken, gemiyi sahildeki kavalıklara bindirmişlerdir.

(14) Fuad CARIM, «Batı Akdeniz'de Türk Korsanları», *Dünya Gazetesi*, 28 ve 29 Mayıs 1955, sh. 2 ve 5. Gerçekten böyle bir ayırım daha çok eskiden Türkçe Devletler hukuku kitaplarında yapılmaktadır. Örneğin bkz.: HASAN FEHMİ, *Telhis-i Hukuk-u Düvel*, ikinci bası, İstanbul, 1326 (1908), sh. 229 - 233 : «deniz hırsızlığı»; sh. 390 - 396 : «korsanlık».

(15) Mehmet Ali AGAKAY ve diğerleri, *Türkçe Sözlük*, 2 neç bası, Ankara, 1955, sh. 462.

Böyle terim karıştırmaları yalnız gazetelerde değil bazı sözlüklerde de görülmektedir. Türk Dil Kurumunun yayınladığı *Türkçe Sözlük*'te «deniz haydudu» terimi yoktur; yalnız *korsan* sözünün karşılığı olarak şöyle denilmektedir: «*Korsan* (İt.): deniz haydudu.» (15) Diğer bir sözlükte de yalnız «korsan» terimi vardır ve şöyle açıklanmıştır :

KORSAN : İta. : Deniz haydudu (Düşman gemilerini çapul etmeye memur olarak eskiden Devletçe çıkarılan gemilere de «korsan» denirdi.) (Corsaire, pirate, forban). **KORSANLIK**. i. : Deniz haydutluğu (Piratrie). **KORSANLIK ETMEK**: Deniz haydutluğu yapmak (Faire le corsaire, le pirate). (16)

İngilizce - Türkçe sözlüklerde de aynı karıştırmayı görmekteyiz. Örneğin bir sözlükte şu karşılıklar verilmektedir :

PIRACY : korsanlık;; **PIRATE** : korsan,; **PIRATICAL** : korsancasına.

PRIVATEER : Hususî şahıslara ait olup düşman gemilerine hücumu mezun ticaret gemisi; böyle bir geminin kaptanı ve tayfası. Böyle bir gemi ile dolaşmak. (17)

Görüldüğü gibi, bu sözlükte *Piracy* karşılığı yanlış terim kullanılmakta, fakat *Privateer* terimi doğru tanımlanmaktadır. *Piracy* karşılığı olarak «deniz haydutluğu» verilseydi, *privateer* tanımı ile «korsan» terimi birlikte kullanılabilirdi. Diğer bir sözlükte aynı terim karışırması vardır:

PIRATE : Korsan, deniz hırsızı; korsan gemisi; v. korsanlık et;;; **PIRACY** : n korsanlık, deniz haydutluğu.....;

PIRATIC (AL) : korsanca

PRIVATEER : Hükümet tarafından düşman gemilerine karşı harekete geçirilen hususî şahıslara ait harp gemisi, silâhlendirilmiş hususî gemi; böyle geminin kaptanı; **PRIVATEERING** : hususî harp gemisinde çalışma. (18)

Fransızca sözlüklerde de her iki terimin de eş anlamda kullanıldığı görülmektedir. Örneğin:

(16) İbrahim Alâeddin GÖVSA, *Resimli Yeni Lûgat ve Ansiklopedi (Ansiklopedik Sözlük)*, İstanbul, c. III, sh. 1495.

(17) Fahir İZ ve H. C. HONY, *An English - Turkish Dictionary*, oxford, 1958, sh. 320, 336.

(18) *Yeni Redhouse Lûgati. İngilizce - Türkçe*, İstanbul, 1959, sh. 779, 819.

CORSAIRE : n. m. (Ital. *Corsaro*; de *Corso*, course) Navire armé en guerre. Capitaine qui le commande : *Surcouf fut un hardi corsaire*. Pirate. Fig. Homme rapace et impitoyable : *les corsaire de la finance* ...

.....

PIRATE : (gr. *peirates*). Bandit qui court les mers pour voler, piller. Son navire : *couler un pirate*. Fig. Quiconque qui s'enrichit en pillant. (19)

Bu terim karışıklığı içinde doğru bir açıklamayı *The Concise Oxford Dictionary*'de bulmaktayız.

PIRATE : sea-robber; marauder. Gk. *peirates* (*peirao* attempt, assault).

.....

PRIVATEER : Armed vessel owned and officered by private persons holding commission from government (lettres of MARQUE) and authorized to use it against hostile nations esp. in capture of merchant shipping ... [f. prec + EER, prob. after *volunteer*]. (20)

C. Tarihsel gelişime kısa bir bakış.

Bugün Devletler hukukunda, nitelikleri ve hukukî sonuçları bakımından birbirinden ayrı kavramlar olan «korsanlık» ile «deniz haydutluğu» arasında, tarih içinde uzun bir süre kesin bir ayırım görülmemiştir. Birbirine karıştırılmış bu çeşit saldırıların her zaman yasaklandığı da söylenemez. Tersine, uzun bir süre, böyle işlerin, ayırım yapılmadan şerefli bir girişim sayıldığı da görülmektedir. Şimdi bazen yapıldığı gibi, deniz haydutluğu-korsanlık, *piratrie - course*, *piracy - privateering*, *private-corsaire* terimlerinin tarih boyunca da, eşanlam ve değerinde tutulduğu olmuştur. (21).

Deniz haydutluğunun ne zaman başladığını kesin olarak tespit etmek güçtür. Tarihin eski devirlerine kadar uzandığı bilinmektedir. Akdeniz Fenikeliler ve eski Yunanlılar zamanından be-

(19) *Nouveau Petit Larousse Illustré*, Paris, 1959, 290ème édit., sh. 239, 790. Burada verilen örneğe uygun bir kullanım Türkçe yazılarda da görülmektedir. Bknz.: Ahmet Emin YALMAN, «İhracatımızı Tehdit Eden Korsanlık», *Milliyet* gazetesi, 26 Eylül 1963, sh. 2. Bu yazının bir yerinde şöyle denilmektedir: «Lübnan'lı ve Suriye'li «Ticaret korsanları»nın Türk ihracatına bu şekilde el atmaları bir faciadır. Bu yüzden milyonlarca dolarlık ihracat dövizimizin elden kaçtığı iddia ediliyor.»

(20) *The Concise Oxford Dictionary*, 3rd edit., Oxford, 1949, sh. 868, 915.

(21) PELLA, «Piratrie», *Dictionnaire Diplomatique*, c. II, sh. 414.

ri deniz haydutları ile kaynamakta idi. (22). Eski Yunanlılar, harpte ya da barışta, başkalarına aid gemilere saldırmayı başaranları kahramanca karşılardı. Bu çeşit saldırıların suç olabileceği ne eski Yunanlılar, ne Romalılar ne de diğer antik kavimlerce benimsenecek bir düşünce değildi. (23). Roma İmparatorluğu yayılınca, Antonius, M.Ö. 102 de Akdeniz'i deniz haydutlarından temizlemişse de, M.S. III ncü yüzyıldan sonra, Roma'nın kuvvet kaybedişi ve parçalanışı ile, yeniden salgın halini almıştı. (24).

Korsanlıkla deniz haydutluğu kavramları arasında uzun bir süre kesin bir ayırım görememenin çeşitli nedenleri vardır. Antik çağlardan Orta Çağın sonlarına kadar, hattâ daha ileri tarihlerde bile, milletlerarası münasebetlerde harp, çok sık başvurulan, alışılmış bir ortamdı. Devrin genel düzensizliği, milletlerarası münasebetlerde uygulanacak hukuk kurallarının ilkelliği (25), deniz olaylarını denet güçlüğü yanında, uzun bir süre, harp durumu yalnız çarpışan iki Devlet ya da Devletler arasında değil, aynı zamanda bu Devletlerin uyrukları arasında da var sayılıyordu. Yalnız Devletler ya da milletler değil, harbe tutuşmuş Devletlerin fertleri de birbirine karşı düşmandı. Yenilenin canı, malı, özgürlüğü yenenin elinde idi. Zamanla kara harbi kurallarında gelişmelere karşılık, denizlerde harp barbarlık şartları içine kalmıştı. (26).

(22) PELLA, «La Repression...», *op. cit.*, sh. 150-151, 153.

(23) Arthur NUSSBAUM, *A Concise History of the Law of Nations*, 2nd edit., New York, 1954, PELLA, «Piratrie», *op. cit.*, sh. 413-414 ve «La Repression...», *op. cit.*, sh. 153-159; J. B. BOTSFORD, «Piracy», *Encyclopaedia of the Social Sciences*, c. XII, sh. 136.

(24) BOTSFORD, *op. cit.*, sh. 137; PELLA, «La Repression...», *op. cit.*, sh. 155-158.

(25) Prof. Cemil BİLSEL (*Devletler Hukuku. Giriş*, ikinci bası, İstanbul, 1940), sh. 125) Osmanlı Devletinin yayılma devri için şöyle demektedir: «... Bu istilâ devrinde devlet, hemen daimî harp halindedir. Muahedeleri mütarekedir... Avrupa ile bütün münasebetler yalnız bir esas üzerine dayanmaktadır: Kuvvet... Devletler hukukunun, henüz her yerde filiz halinde bulunduğu bu zamanlarda devletin münasebetlerini kuvvete dayandırması tabii olmayan bir şey değildir. Fakat bunu, sırf kuvvete istinad ettirmesi, bu devrin sonlarında akdettiği muahedelerde bir mütekabiliyet araması, ecnebilere, millî hâkimiyet zararına bir çok imtiyazlar vermesidir ki, tenkid edilmek lâzım gelir.»

(26) BONFILS, *op. cit.*, sh. 946-947; G. F. de MARTENS, *Précis du Droit des Gens de l'Europe*, c. I, Paris, 1864 basısı, sh. 273-274 (kitabı çeviren Ch. Vergé'nin notu).

Orta Çağda da durum fazla değişmiş değildi. Denizler, haydutlar ya da, eş anlama gelmek üzere, korsanlarla dolu idi. Her Devlet kendi gemilerini ve uyruklarına karşı olmamak üzere, başka Devletlerin bayrağını taşıyan gemilere ve yabancı tüccarlara ve yüke karşı yapılan saldırıları görmemezlikten geliyordu; hatta, fırsat budukça bu çeşit faaliyette bulunanları destekliyor, onların ele geçirdikleri ganimetten hisse alıyordu. (27). Bu çeşit korsanlığa ya da deniz haydutluğuna karşı düzenleme gereği henüz belirmemişti. Bu arada görülen bazı girişimler de ya kısır, ya taraf gözeten, ya da uygulamada pek gözönünde tutulmayan denemelerden ileri gidememiştir. Örneğin, III ncü Latran Meclisi, 1179 da, deniz haydutluğunu (*piracy*) aforozla cezalandırılacak bir suç saymıştı: ancak, hıristiyanlara karşı hıristiyanlar tarafından yapılırsa; yoksa müslüman gemilere, tüccara ve yüke saldırmak yasaklanma dışında bırakılıyordu. Daha sonraları, XIV ncü yüzyıldan bu yana, bazı İtalyan Devletleri ile diğer bazı Devletlerin deniz haydutluğuna karşı emirnameler çıkardıkları görülmektedir. Bütün bu emirnamelerde, müslümanlara karşı yapılacak deniz haydutlukları suç sayılmıyordu. (28). Kaldı ki, bu çeşit emirnameleri çıkaran hükümetler de, bunlara pek sıkı şekilde uymuyorlar-

(27) BOTSFORD, (*op. cit.*, sh. 137) Pisa ile Cenova'nın bu yüzden nasıl zengin olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bknz.: PELLA, «La Repression...», *op. cit.*, sh. 193. Diğer taraftan, «... Akdeniz'de faaliyette bulunup Osmanlı sahillerini tahrip eden Katalan korsanları icabında kaçıp Midilli'ye sığınarak Midilli beyine vurgunlarından pay veriyorlardı... Nihayet Osmanlı sahillerinin pek yakınında bulunup korsan yatağı olan ve Aragon korsanlarının Türk sahillerini vurup getirdikleri ganimetlerden hisse alan ve daha açık bir tabirle korsanlarla birlikte hareket eden Midilli beyinin hakkından gelinmesi kararlaştırıldı.» Rodos şövalyelerine gelince, onlar «... bilbassa korsan gemilerine müzahir oldukları gibi kendi gemileriyle de hem korsanlık ediyorlar ve hem de Osmanlılar aleyhine olan her mücadeleye iştirak ediyorlardı... İşte gerek askerî ve gerekse ticarî bakımdan önemi olan Rodos'da şövalye adıyla böyle bir korsan sınıfının bulunarak bunların Türkiye, Mısır, Suriye arasında gidüp gelen tüccar mallarını yağma ve gemilerini zapt ve halkını esir etmeleri ticarete de mühim sekte verdiğinden Venediklilerle sulh akdedildikten sonra serbest kalan Osmanlı Hükümeti 1479 da hem İtalya, hem de Rodos seferini tertip etmiştir. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, c. II, Ankara, 1949, sh. 35, 36; 138.

(28) NUSSBAUM, *op. cit.*, sh. 30-31. Buna karşı, yine Nussbaum, İslâm'ın harp hukuku konusunda aynı çağın hıristiyan milletlerinden çok ileri olduğunu da belirtmektedir: «The hostility of Islam toward infidels was tempered by remarkable exceptions... On the whole... the record of Islam is definitely good on this score. The crusaders, although aggressors, proceeded on the principle that no faith need be kept with infidels. Says the noted English historian Lane-Poole, with an eye to the crusaders, «The virtues of civilization were all on the side of the Saracens.» *Ibid.*, sh. 52, 54.

dı. Gerçekten, fırsat yeter derecede çekici, ele geçirme tehlikesiz olduğu zamanlar, kendileri de deniz haydutluğuna baş vuruyorlardı. (29).

Orta Çağın sonlarına doğru, henüz resmî, Devlet donanmalarının kurulmasından önce, Devletler deniz harbi araçlarını başlıca özel kaynaklardan sağlamaktaydılar. Bu yüzden korsanlıkla deniz haydutluğu, XVII nci yüzyıl sonlarına kadar çok düzensiz bir şekilde, neyin suç neyin mubah olduğu pek bilinmeksizin süregelmiştir. (30). Her Devlet, kendi yarı-resmî korsanlarına kahraman gözüyle bakarken, başka Devletlerin bu çeşit denizcilerini, şiddetle cezalandırılması gereken, deniz haydutları sayma eğiliminde olmuştur. (31). Gerçek hukukî durum, belki de, bu iki davranışın ve görünüşün ortasında idi. Böyle olunca, bu devrede, harp gemileri ya da müsaade belgeli özel gemiler tarafından yapılan saldırılarla, müsaade belgesiz gemilerin yaptığı vurgunlar arasında ince ayrıntılar görmek güçtür. Bunun için de, deniz haydutluğu ve onunla eş anlamda olmak âzere korsanlığın *çok eskiden beri* insanlığın düşmanı (*hostis humani generis*) sayıldığı ve o şekilde işlem görmeleri gerektiği düşüncesini (32), hiç olmazsa hukuk alanında, şüphe ile karşılamak doğru görünmektedir. (33)

(29) «Il semble bien qu'au XVIème siècle le champs des mers aient été largement couvert au brigandage; que les pillés, lorsqu'ils se plaignent, obtenaient rarement satisfaction; c'est une éclipse complète de droit des gens. L'exemple vient d'en haut. Les ordonnances sont impuissants contre d'effroyables désordres... Mêmes les Chevaliers de Malte pillent Et cet état d'anarchie se poursuit longtemps, puisqu'en 1671 Chardin fait encore un tableau impressionnant des dangers de la circulation sur les mers...» André GARDOT, «Le Droit de la Guerre dans l'oeuvre des Capitaines Français du XVIème Siècle», *Recueil des Cours*, 1948 - I, c. 72, sh. 529.

(30) ALBION, *op. cit.*, sh. 422, 423.

(31) XV ve XVI nci yüzyıllarda yeni keşifler (bunların sonucu olarak da altın, gümüş ve diğer kıymetli eşya taşınma ve ticareti) deniz haydutluğu için zengin ufuklar açmıştır. Bir çok korsan, kolay bir geçişle, deniz haydudu oluvermişlerdir. Karaib Denizinde Hispanyola açıklarında Kaplumbağa adası (Tortuga veya Turtles Island) gerçek bir deniz haydutluğu devleti halini almıştı. XVI nci yüzyıldan XVIII inci yüzyıla kadar, en kazançlı deniz haydutluğu maceraları, Avrupa kıyılarında değil, Karaib Denizindeki İspanyol ticaret yolları üzerinde idi. Memleketlerinde ileri gelen kimseler tarafından paraca desteklenen, hükümdarlarından teşvik gören Fransız, Hollandalı ve İngiliz denizeilerin yaptıkları, aslında deniz haydutluğundan başka bir şey değildi. İspanya'ya karşı bir ölüm-kalım savaşında hükümdarlarca ve halk oyunca kahramanlar gibi karşılanan bu deniz maceracıları, kendi milletleri için, gelecekteki imparatorlukların da kurucuları sayılmaktadır. Bknz.: P. GO, «Pirate and Piracy», *Encyclopaedia Britannica*, 1957 basımı, c. XVII, sh. 951; NUSSBAUM, *op. cit.*, sh. 66 - 67; BOTSFORD, *op. cit.*, 137 - 138.

(32) Paul BASTID, «La Révolution de 1848 et le Droit International», *Recueil*

Zamanla, deniz haydutluğu ile korsanlık arasında, hukuk alanında da, ayırım yapılmaya başlanmıştır. (34). Böylece en az XIII cü yüzyıldan beri görülmekte olan, özel gemilere harbe katılma müsaadesinin Devletçe verilmesi usulü, uzun bir süre düzensiz, kötüye kullanılmalara açık süregeldikten sonra, Devletlerin, ikili andlaşmalarla, deniz haydutluğuna karşı, hiç olmazsa kendi gemilerini ve tüccarlarını, açık denizde ve barış ortamında, bu çeşit saldırılara karşı korumak için, bazı ortaklaşa tedbirler de aldıkları görülmektedir. Örneğin, İngiltere ile Fransa arasında 1517 de yapılan andlaşma ile bağıtlı (âkit) iki Devlet, açık denizde işlenecek suçlara ilişkin yakınmaları dinleyecek özel bir mahkeme kurmayı kabul etmişlerdi. Uygulama alanında bunun yürürlüğe konmuş olduğu pek söylenemez. (35). Asıl önemli olan belge, Fransa'ya Osmanlı Devletinin verdiği 1535 kapitülâsyonudur. Bu belgede, göreceğimiz gibi, barış zamanında korsanlıkları yasaklayan, bunlara deniz haydutluğu işlemi yapan hükümler vardır. Bu kapitülâsyonun bir başka bakımdan çok önemli bir özelliğine değinmek gerekir: Bu devirde, gerek Fransa gerekse Osmanlı Devletinde, karşı dinden olanın gemisine ya da mallarına el atmak ve el koymak meşru bir ganimet sayılıyordu. (36).

Sonraları, özellikle 1689-1815 döneminde, Fransa ile İngiltere arasında «İkinci Yüz Yıl Savaşları» diye adlandırılan süre içinde, korsanlık gelişmiş ve teşkilâtlandırılmıştır. (37). Ama yine de korsanlığın kötüye kullanılması, korsanların deniz haydutluğuna

des Cours, 1948 - I, cilt 52, sh. 194; A. CAVAGLIERI, «Règles Générales de la Paix», *Ibid.*, 1929 - I, c. 26, sh. 482.

(33) NUSSBAUM, *op. cit.*, sh. 30-31, 314 not 73; PELLA, «La Répression...», *op. cit.*, sh. 163.

(34) «La distinction entre la piraterie - crime et la piraterie moyen de guerre apparut bien, il est vrai, dès l'antiquité et principalement au temps de l'Empire romain, lorsque les pirates ne furent plus considérés comme des ennemis (*Hostes*), mais comme des brigands ou des voleurs (*Latrunculi vel Praedones*). Néanmoins la notion de piraterie - crime resta encore confuse dans les siècles postérieures, en raison de la subsistance d'une forme de piraterie considérée comme licite. C'est pourquoi nous voyons dans l'histoire l'expression *pirate* employée comme synonyme de celle de *corsaire*, alors que aujourd'hui elles correspondent à des nations tout à fait distinctes.» PELLA, «La Répression...», *op. cit.*, sh. 163-164.

(35) NUSSBAUM, *op. cit.*, sh. 68.

(36) *Ibid.*, sh. 68. Nussbaum, bu kapitülâsyonun da gerçekte ne ölçüde uygulanmış olduğunu sormaktadır.

(37) ALBION, *op. cit.*, sh. 423.

kaymaları önlenebilmiş değildi. (38). Fakat artık deniz savaşlarında, Devletin resmî harp gemileri («donanma», «mirî gemi») yanında, müsaade belgeli (*lettres patentes, lettres de marque, littærae marcae*) özel kişiler (*armateurs, praedatores maritimi*) gemiler donatmakta (*naves praedatoriae, câpres*) ve düşmana karşı harp hareketlerine (*armements en course*) orta çağdan yaygın bir şekilde katılmaktaydılar. Bunlardan ayrı olarak, açık denizde gerçekten ve sadece haydutlukla geçinen, hiç bir Devletten korsanlık belgesi almamış, Devletlerin de işlerine geldikleri zaman ve o ölçüde göz yumdukları, deniz haydutları (*pirates, ecumurs des mers, forbans, flibusters, free booters, bucanneers, «sea dogs», «sea beggers», praedones maritimi*) vardı. Korsan ve deniz haydudu kavramları arasında bir ayırım, uygulamadaki karışıklığa rağmen, kalın çizgilerle de olsa, belirmeğe başlamıştır: Korsanlık belgesi olmaksızın saldıran gemi; düzenli, usulüne uygun olmayan belge ile saldıran gemi; iki ya da daha çok muharip Devletten belge alarak korsanlık yapan gemi; yalnız harpte değil, barışta da vurguna kalkışan gemi, korsan değil, deniz haydudu sayılıyordu. Böyle bir gemi, bayraksız ve tabiiyetsiz kabul edildiği için, bütün milletlere düşman duruma (*hostis humani generis*) düşüyor, her Devletçe kovuşturulması ve cezalandırılması meşrulaşıyordu. (39).

Ancak XIX cu yüzyılın başlarından sonradır ki, deniz haydutluğunun git gide azaldığı görülmektedir. Karaib Denzinde uzun süredir gelişmiş bulunan deniz haydutluğu 1816 da İngiliz ve Amerika Birleşik Devletleri harp gemilerinin uğraşı ile ortadan kalkmıştır. Akdeniz'de kuzey Afrikalı denizcilerin korsanlığına karşı da yine bu tarihlerde A.B.D. savaş açmış, İngiltere ve Hollanda donanmaları Cezayir'i bombardıman etmişler, en sonunda

(38) «A common source of piracy was the privateer, an armed ship that sailed under a letter of marque, which was apt to drift into piracy, when its legitimate prey was not forthcoming, to supply prize-money which paid the wages of officers and crew... [Amiral Nelson şöyle demiştir:] all privateers were no better than pirates.» GO, *op. cit.*, sh. 952. «Très employée au XVII et au XVIIIème siècle, la course donna à de tels abus que, depuis longtemps, les nations commencèrent à penser à son abolition.» Hildebrando ACCIOLY, *Traité de Droit International Public*, c. III, Paris, 1942, sh. 204, No. 1636.

(39) CALVO, *op. cit.*, c. I, sh. 580-581; Gilbert GIDEL, *Le Droit International Public de la Mer*, Paris, 1932, c. I, sh. 326; PELLA, «La Répression...», *op. cit.*, sh. 196-211; J. KLÜBER, *Le Droit des Gens Moderne de l'Europe*, Paris, 1861, sh. 534, Not (a).

da Fransa'nın Cezayir'i işgali ile bu çeşit korsanlıklar ve bu konuyla ilgili tartışmalar burada da son bulmuştur. (40).

Devletlerin deniz savaşlarında müsaade belgesi vererek korsan gemisi kullanmaları da, çeşitli kötüye kullanmalar yüzünden olduğu kadar, harp gemisi yapım tekniğinde gelişmeler, tarafsız Devletlerin gemilerine korsanların verdiği zararlar, korsanları denetleme güçlüğü gibi sebeplerle, yavaş yavaş bırakılır olmuştur. 1856 Paris Beyannamesi, Devletlerin korsanlığa karşı bu davranışının sonucu olmuş, korsanlık Devletler hukukunca yasaklanmıştır. Deniz haydutluğu ise, teknik gelişmeler (hızlı gemiler, telsiz telgraf, uçaklar ve Devletler arasında gelişmiş işbirliği) yüzünden açık denizin ıssız ve deneti zor köşelerinde (örneğin Çin ve Güney-Doğu Asya denizlerinde) seyrek de olsa ara sıra görülen, fakat Devletler hukukuna göre kovuşturulan milletlerarası bir suç durumuna kesin olarak düşmüştür. (41).

D. Müslüman ve Hıristiyan toplumlar arasında münasebetler.

Batıda, hıristiyan Devletlerin birbirleriyle münasebetlerinde, deniz haydutluğu ile korsanlık kavramları, uzun bir süre karışıklık ve düzensizlik içinde süregelirken, hıristiyan Devletlerin müslüman Devletlerle (özellikle müslümanlığın en güçlü temsilcisi olan Osmanlı İmparatorluğu ile) münasebetlerine de bakmak gerekir.

Hıristiyanlık, bütün insanlığı içine almak isteyen, evrensellik iddiasında bulunan, bir ve bölünmez (*ut omnes unum fiant*) bir toplum olma siyasal ülküsünü gerçekleştirmek isteyen bir dindi. Bu yayılma yolunda, Hıristiyanlığın karşısına, M.S. VII nci yüzyılda, benzer evrensellik iddiasıyla İslâmiyet çıkmıştır. «Kilise babaları, artık harbi meşru olmayan bir mahiyette görmekten ve hıristiyanları askerî hizmeti yapmamağa teşvik etmekten vazgeçtiler. Ancak hıristiyan olmayan, mülhidlere karşı harbi kabul ve teşvik ettiler. Allah istiyor nidasıyla girişilen kruvazadlar [Haçlılar seferleri] bunun neticesidir. Mülhidlere karşı harbi en büyük fazilet ve ebedî saadeti en muhakkak mükâfat addeden Saint Jean gibi tarikatlerin kuruluşu da bu yüzdendir... Hıristiyanlık, hıristiyan olmayan devletlere, hattâ katolik olmayan Dev-

(40) BOTSFORD, *op. cit.*, sh. 138; PELLA, «La Répression...», *op. cit.*, sh. 162.

(41) Bazı örnekler için bknz.: PELLA, «La Répression...», *op. cit.*, sh. 162-163; Charles ROUSSEAU, *Droit International Public*, Paris, 1952, sh. 422.

letlere hak tanımıyordu. Onlarla harp ebedî idi. Böyle olunca, hıristiyanlık, Devletlerin müsaviliğine ve haklarına dayanan Devletler Hukukuna elbette yabancısıdır...» (42). İslâmiyetin ortaya çıkışından sonra, çok uzun bir süre, İmparatorların, Papaların, yazar ve düşünürlerin çoğunluğun ve halkın kafasına çıkmaz bir şekilde yerleşmiş fikir, eş anlamda da gördükleri müslümanlara ve Türk'e karşı, kutsal savaş açmaktı. (43). «1571 Mayısının 25 inde yapılan Venedik - İspanya andlaşmasına daimî surette Türklerle mücadele edilmesini havi bir madde de vardı. Mukaddes İttifak denilen bu anlaşmaya Toskana, Ceneviz, Savua, Malta, Ferrara, Parma gibi küçük beylikler de girmişti.» (44). Bu devrede bazı yazarların hazırladıkları «barış için milletlerarası teşkilâtlanma» tasarılarının açıklanan en önemli gerekçesi, müslüman Türklere karşı daha etkili ve daha başarılı sonuçlar verecek bir savaşa atılabilmek için, hıristiyan Devletlerin kendi aralarında barış kurlmaları zorunluğu idi. (45). Hıristiyan Avrupa, çok yakın tarihlere gelinceye kadar, Osmanlı Devletini, daha çok bir müslüman Devlet olması yüzünden, Avrupa politikasına yabancı, bu alanın dışında saymakta direnmıştır. (46). Bu görüş, Osmanlı Devletinin zayıfladığı yüzyıllarda, umulan mirasından hisse alma peşinde olan Avrupa Devletleriyle, hâlâ dinî dar-görürlük etkisinde olan bazı yazarlarca, XIX ncu yüzyıla kadar, sürdürülmüştür. Osmanlı Devleti 1856 Paris andlaşmasının 7 nci maddesiyle (47) Avrupa

(43) Bknz.: C. L. LANGE, «Histoire de la Doctrine Pacifiques et de son Influence sur le Développement du Droit International», *Recueil des Cours*, 1926 - III, c. 13, sh. 193, 202; GARDOT, *op. cit.*, sh. 413 - 414. Ayrıca bknz.: Madjid KHADDURI, *War and Peace in the Law of Islam*, Baltimore 1955, sh. 275 - 276.

(44) UZUNÇARŞILI, *op. cit.*, c. III, birinci kısım, sh. 16.

(45) Örneğin Dubois ile Podebrad tasarıları için bknz.: LANGE, *op. cit.*, sh. 207 - 209; 209 - 211; Sully'nin tasarısı için bknz.: *Ibid.*, sh. 241 - 247; NUSSBAUM, *op. cit.*, sh. 78; Filiarchi'nin tasarısı için bknz.: GARDOT, *op. cit.*, sh. 507 - 508; KHADDURI, *op. cit.*, sh. 276 - 278. Türk'e karşı açılacak bir kutsal savaşa karşı olmak kimsenin göze alamıyacağı bir şeydi. Erasmus'un ve Luther'in böyle yanlış anlaşılacak için açıklamalar yaptıkları görülmektedir. Bknz.: LANGE, *op. cit.*, sh. 227.

(46) KHADDURI, *op. cit.*, sh. 275.

(47) ERİM, *Metinler*, sh. 345 - 346.

(48) Tipik örnek James Lorimer'dir (*Institutes of the Law of Nations*, Edinburgh, 1883, c. I. sh. 101, 102, 123, 124). Bu kitaptan ya da yakın düşünüşte diğer yazarlardan paraçalar için bknz.: KHADDURI, *op. cit.*, sh. 282 - 285.

kamu hukuku sistemine girdikten sonra bile, bazı hukukçular onun yine de Devletler hukukunun uygulanma alanı dışında olduğunu söylemekte ayak diremişlerdir. (48).

Böyle bir genel anlayışla, örneğin III ncü Latran Meclisinin, deniz haydutluğunu hıristiyan Devletler arasında yasaklamak isterken, müslümanlara karşı bu çeşit haydutluğu suç saymadığına değinmiştik. Hammer, Osmanlı Tarihi hakkındaki ünlü eserinde, Fatih Sultan Mehmet ile Kıral Ferdinand arasında 1470 de yapılan ve «Türk sefinelerinin Napoli limanlarına serbestçe girmesine ruhsat ita» eden andlaşmanın «bir hıristiyan Devleti ile İsa ismine hürmet eden her şeyin düşmanı alenisi olanlar arasında ittifak edilmesinin tarih-i siyasette ilk misali» olduğunu belirtmekte ve «gayet hıristiyan kıral» ile «hıristiyanlık düşmanları arasında akdedilen» bu andlaşmanın Avrupa'da «şöhret-i seyyie» kazanmış olduğunu söylemektedir. (49). Korsanlığın ve deniz haydutluğunun yasaklanması bakımından çok önemli hükümler taşıyan 1535 kapitülâsyonunun birçok hıristiyan hükümdarlarca Hıristiyanlık hukukunun açık bir ihlâli olarak görmüşlerdir. (50).

Böyle bir ortam içinde olmaları yüzündendir ki, Avrupa'nın ünlü deniz hukuku yazarları, Garp Ocakları (51) korsanlarının saldırılarını deniz haydutluğu saymada güçlükle karşılaşmışlar,

(49) HAMMER, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, çev. Mehmet Ata, c. III, İstanbul, 1330, sh. 164, 182.

(50) KHADDURI, *op. cit.*, sh. 275. - Kanunî Sultan Süleyman'ın I inci François ile andlaşma yapması konusunda BİLSEL (*op. cit.*, sh. 133) şöyle diyor : «Pek hıristiyan bir kıral olan Fransua'nın, bir hıristiyan hükümdar aleyhine islâm hükümdarı ile ittifakı, hıristiyan âleminde kötü tesir yapmış idi.» Kanunî'nin François'ya yardım için Barbaros'u göndermesi ile ilgili olarak, bir yazar (Vice-amiral Jurien de la GRAVIÈRE, *Les Corsaires Barbaresques et la Marine de Soliman le Grand*, Paris, 1887, sh. 97) şöyle yazmaktadır : «La Méditerranée fut témoin de ce scandale inouï : des équipages français sauvant de crises joyeux l'apparition d'une flotte ottomane, des vaisseaux chrétiens amenant trois fois leurs voiles devant le capitaine de Barberousse, des galères de Provence abaissant le pavillon royal, la bannière de Notre Dame, pour hisser à la hâte de poupe l'étendard du Grand Turc.» Diğer taraftan HAMMER de (*op. cit.*, c. v. sh. 328), Osmanlı donanmasının Nis şehrine gelişi için şöyle demektedir :» [Nis] Bayazid'in kardeşi talihsiz Cem'in ikametgâhı mecburisi olmuş ve altmış sene sonra Fransız donanmasının bir hıristiyan hükümetine karşı Osmanlı donanmasıyla birleşmesi manazara-i garabetfermasını görmüştür.»

(51) «Cezayir Kanunî Sultan Süleyman zamanında, 1529 yılında, Büyük Türk Denizcisi Barbaros tarafından İspanyollardan zaptedilmiş ve Osmanlı sınırları içine katılmıştı. Trablusgarbın fethinden sonra, kuzey Afrika'daki bu ülkelere Garp Ocak-

hattâ belki de istemiyerek bunların korsanlık olduğunu kabul zorunluğunda kalmışlardır. Örneğin, Gentili (1552 - 1608) deniz haydutluğunu (*piracy*) şiddetli sözlerle mahkûm etmekte, insanlığa karşı suç saymaktadır; deniz haydutlarından bilerek ya da bilmeyerek, doğrudan ya da dolambaçlı yoldan alınan malın iktisap edilemeyeceğini belirtmektedir. Bunun için de, Gentili'ye göre, Tunus korsanlarından mal alan İngilizlerin bu malları sahiplerine -Gentili'nin avukatlığını yaptığı İspanyollara- geri vermeleri gerekmektedir; fakat, benzer bir başka olayda, kurbanlar Venedikli ve Gentili'nin avukatlığını yaptığı kişiler İngiliz olunca, ters bir görüş öne sürmüştür. (52). Deniz hukukunun, bu konuyu incelemiş otoritelerinden Bynkershoek (1673 - 1743), kuzey Afrika'lı denizcilerin yaptıklarının korsanlık mı deniz haydutluğu mu (*corsaires, pirates ou forbans* olduğu konusunda, yapılanları hıristiyanlık ahlâkı

ları ismi verildi ve bunlar bir Beylerbeyi tarafından idare edilmeye başlandı.

«Osmanlı Devleti kuzey Afrika'da arazi fethettikçe, bu arazilerde bir kısım yenigeri askeri bırakırdı ki bunlara Yerli Kulu ismi verilirdi. Buradaki Yerli Kulu askerleri zamanla nüfuz kazanmaya başladı ve bu memleketlerin idaresi fiilen bunların eline geçti. Cezayir'de de durum aynı idi. Barbaros Cezayir'i fethedip Osmanlı Devletine verince, Kanunî Süleyman kendisini Cezayir Beylerbeyi tayin etmişti. Fakat Barbaros öldükten sonra (1546), Osmanlı Devleti buraya merkezden değil, bu Yerli Kulunun en kuvvetli durumunda olanlarından beylerbeyi tayin etmeye başladı ki bunlara Dayı deniyordu. Dayıların mahallî nüfuzlu kimseler arasından seçilmesi sonucu Cezayir'in Osmanlı Devleti ile olan bağları zamanla gevşedi ve bu dayılar âdeta bağımsız bir şekilde idareye başladılar. Cezayir her yıl Osmanlı Devletine muayyen bir vergi verirken, zamanla bu vergi de arada sırada İstanbul'a gönderilen hediyelere inhisar etti.

«Cezayir, Osmanlı Devletinin Akdeniz'deki hâkimiyeti bakımından ve aynı zamanda Cebellütarik'a yakınlığı dolayısıyla, stratejik mevkide bulunuyordu. Fakat Cezayir dayıları zamanla o hale geldiler ki, Akdeniz'de ticaret yapan Devletler dayılara haraç vermedikçe ticaret yapamaz oldular. Haraç vermiyen devletlerin gemileri tevkif ve mürettebatı da esir edilirdi. Bu esirleri muayyen bir para karşılığında, adam başına 50 kuruş mukabilinde, iade ederlerdi. Meselâ XVII nci asırda bir ara, Cezayir'in elinde tuttuğu esir sayısı 50 bine çıkmıştı. Tabii bu durum devletlerin şikâyetini mucip oluyor ve bu şikâyetler tabii yine Osmanlı Devletine yöneltiliyordu. Osmanlı devleti kuvvetli olduğu zamanlarda, bu şikâyetlere aldırılmıyordu. Diğer taraftan, Osmanlı Devleti Cezayir dayılarının hareketlerinden mütevellit sorumluluğu üzerinden atmak için, dayıları harp ve barış yapmakta serbest bırakmıştı. Fakat Devlet zayıfladıkça, Avrupa Devletleri Cezayirliilerin verdirdikleri zararlardan dolayı Osmanlı Devletinden tazminat istemeye başladılar. Hatta Ruslarla yapılan Edirne barışında, Osmanlı Devleti, Cezayirliilerin Rus tüccarına verdiği zararı dahi tazmin ediyordu.» Fahir H. ARMAOĞLU, *Siyasî Tarih Dlrleri (1789 - 1919)*, Ankara, 1961, sh. 148 - 149.

(52) NUSSBAUM, *op. cit.*, sh. 99.

bakımından uygun bulmak güç olsa bile, hukuk yönünden, bunların deniz haydutluğu sayılamıyacağını belirtmiştir: Bir kere, bu denizciler bütün gemilere değil, yalnız hıristiyan gemilere saldırmakta idiler; (53) böyle yaparken de dinî inanışlarla hareket etmekte idiler; (54) sonra da, kurulmuş bir hükümetten müsaade belgesi alarak bu çeşit işlere girişmekte idiler. (55). Bir çok Avrupa Devleti mahkemesi, özellikle İngiliz Amirallik mahkemeleri, Bynkershoek'un görüşlerine uygun kararlar vermişlerdir. (56). Ancak XIX ncu yüzyılın ilk çeyreğindedir ki, din ve milliyet farkı gözetilmeden deniz haydutlarına karşı kovuşturma yapma ve bunda Devletlerin işbirliğinde bulunmaları gereği, hiç olmazsa İngiltere'de, bir ilke olarak öne sürülmüştür. (57).

Hıristiyanlığın bu görüş ve davranışlarına karşılık, gerek islâmî anlayış gerekse bu anlayışın, getirdiği bazı yeniliklerle birlikte (58) milletlerarası alanda en güçlü bir şekilde temsil etmiş

(53) «Türk korsanlığı bakımından da, frenk korsanlığı bakımından da, korsanlık demek talan etmek demektir. Talan etmeyen, korsan olmaz. Ancak, Türklerle frenkler arasında bir fark vardır. Türk korsanları, akınlarını, hep düşman sayılanlara karşı çevirmişlerdir; frenk korsanları ise, ayırdız, güçleri kimlere yettiyse, saldırmışlardır.» CARIM, «Batı Akdeniz'de ...», *Dünya* gazetesi, 16 Haziran 1955, sh. 5; 17 Haziran 1955, sh. 5.

(54) «Güttükleri gaye ne idi, diyeceksiniz? Gaye, dinî hislerin, yani bugün, vatanseverlik dediğimizin, o zamanlar(adı veya karşılığı olan, hamiyettin yarattığı, derin duygu tesiriyle, müslümanları istilâdan kurtarmak.» CARIM, *op. cit.*, 8 Haziran 1955, sh. 5.

(55) CALVO, *op. cit.*, c. I, sh. 601 - 602.

(56) NUSSBAUM, *op. cit.*, sh. 128. Örnekler için bknz. : KHADDURI, *op. cit.*, sh. 281.

(57) HOWEL (*State Trials*, London, 1816, 13 :455) şöyle yazmaktadır : «The King of England hath not only an empire and sovereignty over the British Seas, but also an undoubted Jurisdiction and power, in concurrency with other princes and states, for the punishment of all piracies and robberies at sea, in the most remote parts of the world; so that if any person whatsoever, native or foreigner, Christian or infidel, Turk or pagan, with whose country we have no war, with whom we hold trade and correspondent, and are in amity, shall be robbed or spoiled in the Narrow Seas, the Mediterranean, Atlantic, Southern or any other Seas, or the branches thereof, either on this or the other side of the line, it is piracy within the limits of your inquiry, and the cognizance of this court.» (Nakleden Ellery C. STOWELL, *International Law. A Restatement of Principles in Conformity with Actual Practice*. New York. 1931. sh. 250.)

(58) KHADDURI, *op. cit.*, sh. 271 - 272, 273, 274.

olan Osmanlı Devletinin davranışı, Hıristiyan âlemini İslâm âleminde farklı, başka ve düşman sayma istikametinde olmuştur. (59). İslâmiyet, M.S. VII nci yüzyılın ilk yarısında, Avrupa «barbar» kavimlerin birbirleriyle büyük ölçüde hukuk tanımaz bir düşmanlık münasebeti içinde bulunurken Yakın Doğuda ortaya çıkmıştır. İslâmiyet ortaklaşa ülkeleri olmayan Yakın Doğu kavimlerinde bu ülküyü vermiş, barış ve harp münasebetlerinde uygulanacak dinî-hukukî kuralları koymuştur. (60). İslâmiyet de, Hıristiyanlık gibi, evrensel, bütün insanlığı kapsamak amacını güden büyük bir din olarak ortaya çıkmıştır. Tanrısal iradenin ifadesi olarak islâm hukuku (*Şeriat*) en doğru, ebedî ve evrensel kabul edilmiştir.

İslâm Devletler hukuku, İslâmın amacı bütün dünyayı tek bir hukuk ve din sistemine bağlı kılmak olduğu için, kendi Devletinden ya da milletinden başka bir devlet tanımaya imkân bırakmıyordu. Eski Roma ya da Orta Çağ Hıristiyanlığı gibi, islâm Devletler hukuku da bir evrensel Devlet teorisine dayanıyordu. Bu Devlet bir tek hukuk ve bir tek hükümdarın idaresinde olmalıydı. Bu yüzden gerek Hıristiyanlığın gerekse İslâmiyetin milletlerarası münasebetlerde öngördükleri kurallar, dövüşmek ya da görüşmek durumunda oldukları diğer tarafa eşit statü tanımayan bir imparatorluk Devleti kurallarıdır. Her iki âlem kendi ahlâk ve din ilkelerini diğer âleminkilerden üstün tuttuğu için aralarındaki münasebetlerin temeli, ortak rıza ve karşılıklı olma değil, fakat kendi siyasal, ahlâkî ve dinî çıkarlarına göre yapacakları yorumlara dayanıyordu. İslâm milletlerarası hukuku, genel olarak islâm hukukundan ayrı bir sistem değil, fakat bu hukukun, İslâm dünyası içinde ya da dışında, müslümanlarla müslüman-olmayanlar arası münasebetlerini düzenlemeye uzanmış bir kolu idi. Bir bakıma, islâm Devletler hukuku, geçici nitelikte idi: herkes müs-

(59) «Hıristiyanlık evrensel bir din idi, propagandasını bütün Cihana yaymakla mükellefti. Ona karşı aynı suretle evrensel olmak iddiasıyla Şark'da sür'atle yayılan ve ruhanî ve cismanî bütün kudretleri bir ele birleştirmek suretile daha iptidasında birlik ve kuvvet ile temayüz eden islâmlık ile ister istemez çarpışacaktı. Bu çarpışma Şark'da ve Garp'te vaki oldu ... Bu iki dinden ikisi de, mutlak bir inhisar iddiasında idi. Her ikisi de, yüce esaslarını ancak kendi sâliklerine hasretdiyorlar, kendilerinden olmıyanları hariçte bırakıyorlardı. Bu sebeple her ikisi de devletler hukuku kurmaya mülâyim değildi.» BİLSEL, *op. cit.*, sh. 205.

(60) Bknz. : Ahmet Reşit TURNAGİL, «İslâmiyet ve Milletler Hukuku», *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1942, c. VIII, sayı 1-2, sh. 33.

lûman olunca, ya da İslâmın koyduğu esasları içinde yaşar olunca, islâm milletlerarası hukukunun varlığına da lüzum kalmıyacaktır. (61).

İslâmiyetin son amacı bütün insanlık olmakla beraber, devrin şartları içinde, insanlık kesin olarak iki bölüme ayrılmış kabul ediliyordu: 1) Müslümanların hâkimiyetindeki ülkeler (*Dar-ül İslâm*), ve 2) Müslüman - olmıyanların hâkimiyetlerindeki yerler (*Dar-ül harp*). Dar-ül İslâmda, müslümanlarla birlikte musevîler, hıristiyanlar ve diğer dinlerden olanlar da vardı (*zimmî*). Dar-ül harp'de yaşayanlara *harbî* deniliyordu. (62). Osmanlıların akdettikleri andlaşmalarda kullanılan «*harbî vilâyet*», «*harbî gemi*» deyimleri de bu anlayışı ortaya koymaktadır. Örneğin, Fransa ile yapılmış 10 Safer 1084 (1673) andlaşmasında şöyle denilmektedir:

.... ve Françalı'dan biri milk gemisine *harbî vilâyetinden* zahire tahmil idüp yine *harbî vilâyetine* giderken ehl-i islâm gemileri rastgeldiklerinde düşmana zahire iledirsiniz deyu gemileri girift ve kendülerin esir itmeyeler ... ve Franca tüccarından bazı *harbî gemilerine* girüp kendu hallerinde ticaret üzere iken *harbî gemide* bulundunuz deyu kendülerin esir ve esvabların girift eylemek şer'-i şerife muhalif olmağın madem ki kendu hallerinde ticaret üzere olup korsan gemisinde fesad üzere olmıyalar ol bahane ile esvapları girift ve kenduleri esir olmıya. . (63)

Dar-ül İslâm ile Dar-ül Harp arasındaki münasebetler dış âleme (*harp âlemine*) karşı daimî olarak ilân edilmiş sayılan bir harp durumu (*Cihad*) temeline dayanmaktaydı. Bu her zaman fiilî, askerî bir savaş ve dövüş niteliğinde olmasa bile, her zaman için psikolojik, siyasal ve hukukî-dinî bir harp durumu demektir. Cihad, kesintisiz bir savaşma değil, sürekli bir harp durumu (*permanent state of war, not a continuous fighting*) doktrini olarak görünmektedir. (64). «Cihad daimîdir... Kâfirlerle yapılan

(61) KHADDURI, *op. cit.*, sh. 44 - 46.

(62) Bu konuda bknz. : KHADDURI, *op. cit.*, sh. 155 - 161; 170 - 174; Ömer Nasuhî BİLMEN, *Hukuku İslâmiyye ve Istilâhatı Fıkhiyye Kamusu*, c. III, İstanbul, 1951, sh. 394 - 396.

(63) *Mecmua-i Muahedat*, c. I, sh. 6. Keza bknz. : Hollanda ile 1091 Ramazan (1680) andlaşması (*Ibid.*, c. II, sh. 98); Fransa'ya 1740 kapitülasyonu (Erim, *Mehtinler*, sh. 97).

(64) KHADDURI, *op. cit.*, sh. 55 - 82. Cihad, mutlaka ve her zaman ve herkes için fiilî dövüşmek ve savaşmak değildir. Müslüman dört yoldan Cihad'a katılabilir: Kalbiyle, diliyle, elleriyle ve kılıcı ile. *Ibid.*, sh. 56.

mütareke ve müsalâhalar arızî olup Müslümanların savaş gücünü arttırmak, yeniden kuvvet kazanmak için zamandan istifade etmektir.» (65).

Bununla beraber, Cihad'ı daimî bir harp olarak anlamada zamanla değişiklik olmuştur. Daimî bir Cihad, İslâmın çıkarı ile her zaman bağdaşmaktan uzak oluyordu. Doktrinde, Cihad daimî bir harp halini anlatmakla beraber, uygulamada barış durumu aktif bir Cihad'ın yerine geçer olmuştur. Cihad kavramında bu değişme, yalnız bir zayıflama özürü ya da doktrine uygun yaşama güçlüğü değil, fakat İslâm'ın çıkarları ve sosyal şartların kabul ettirdiği bir gelişim sonucu idi. (66). Düşmanla, gerektiği zaman, geçici ve süreli olmak üzere, barış andlaşması yapmak da İslâm'ın ülküsüne varmak istediği son amaca aykırı sayılmıyordu. (67).

(65) *Türk Ansiklopedisi*, c. X, Ankara, 1960, sh. 496. Geniş bilgi için bkz. : *İslâm Ansiklopedisi*, c. III, cüz 23, İstanbul, 1944, sh. 164-171. - «Görülüyor ki, beşeriyetin bir vahdet ve uhuvvet dairesinde ve mesud bir halde yaşamasını istihdaf eden dini islâm, sulh ve salâhı bir umde olarak kabul etmiştir. Fakat islâm hayatına vukubulan taaruzlara karşı müdafaada bulunmasını da pek ulvî bir vazife olarak kabul etmektedir. Mahaza asıl yaradılışındaki yüksek bir gayeye isal ve muhteris cemiyetlerin musammen veya kaviyyen melhus tecavüzlerini ibtal için bir hakkaniyet dairesinde harp sahasına ilk evvel atılmak da bazen müslümanlar için bir vecibe teşkil eder. Böyle bir hareket sathî bir bakışla bir tecavüz mahiyetinde görülebilirse de bu, hakikaten bir tecavüz değil, belki pek tebciile şayan bir gayeye hizmet, gayri meşru ihtirasların zuhuruna, heylûlat ve islâm ruhunun necabet ve şehametini siyanet hikmetine müsteniddir.» BİLMEN, *op. cit.*, sh. 56. - «Sir Travers Twiss : «Kur'ana göre dâri islâm haricinde olan insanlar dâri harp halkıdır ve bunlara cihad yani harp bir borçtur. Meğer ki bir eman ile veya muahedeye istinaden talik edilmiş bulunsun» der. Bunda haklıdır. Fakat eman ve muahede Devletler Hukukuna riayet esasına gösterdiği gibi hıristiyanlıkta da hıristiyan olmıyanlarla harp daimî olduğuna göre mukaddes harbi yani Cihadı yalnız islâmlığa isnad etmek doğru olmaz.» BİLSEL, *op. cit.*, sh. 198.

(66) KHADDURI, *op. cit.*, sh. 65, 66, 144, 145.

(67) *Ibid.*, sh. 202 v. s.. Harpte olduğu gibi harp dışı münasebetlerde de İslâmiyetin en yüce ilkelerinden birisi ahde vefa (*pacta sunt servanda*) dır. Bknz. : MÉRAY, *op. cit.*, c. I, sh. 13.- İslâm hukukçular arasında, Dar-ül İslâm ile Darül Harp'ten başka bir de, andlaşma ve barış yapılmış olan müslüman - olmıyan kavimler ve milletlerin yaşadığı üçüncü bir *Dâr'ın* varlığı (*Dâr-ül Ahd ya da Dâr-ül Sulh*) tartışmalıdır Bazı hukukçular, özellikle şâfi hukukçular, çarpışma başlamadan ya da kuvvetle direndikten sonra, yıllık bir vergi vermeyi ya da ülkesinin bir parçasını bırakmayı kabul eden müslüman - olmayan bir Devletle andlaşma yapıldıktan sonra bu Devletin Dar-ül Ahd ya da Dar-ül Sulh sayılabileceğini kabul etmektedirler. Böylece Dünya ne Dar-ül İslâm ne de Dar-ül Harp olan bir üçüncü bölüme ayrılmaktadır. Diğer bazı hukukçular, özellikle Hanefîler, dünyanın böyle bir üçüncü bölüme ayrılmasını kabul etmemektedirler. Onlara göre, bir barış and-

Barış andlaşması, İslâm doktrinine göre, en çok, on yılı aşmıyacak bir süre için yapılmak gerekirken, Osmanlı Devletinin uygulamasında bu sürenin uzatıldığı, Sultan'ın hayatı boyunca, hat-tâ kendisinden sonra geleceklere de bağlamak üzere, andlaşmalar yapıldığı görülmüştür. (68). Fakat andlaşma yapılmamış harbîlerle harp durumu, bazen kısa bir süre için fiilen tatil edilerek, bazen de fiilen ortaya çıkararak süregitmiştir. Andlaşmaya girmeyenler düşmandı ve öyle işlem görürlerdi. (69). Tanzimata kadar uzayan devrede «küffar hep bir addedilmiştir ve arada daima din ayrılığına müstenid bir siyaset takip olunmuştur.» (70).

laşması yapan ve vergi vermeyi kabul eden bir ülke de artık Dar-ül İslâm'a katılmış ve Halife'nin koruması altına girmiştir. Bknz. : KHADDURI, *op. cit.*, sh. 144-145.

(68) KHADDURI, *op. cit.*, sh. 219 vs., 273.

(69) «[Çelebi] Sultan Mehmet, Gelibolu'da Andros, Poros, Milos ve diğer Siklad adaları hâkimi Dük dö Naksos aleyhine bir donanma hazırladı. Çalı Bey (Halil Bey?) kumandasında bulunan bu otuz kadırğa bu adaları tahrip ettiler. Bunların mutasarrıfı bulunan Venedik asilzadesi Zeno, Venediklilerle Osmanlılar arasında ahiren akdedilen ahidnameye dahil olmadığından Osmanlı gemilerine düşman muamelesi ederdi. Mukabele-i bilmisil olmak üzere, kırk iki yelkenliden mürekkep bir Osmanlı donanması Karadeniz'de Trabzon ve Don nehri mansabında Eğriboz'a doğru sefer etmekte olan Venedik ticaret gemilerine taarruza başladı ...» HAMMER, *op. cit.*, c. II, sh. 125. - Fransa ile andlaşma yapılmış olmasına karşılık, «Sultan Murad, Marsilya'nın Fransa kiralığına tâbi olmayıp (Heyet-i Müttefika Ligue) e taraftar olduğundan bu şehrin gemilerinin zaptına müsaade etmiş olduğundan korsanlar artık hiçbir şeyden endişe etmeyerek saldırıyorlardı.» Aziz Samih İLTER, *Şimalî Afrika'da Türkler*, c. I. ikinci bası, İstanbul, 1937, sh. 181. «Cezayirliiler [andlaşmaya aykırı olarak] Nemçe gemilerine sataşmaktan vazgeçmiyorlardı. 1195 de [1780-81] mahsulâtla dolu altı Nemçe gemisi tuttular. Nemçe orta elçisi Baron Herbert divan-ı hümayuna müracaat etti. Padişah bunların geri verilmesi hakkında Mehmet Paşa'ya hüküm gönderdi. Fakat beylerbeyi Nemçelilerden altı değil üç gemi aldıklarını ve gemilerin evrakında kaptanın ismi bulunmadığından şüpheli gördüğünü ve Ocak'la düşman olan İspanya ve Portekiz'e zahire götürmekte olduklarını cevaben bildirdi. Padişah iradelerinde gene ısrar ediyordu.» (Divan-ı Hümayun Mühimme Defteri, No. 179. sh. Evail-i Ramazan 1195). *Ibid.*, c. II, sh. 58.

(70) «O kadar ki, bir gün Fransa elçisi bundan şikâyet ederek gâvurlar arasında en az kimden zarar gelecekse onu iltizam etmek devletin menfaati icabından olduğunu bir takririnde beyan etmiştir.» BİLSEL, *op. cit.*, sh. 134-135. - Fransa'nın müttefikleriyle birlikte Cezayir'e yeni bir saldırıda bulunan hazırlığı üzerine, Osmanlı devleti Fransa'ya açacağı harbe Cezayir'in donanma yollamasını istemektedir. 1690 da «Daarül Cihad-ı Cezayir dayısı Şaban dayı ve yeniçeri ağası Hasan ve kethüdası elhaç Mhmet ve Yaya başları ve bölük başları ve onbaşları ve ihtiyarları ve sair efrad-ı muvahhideyn-i zeyyede kadrehüme hüküm ki,» denilerek şunlar belirtiliyor : «... Küffar birbiriyle ittifak edip memalik-i İslâmiyeye bahren ve berren istilâ sadedinde iken beyninizde asar-ı muvaneset münderis olup bu makule suziş ve teh-

İslâmiyet ile Hıristiyanlık münasebetleri üzerine, sonuç olarak, belki de şu söylenebilir: Uzun bir süre, ne İslâmiyet ne de Hıristiyanlık, eşitliğe ve karşılıklı çıkarlara dayanan bir milletlerarası hukuk geliştirmek amacıyla, dinsel ilkelerini ortaklaşa bir düzeyde bağdaştırmaya hazır değillerdi. Karşılıklı kuşku, belki de saygı yoksunluğu, İslâmiyet ile Hıristiyanlık arasında bir anlaşma gerçekleştirmeğe ve bunu sürekli olarak yerleştirmeğe engeldi. Bu şartlar altında İslâmiyet ile Hıristiyanlık münasebetleri, bazı durumlar ayrı tutulursa, genel olarak Kanunî ile I. François münasebetlerinden daha ileriye götürülemedi. İki âlemin münasebetlerini idare eden etkenler, hukuktan çok, tarafların o sırada daha zayıf ya da daha güçlü oluşlarına bağlı kalmıştır. (71).

Her iki toplum, harp münasebetlerinde, kendi anlayışlarına uygun kurallar uygulamakta, kendilerini bu kurallara bağlı saymakta idiler. Bu arada, konumuz bakımından, İslâmiyetin, deniz harbine uygulanacak ayrı kurallar geliştirilmediğine, genel olarak kara harbi kurallarının, kıyas yoluyla ya da otoritesi kabul edilmiş bir kaynağın doğrulamasıyla, başka milletlerin uygulama ve alışlarının (*practices and usages*) benimsenmesinden sonra deniz harbine de uyguladığına işaret edilmektedir. (72).

E. Müslüman ve Hıristiyan Korsanların Durumu.

Osmanlı Türkleri Akdeniz'e inmezden önce de, gerek Anadolu kıyılarına yerleşmiş Türk beyliklerinin (73), gerekse Kuzey Akdeniz kıyılarındaki müslümanların (74) özellikle hıristiyan Devletlerin gemilerine, adalarına ve kıyılarına karşı akınlara giriştikleri görülmektedir. Osmanlı Devletinin yayılma devrinde, Osmanlı donanmasının içinde, yanında ya da dışında fakat ona paralel olarak müslüman ve Türk korsanları Venedik, Ceneviz, İspanya, Fransız ve Rodos (Malta) Saint Jean Şövalyelerinin ticaret ve

yic-i fitan ve mucib-i tahrib-i bilâd olacak hâlât suduruna rıza-yı şahanem yoktur. Bu sene Cezayir ocağından ihraçı fermanım olan kalyonları sair senelerden etem ve ekmel gönderesiz.» (Divan-ı Hümayun Mühimme Defteri, No 99, sh. 98). İLTER, *op. cit.*, c. II, sh. 14.

(71) KHADDURI, *op. cit.*, sh. 278-279; BİLSEL, *op. cit.*, sh. 125, 205.

(72) KHADDURI, *op. cit.*, sh. 109-117, özellikle sh. 112.

(73) İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Devletinde Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara, 1948, sh. 389.

(74) İLTER, *op. cit.*, c. I, sh. 58-61.

harp gemilerine karşı amansız bir savaşa katılmışlardır. Akdeniz'in ilk tarih çağlarından bu yana, bu denizi çevreleyen halkın geçim yolu da olan bu çeşit faaliyetler, müslümanlar bakımından «önceleri Cihad'ın bir yönü olmuştur. Korsanlık, askerlik gibi, bir meslek halini almıştır.» (75).

Özellikle, «15. yüzyılın sonuyla 16. yüzyılın başlangıcında bu 'herkesin herkesle savaşı' (*omnium contra omnes*) nin uzun ve karanlık tarihinde önemli bir dönüm noktası görünmeye başlar. Korsanlık, bu tarihte, geleneksel özelliği olan alelâde yağmacılık karakterini kaybetmeksizin, Hıristiyan ülkeleri yönünden Müslüman'lara ve onlarla ticaret yapan Hıristiyan müttetikleriyle Yahudiler'e karşı -Haçlı seferlerinin yerini tutan- bir savaş özelliğini kazanarak, Osmanlılar bakımından da Müslüman Türk âleminin Batıya büyük akınının bir yönü olarak Akdeniz dünyasının yeni siyasî ve dinî yapısına katılmıştı. Her iki tarafta da, din bakımından meşru olduğu kadar sadece bahane de olsa, yine korsanlar siyasî makamların, resmî olmasa bile yarı-resmî desteklerine mazhar olabiliyorlardı.» (76).

Akdeniz'de korsanlığın bir Hilâl-Haç çatışması niteliğini yitirmesinde, 1580 yıllarından önce başlayıp 1590 dan sonra gittikçe önem kazanan bir olay, İngiliz'lerin ve Hollandalıların Akdeniz'e inişleri olmuştur. Bunlar, bir yandan Akdeniz ticaret hayatında ve ticaret yolları üzerinde önemli bir yer elde ederken, diğer yandan da, Atlantik'de İspanya'ya karşı sürdürdükleri Katolik - Protestan savaşının Akdeniz'e de yayılmasına sebep olmuşlardır. Yeni gelenler, aynı zamanda Akdeniz'de ticaret yapan diğer denizci Devletlere de karşıydılar. Bunlar hem ticaret yapıyorlar, hem de, diğer Devletlerin tüccar gemilerini, fırsat buldukça, vuruyorlardı. Venedik, ancak İngiltere Kralı I. Jacques zamanında gerçekleştirdiği bir anlaşma ile, bunların saldırısından bir dereceye kadar kurtulabilmişti. Fakat «Kuzeyliler ele geçirdikleri ticarî mevkileri sıkı sıkıya ellerinde tutuyorlardı. Korsanlık da hemen azalmadı; aksine, İngiliz korsanları bir süre için Birleşik Devletler'in (Provinces Unies) hizmetine girerek başta mağrip li-

(75) Philip K. HITTI, *History of the Arabs, From the Earliest Times to the Present*, London, 1961, sh. 711-712.

(76) Maurice AYMARD, «XVI. Yüzyılın Sonunda Akdeniz'de Korsanlık ve Venedik», çev. M. Genç, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Ekim 1962 - Şubat - 1963, c. 23, sayı 1-2, sh. 220.

manlarıyla Livurna olmak üzere bir kısım Akdeniz limanlarına iyice yerleştiler. Vatanından kovularak 300 kişiyle birlikte Tunus ve diğer Kuzey Afrika limanlarına yerleşen ve yavaş yavaş kendi başına bir korsan filosu kuran İngiliz korsanı John Ward 1606-7 yıllarına doğru büyük başarılar kazanmaya başladı. Fransız, Felemenk ve özellikle İngiliz asıllı bir sürü maceracı John Ward'ı örnek edinerek Kuzey Afrika'daki korsanlığa ikinci bir hamle kazandırdılar. Bu 'yeni Mağripliler' in ortaya çıkışıyla Akdeniz'deki korsanlık savaşlarının mahiyeti yeniden değişmeye başladı. Artık Hilâl ile Haç'ın çarpışmasının yerini, bütün Akdeniz'i kaplıyarak Atlantik'e taşan profesyonel yağmacıların yönettiği gerçek anlamdaki bir korsanlık [deniz haydutluğu] almaktadır... Böylece 1610 yılına doğru 16. yüzyıldakine hiç benzemeyen yepyeni bir Akdeniz doğmuş oldu.» (77).

Osmanlı Devleti bakımından, korsanlığın bir dereceye kadar bu «Hilâl-Haç çatışması» niteliğini de kaybeder olduğu XVII nci ve XVIII nci yüzyıllar boyunca, ya ticaret münasebetlerini geliştirmek için kendi açısından da uygun bulduğu için, ya da zayıf düştüğü zamanlar Avrupa devletlerinin baskısıyla, bu Devletlerle ayrı ayrı yaptığı andlaşmalar, barışta korsanlığın (deniz haydutluğunun) yasaklanması ve hukukî sonuçlarının düzenlenmesine önemli bir katkıda bulunmuştur. Fakat İslâmiyet ile Hıristiyanlık arasındaki münasebetler, genel olarak, her zaman için aktif olmasa bile sürekli bir düşmanlık, Kutsal harp, Haçlı seferleri ya da Cihad anlayışı içinde bulunan iki ayrı toplumun münasebetleri biçiminde olduğu sürece, hıristiyan ve müslüman denizcilerin karşılıklı akınlarını, saldırılarını ve vurgunlarını, bugünkü terimlerle nitelendirmek gerekirse, deniz haydutluğu olarak değil, (ayrı tutulması gerekli durumlar dışında genel olarak korsanlık saymak doğru görünmektedir.

Bir kez, bütün bu deniz akınları bir harp ortamı içinde yapılmaktadır. Netekim, Osmanlı Devletinin bazı hıristiyan Devletleri ile yaptığı özel andlaşmalarla ya da bu andlaşmaların özel hükümleri ile, yalnız bu Devletlerle olan münasebetlerinde, barış andlaşması süresince, korsanlık fiillerini yasaklaması, böyle andlaşmalarla bağitlanmamış Devletlere karşı bu fiillerin eskisi gibi meşru hareketler olarak süre gittiğini göstermektedir. Barış andlaşması yapıldıktan sonra, andlaşma süresi içinde korsanlığı ya-

saklayan düzenlemeler, genel tutum ve düzenin istisnaları olarak belirmektedir. (78). Korsanlığı yasaklayan hükümlerin barış ve dostluk andlaşmalarında, ya da bunlara dayanılarak yapılmış ticaret ve seyrüsefain andlaşmalarında bulunması da, bundandır. Yasaklanan korsanlık fiilleri barışta yapılırsa, korsan artık, bağıtlı Devletler arasında, bir çeşit deniz haydudu durumuna düşmekte ve böyle sayılmaktadır. Göreceğimiz gibi, andlaşmalarda «korsan»dan sözedilirken, bazen «korsan eşkiyası», «bu makule eşkiya» gibi terimler kullanılması, sanırız ki, doğrudan doğruya korsanı ya da korsanlığı genel olarak deniz haydudu ya da deniz haydutluğu olarak göstermek için değil, fakat andlaşmalara aykırı davranacak olanları nitelendirmek içindir. (79).

Diğer yandan, bu çeşit korsanlık fiillerine girişen *denizcilerin yaptıklarından Padişahlar ya bilgili idiler, ya da bu akınlar onların açık ya da zımnî rızaları ile yapılmaktaydı; hatta bazen Padişah'tan yönerge (tâlimat) da almaktaydılar.* Örneğin, «Kemal Reis XV nci yüzyıl sonlarında Akdeniz'in en mahir Türk korsanı idi. Emri altındaki gemilerle İspanya ve Afrika sahillerine, Septe bo-

(78) «[Venedik elçileri] Osmanlı sarayına kabul olundular. Uzun müzakerattan sonra bir muahede akdedildi [1416]. Padişah da niyat-ı sulhperveranesinin delili olarak Venediklilere, Adalar Denizinde ve Çanakkale Boğazında seyrüsefaine halel verecek korsanlara (Türk leventlerine) düşman gemisi muamelesi etmeleri hukukunu veriyordu.» HAMMER *op. cit.*, c. II, sh. 127. Keza bk. : UZUNÇARŞILI, *op. cit.*, sh. 389-390. Osmanlı Devleti henüz Ege ve Akdeniz kıyılarına yayılmadan önce de, bu denizlerde Karasi, Saruhan, Aydın ve Menteşe beylikleri korsanları Venedik ve Ceneviz ticaretini tehdit etmekte ve adalardaki Lâtin prenslerin hâkimiyetleri için bir tehlike olmaktadır. «Marino Sando'nun 1328 Eylül tarihiyle Ağrıboz'dan aldığı bir mektupta, adetleri artan Türk korsanlarına (Leventlerine) karşı bir çare bulunmazsa, Ağrıboz ile Akdeniz adalarının elden çıkacağı bildirilmişti.» UZUNÇARŞILI, *op. cit.*, sh. 389. HAMMER de (*op. cit.*, c. I, sh. 115-116, 117) bu beyliklerin denizcileri tarafından yapılan akınlardan sözederken, Sultan Osman zamanında «Türklerin ilk deniz haydutluğu olmak üzere» Sakız'ın tahribini anlatır ve şöyle der : «... Bu zamandan itibaren Bahr-i Sefid'in her tarafında, Boğaziçinden Cebellütarıka kadar bütün adaları tahrip eden Türk deniz haydutları cevelana başladı ...»

(79) «A privateer is not a pirate as long as her acts of violence are confined to ennemy vessels, because such acts are authorized by the belligerent in whose services she is acting.» OPPENHEIM-LAUTERPACHT, *op. cit.*, c. I, sh. 610. - «La course est la guerre faite en mer aux ennemis de l'Etat par des citoyens particuliers non soumis à la direction ou au contrôle des agents de l'Etat, avec des navires leur appartenant, armés à leurs frais et risques, sans recevoir aucune solde du souverain, mais avec son approbation.» A. ROLIN, *Le Droit Moderne de la Guerre*, c. II, No 599, sh. 50 (Nakleden ACCIOLY, *op. cit.*, c. III, sh. 203, No 1.

ğazi ve Balear adaları çevrelerinde dolaşmış, Hıristiyan korsanlarıyla muvaffakiyetli olarak çarpışmış ve Frenk sahillerini vurmuştur. Bilhassa XV nci yüzyılda Batı Anadolu halkından veya Adalara iskân edilmiş Türklerden bazıları gemi donatarak Akdeniz'de korsanlık ederler ve karşılıklarına çıkan Frenk korsanlarıyla çarpışırldı. Bu Türk korsanları Batı Akdeniz'e kadar gittikleri halde Frenk korsan gemileri Anadolu sahillerine kadar gelemezlerdi. Asya ve Avrupa kıt'alarında (Anadolu ve Rumeli) geniş sahillere malik olan Osmanlı Devleti, karşısına çıkan Venedikliler ve müttefikleriyle muvaffakiyetli surette boy ölçüşebilmek için tecrübeli gemicilere muhtaçtı; bunun temini için Sultan Bayezid çok isabetli bir görüşle Akdeniz'deki Türk korsanlarından istifadeyi düşündü ve meşhur Türk korsan reisi Kemal Reis'i devlet hizmetine dâvet etti.» (80).

Şehzade Korkut, valilikleri sırasında, Türk korsanlarına, özellikle Oruç Reis ile kardeşi Hızır Reis'e (Barbaros) yardım etmiştir. «Oruç Reis... Memlûk Devletinin hizmetine girerek bir kadırgada reislik etmiş ve onu müteakip Akdeniz'de korsanlık etmek üzere Antalya valisi bulunan Şehzade Korkut'un müsaadesini alarak on sekiz oturaklık bir gemi ile tekrar harekete geçmiş ve Rodos şövalyelerine göz açtırmamıştır. Akdeniz'de düşmanlarına dehşet veren Oruç Reis'i elde etmek için şövalyeler onu arayıp nihayet bir sahilde yatarken bastırdılarsa da Oruç, sahile çıkıp kurtulmuş ve gemisi şövalyelerin eline geçmiştir; Oruç Reis bu defa da, Manisa valiliğine nakletmiş olan Şehzade Korkut'a başvurarak onun emriyle İzmir'de yirmi dört oturaklı bir kadırga yaptırarak tek-

(80) UZUNÇARŞILI, «Osmanlı Tarihi», *op. cit.*, c. II, sh. 195-196. Pirî Reis, *Bahriye* adlı eserinde, Kemal Reis'in Sultan Bayazid hizmetine girişini ve ondan önceki korsanlık hayatını koşuk (mazum) olarak şöyle anlatmaktadır :

Pirimiz hem Kemali yâd edesin	Anın ruhunu dahi şâd edesin
Ki zira ol idi deryada kâmil	Denizin ilmi üzere olan âmil
Çü vâkıf olmuş idi bahre bî ad	Kimesne yoluna bağlamadı sed
Ki gerçi ol zaman çoğ idi mellâh	Veli fethi ana vermişti Allah
Anınla Bahr-i ebyazı tamamet	Bile seyreyledim gördüm vilâyet
Hep Efrenc illerini gezmiş idik	Nice küfr ehli bağrın ezmişîdik
Ki birgün lütfedüben Bayezid Han	Bize gönderdi geldi emr-ü ferman
Buyurmuş kim kemal gelsün kapuma	Deniz hizmetlerin etsün tapuma
O emrin tarihi bu idi ey can	Dokuz yüzde gelüben tuttuk ervtan
Ki ba'de şâhın emriyle seferler	Deniz yüzünde bulmuştuk zaferler

(Nakleden UZUNÇARŞILI, «... Bahrî Teşkilât», *op. cit.*, sh. 493.)

rar korsanlığa başlamış, fakat Korkud'un tavsiyesiyle faaliyetini İtalya sahillerinde göstermiştir...» (81).

Tarihçi Hammer, (ya da kitabın çevireni) Oruç ve Hızır Reislerin faaliyetleri için yanlış olarak «deniz hırsızı» terimi kullanmakla beraber bunları şöyle anlatmaktadır:

... Oruç ve Hızır deniz hırsızlığı mesleğine devam ettiler. Cür'et ve şecaatleri berberiyeye hükümetleri tarafından hizmetlerine müracaatı müstelzim olarak az vakit sonra bunların gemileri Beni Hafs Hanedanından Tunus Sultanı Muhammed'in sefineleri safhında ahz - ı mevki eyledi. Çok yük-lü bir Fransız gemisi ellerine düşerek meşhur Kemal Reis'in yeğeni Muhiddin Reis bu gemiyi İstanbul'a getirmeğe memur oldu; Bab - ı Hümayun şu hediyenin nişane - i takdiri olmak üzere kendilerine iki kadirga ve iki hil'at - ı şerif gönderdi ... Bu vekayi'in güzaru sırasında idi ki Selim - i evvel Mısır seferini açtı, ve Hayreddin Padişah'a tecdid - i ubudiyet için Kurdoğlu'nu gönderdi ... Yakub'un üç oğlundan berhayat kalan Hayreddin Cezayir'in sahibi idi; zira bu şehrin son hükümdar - ı müstakili olan Selim'in katlin-den sonra - namını hutbelerde yad ve sikkelerde hak ettirmekten başka - saltanatı almış idi. Hayreddin bir hami - i kavinin müzaheretini temin edebilmek için bu hukuku Osmanlı Padişahına saklamış idi : Binaenaleyh o zaman Mısır'da bulunan Sultan Selim'e evamir güzarlık sıfatında arz - ı tabiiyet için Hacı Hüseyin namında birini gönderdi; Padişah bu mütavata mükâfaten gelen adama sancak beyliği alameti olmak üzere kılıc. at, davul ve Hayreddin'e Beylerbeyi ünvanının tevcihini mutazammın bir at verdi ...

... [Hayreddin] Devlet - i Osmaniye'ye siyasetinde sadakat göstererek seferlerinin muvaffakiyetin dair Padişah'a bir arize - i mufassala gönderdi. Bu zamandan itibaren dir ki Hayreddin Barbaros, İmparator Şarlken donanmasının başı Amiral Andrea Dorya'yı korkunç bir rakip buldu. Dorya'nın Cercel adası üzerine taarruzu bunların aralarında mücadeleye işaret oldu. Dorya ricata mecburiyet gördü. Hayreddin Cerbe adalı korsan Sinan ile birleştikten sonra Ceno-ova ve Fransa sahillerini harap ve yağma etti. Lâkin Sultan Süleyman Mustafa çavuş vasıtasıyla Hayreddin'e bildirdi ki Devlet Fransa ile sulh ahidnamesi akdetmiş olduğu için Fransa'ya hürmet göstermesi lâzım gelecektir ... Korun'un Dorya tarafından zaptından sonra Hayreddin Sinan Çavuş vasıtasıyla Sultan Süleyman'ın bir hat - tı şerifini aldı ki Şarlken aleyhine bahren icra olunacak sefere dair tedabir hakkında müzakere olunmak üzere hemen İstanbul'a azimetini âmir idi ... (82)

(81) UZUNÇARŞILI, *op. cit.*, cilt II, sh. 232, 351 - 352.

(82) HAMMER, *op. cit.*, cilt V, sh. 165, 166, 167, 168. «[Hızır Reis Cezayir'e

Yine Hammer, Turgut Reis hakkında da şöyle demektedir:

... Turgut henüz genç iken güreşçilikde ve yay çekmekte mehareti ile nazar - ı dikkati celbetti. Bir korsan gemisinde hizmete girerek az müddet içinde bir bölük bahriye nefarına zabıt nasbolundu. Müehhiren on üç gemi ile Korsika adasının zaptına teşebbüs ettiği halde Andrea Dorya'ya mağlup ve esir olarak galibin kadirgasında köle gibi zincire vuruldu. Barbaros'un Cenova Cumhuriyeti memalikini kâmil tahrip etmek tehdidiyle Cenova önüne vüsulu sayesinde iade - i hürriyet eyledi ; kurtulur kurtulmaz Hayreddin'in muavenetiyle kumandasına yirmi beş gemi almış olduğu halde denize çıkarak hıristiyan memleketleri sahil ve sefinelerini titretti. Napoli körfezine dehşetbar nüzul olarak Kastelamar kal'esini zapt ile bu kaleden ve civarından azim ganimet aldı (1548). Bir müddetçik sonra Trablusgarb'e yetmiş bin düka götürmekte olan bir Malta şövalyeleri kadirgasını ele geçirdi. Turgut, Sinan Paşa ile bir tesadüfünde, emri altındaki gemilerin pek devamlı ateş etmekte gösterdiği faikiyet ile Osmanlı amiralinin nazar - ı itibarını celb etti. Kaptan - ı derya, Turgut'un maharetiyle Padişah'a hidemat - ı mühimme gördirebileceğini mülahaza ederek Hayreddin Barbaros gibi Devlete arz - ı itaat eylemek üzere İstanbul'a gitmesini tavsiye eyledi. Turgut bu nasihata imtisal ederek sekiz kadirga ile pay - ı taht limanına demir attı. Sultan Süleyman muamele - i lutfiye ile kabul ve uhdesine Karlı Eli sancağını tevcih eyledi. Cümlesi de birer meşhur korsan olan diğer yedi kadirga kaptanları [Gazi Mustafa, Uluç Ali, Hasan Gülle, Mehmed Reis, Sancakdar Reis, Deli Cafer, Kara Kadi] yetmişden seksen akçaya kadar tahsisat - ı yevmiye ve pupa direğine fener asmak imtiyazıyla birer harp gemisi kumandanlığına nail oldular ... (83)

sultan olduktan sonra da] ... icabında kendisine müzahir olacak olan Osmanlı Devletine müracaat etti; 1519 da dört gemi ile bir çok esiri hediyelerle beraber İstanbul'a gönderdi. Yavuz Sultan Selim bu müracaattan memnun olarak Cezayir Sultanı, Hayreddin Hızır Reis'e bir hayli harp ve gemi levazımı gönderdi. Bundan başka emirlik beratı ve iki üç bin kadar da asker yolladığı gibi Anadolu'dan lüzumlu kadar da asker yazmasına müsaade edildi.» UZUNÇARŞILI, *op. cit.*, cilt II, sh. 355.

(83) HAMMER, *op. cit.*, cilt VI, sh. 112. «Turgut Reis Preveze muharebesinde harbe iştirak eden gönüllü gemileri (Türk levend gemileri) kumandanlığını yapmış ve harpten sonra serbest vaziyette korsanlığa devam ederek Venedik, Ceneviz, İspanyol ve Sicilya denizcileriyle muvaffakiyetli surette çarpışmıştır.» UZUNÇARŞILI, *op. cit.*, cilt II, sh. 372. Turgut Padişahdan, kendisini Akdeniz'deki bütün Türk ve müslüman korsanların (*corsaires*) başı olarak atayan bir berat almıştı. GRAVIERE, *op. cit.*, sh. 151. Aynı yazar, Turgut'un Kanunî'nin huzuruna çıkışını da şöyle anlatıyor : «Le Sultan est frappé de l'air martial de ces ecumeurs de mers; il se fait raconter leurs combats et reonnaît en eux les dignes héritiers d'Aroudj et de Kha-

Korsanların, Osmanlı Devleti bir hıristiyan Devlete karşı harp açtığı zaman, Osmanlı donanmasına katılmaları da çok görülen, alışılmış bir olaydı. (84). «Osmanlı donanmasının esaslı bir unsurunu Barbaros zamanından beri Afrikalı berberilerin korsan gemileri teşkil ediyordu. Sultan'ın her deniz seferi hazırlayışında bu korsanlar onların himayesinde hıristiyanların ticaretine zarar vermek için sürü halinde onun donanmasına iltihak ediyorlardı.» (85). Padişah'dan, 1572 de, Bosnada Kilis beyine giden şu «hüküm» de bir fikir verebilir :

Kilis Beyine hüküm ki,
İnayet - i hak celle ve alâ ile işbu sâl - i ferhunde - fâlde Tersane - i âmiremde iki yüz elli para mürettep ve mükemmel kadirga tedarik ve izhar olunup ve bundan maada Rumeli ve Anadolu yakalarında emr - i şerifim mucibince levend kaptanları ve korsanlar üç yüz pare mükerrer çektiler gemileri bilfiil hazır ve mühevva eyleyip Tersane - i âmiremde tedarik olunan iki yüz elli para kadirga ile işbu sene 980 Safer - ül hayrın gurreesi (iptidası) olan yevm - il - hamis (Perşembe) de Cezayir beylerbeğisi kapudanım Kılıç Ali dâme ikbalühû teveccüh ve azimet eylemiştir ... (86)

Diğer taraftan 1202 (1787) de Rusya ve Avusturya'ya açılan harpte, Cezayirlilerin korsanlığa çıkması için, Cezayir Dayısına Divan-ı Hümayun'dan şu emir gitmiştir:

Moskov ve müttefiki Nemçe üzerine sefer-i hümayunum mukarrer olmakla işbu sefere Cezayir Ocağından beş sefine gelip Bahr - i Sefid'de keşt - ü gûzar eylemeleri hususun-

ir - ed - Din. «Ce ne sont pas, dit - il, des officiers ordinaires. Je leur accorde a tous le droit de porter un fanal à la poupe de leur galère et je leur alloue une solde mensuelle de quatre - vingt aspres.» *Ibid.*, sh. 152.

(84) Hayreddin, Kaptan Paşa olarak, İstanbul tersanesinde yeni bir donanma yaptırmıştı. «... O suretle ki donanma denize çıkacağı vakit - Hayreddin'in Cezayir'den getirdiği gemiler dahil olmak üzere - seksen dört sefine bulunuyordu; Hayreddin'in gemilerinden on sekizi kadirga olarak bunlardan beşi bilihtiyar devlet hizmetine girmiş korsanlara aiddi.» HAMMER, *op. cit.*, cilt V, sh. 169 - 170.

(85) C. BROCKELMANN, *İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi*, çeviren Neş'et Çağatay, Ankara, 1954, sh. 319. Yazar şunları da söylemektedir : «Onların [korsanların] seri yelkenlileri mükemmel mürettebatla techiz edildiği için yardımları ilk sıralarda hoş karşılandı. Fakat itaatsizlikleri, hele barış zamanlarında da hemen hemen her zaman siyasî vakalar çıkarmaları çabucak saray nezdindeki bütün itibarlarını kaybettirdi.» *Ibid.*, sh. 319.

(86) UZUNÇARŞILI, *op. cit.*, cilt III - I, sh. 23. Sokollu'nun gayretiyle beş buçuk ayda iki yüzden fazla kadirga ve mavna donanmış olarak nevrüzdün evvel Kaptan Paşa'nın emrine verilmiştir. *Ibid.*, sh. 22 - 23.

da ve Moskovlu'nun ve Nemçelu'nun tüccar gemilerini almaları için Tiryeste ve Alikurna sularına korsanlığa çıkmaları hususuna irade-i şahanem taalluk etmekle emr-i alısanım ısdar ve kaptanderya Gazi Hasan Paşa tarafından ...ile irsal olunmuştur. Sefain-i mezkûre Akdeniz'e baadel yürüt iktiza eden ulûfe ve tayinleri canib-i mirîden ita olunup her veçhile himayet ve siyanetlerine dikkat olunacaktır. Cezayir sefinelerinin tutup alacakları düşman sefinelelerinde zuhur edecek emval ve eşya beynelguzat taksim olunup bir hilâline canib-i mirîden vaz-ı yed olunması hususuna irade-i şahenem sadır olmakla ol veçhile hareket eylemek bâbında. Evahir-i Rebiülâhır 1203.»

Böylece, hıristiyan ülkelerine ve gemilerine karşı, Devlet donanması içinde, yanında ya da dışında, kendi gemileriyle akınlar yapan Türk denizcilerini, bugünkü anlayış ve terimlerle söylersek, şüphesiz deniz haydudu (*pirate*) değil fakat korsan (*corsaire, privateer*) saymak gerekmektedir. (88). Aynı şekilde, müslümanlarla savaşan hıristiyan denizciler de, genel olarak, bu savaşlarında korsan durumundadırlar. (89). Hıristiyan Devletlerin donanmalarına da hıristiyan korsanları katılmaktadır. Örneğin, 1475 senesi ilkbaharında, «Papa Kalikist otuz harp ve iki büyük yük gemisi teçhiz edip bu donanmaya kırk kadar Katalanlı korsan gemisi de iltihak ederek Kardinal Lui İskarampa kumandasında [Türklere karşı] Ege denizine sevkedilmişti.» (90).

Müslümanlarla hıristiyanlar arasındaki münasebetlerde korsan durumunda olan denizcinin, kendi toplumu içinde, deniz haydudu sayılması ya da o duruma düşmesi de mümkündür. Türk denizcileri bakımından, bir kere, yalnız hıristiyanlara karşı değil, aynı zamanda müslüman gemilere karşı da, Padişah'ın otoritesini tanımadan saldıranlar, Devlet donanmasınca kovuşturulmakta ve

(87) Mühimme-i Rikâp defteri, No. 189, sh. 30. Nakledin : İLTER, *op. cit.*, c. II, sh. 64.

(88) Şarlken Osmanlı Devleti ile mütarekeyi bozup müslüman bir ülkeye saldırdığı zaman şöyle bir özür öne sürmüştü : «Les brigands ... n'ont jamais part aux traités conclus entre les princes. Dragut [Turgut Reis] n'est pas un vassal du Grand Seigneur. En l'attaquant, je n'ai attaqué qu'un pirate.» Fakat Kanunî bu cevapla tatmin olmamış ve Turgut Reis'e yirmi kadirga donatacak imkân sağlamıştı. Az sonra da Sicilya kıyıları alevler içinde kalmıştır. GRAVIERE, *op. cit.*, sh. 188-199. Ayrıca bknz. : İLTER, *op. cit.*, c. II, sh. 193, not 2.

(89) «Les Chevaliers de Saint Jean étaient, aux yeux de Soliman, ce que Dragut et ses Barbaresques étaient aux yeux de Charles Quint.» GRAVIERE, *op. cit.*, sh. 195.

(90) UZUNÇARŞILI, (Osmanlı Tarihi), *op. cit.*, c. II, sh. 44.

Devlet kuvvetlerince cezalandırılmaktadır. Bunun en iyi örneği, Kara Durmuş'un deniz haydudu olarak kovuşturulmasıdır. Kara Durmuş korsan Kara Hasan'ın kardeşi idi. Kara Hasan İnebahtı'da şehit düşünce yanında bulunan kardeşi «Kara Durmuş kaçmış ve bir kaç gemi donatıp korsanlığa başlamıştı; fakat Kara Durmuş İslâm gemilerine musallat olmuştu. Bu halinden Devlete şikâyet edildi ve hakkında sıkı takibat yapıldı; kendisi kıyafetini değiştirip saklandı. Seferihisar'daki evi basılarak bir çok gemi lezazmatı elde edildi; nihayet Aydın beyi Sinan Bey tarafından yakalanan Kara Durmuş İstanbul'a yollandı ve 909 H.de asılmak suretiyle öldürüldü.» (91).

«Hazine-i Evrak'daki Mühimme defterleri kayıtlarında bizim denizlerimizde kendi yalılar ve gemilerimize sarkıntılık eden Levendlerle deniz hırsızlarının tedip ve tenkilleri için muhtelif eyaletlere, hâkimlere, kaptanlara hitaben yazılmış yüzlerce emir vardır... [Papa IV. Pi'nin teşvikiyle hazırlanmış bir haçlı donanması 1558 de Tunus ve Cezayir'e saldıрмаğa hazırlandığı sırada] Adalar denizinin, ve Adriyatığın her tarafında Kazdağı, Menteşe ve Teke'nin levend denilen küçük korsan çeteleri islâm ve hıristiyan tebaamıza her türlü sarkıntılıkta bulunuyorlar; hattâ Venedikli ve Ceneviz kılıklarına girerek Devletin başına iş açmağa uğraşıyorlardı.» (92).

Bundan başka, yapılmış andlaşmalara aykırı olarak, barış süresince, diğer bağıtlı Devletin gemilerine, ülkelerine ve adamları-

(91) UZUNÇARŞILI, «Osmanlı Tarihi», *op. cit.*, c. II, sh. 210, not 1. HAMMER, *op. cit.*, c. IV, sh. 67. - «Devletin burnu dibinde hususî donanma kurmak, nasıl olur? Bağımsız korsan Kara Durmuş'un akıbeti malûm. «CARIM, «Batı Akdeniz'de ...», *Dünya gazetesi*, 2 Haziran 1955, sh. 5.

(92) İLTER, *op. cit.*, c. I, sh. 60. Bu bakımdan şu örnekler verilebilir : «Haliyen İnoz ve Kavak iskeleleri yalılarında bazı levent kayıkları zuhur edip günden güne ilerleyip reaya ve blayaya teaddi ettikleri istima olunduğundan ... 24 Zilkade 966 (Divan-ı Hümayun Mühimme Defteri, No 3, sh. 101; «Kavala kaptanına hüküm ola ki ...» diye başlıyor); «Osmanlık taraflarından fesada cür'et eyleyen levent ve softa tayfasının ele geçirilmesi hakkında Çorum beyine emri âli. 25 Zilkade 966.» (Mühimme Defteri, No 3, sh. 104); «Bazı levent tayfasının reayaya olan teaddiyatının men'i hakkında Akdeniz yalılarında kadılara emri âli. 25 Zilkade 966.» (Mühimme Defteri, No 3, sh. 108); «Deryada fesad üzere olan levent tayfasının takibine Ali Reis memur edildiğine dair yalı kadılarına emri âli. 13 Zilhicce 966.» (Mühimme Defteri, No 3, sh. 124); «Levent tayfası Dobrovnik tüccar gemilerini gaspedip götürdüğünden mahal verilmeyip ele getirilmeleri hakkında Yanya kadısına emri âli. 14 Şevval 967.» (Mühimme Defteri, No 3, sh. 436) İLTER, *op. Cit.*, c. II, sh. 198.

na saldıran korsanlar da deniz haydudu gibi işlem görmektedirler. Nihayet bağıtlı Devletlerin birlikte, deniz haydudu («izbandit», «haramî») saydıkları da vardır. Bunların, Türk andlaşmalarından örneklerini denememizin II nci kesiminde inceleyeceğiz.

II. TÜRK ANDLAŞMALARINDA KORSANLIK VE DENİZ HAYDUTLUĞUNUN YASAKLANMASI

A. İlgililer.

Osmanlı Devletinin diğer Devletlerle yaptığı ve korsanlık ya da deniz haydutluğu fiillerinin yasaklanmasını öngören andlaşmalarda, andlaşma hükümlerinin kimleri kapsayacağı da belirtilmektedir. Bu konuyla ilgili andlaşmaların çoğunluğunda Cezayir, Tunus ve Trablusgarp (ya da Garp Ocakları, Mağrip Ocakları) korsanları gözönünde tutulmaktadır. Bunların diğer bağıtlı Devlete karşı, andlaşma süresi ve şartları içinde, barış süresince, korsanlık hareketlerinde bulunmaları yasaklanmaktadır. (1). Bazı andlaşmalarda, Garp Ocakları, Tunus, Cezayir ve Trablusgarp Ocaklarından başka, «vesair tenbihi iktiza edenler...» (2), «...vesair Devlet-i Aliye tebaası...» (3), «...vesair bilcümle korsan-

(1) Örneğin, Rusya ile 21 Recep 1197 (1783) andlaşmasının 61 nci maddesinde [*Mecmua-i Muahedat*, cilt III, sh. 311]; 28 Aralık 1791 Yaş andlaşmasının 7 nci maddesinde [*Erim, Metinler*, sh. 192]; 16 Mayıs 1812 Bükreş andlaşmasının 12 nci maddesinde [*Ibid.*, sh. 254]; 7 Ekim 1826 tarihli Akkerman andlaşmasının 7 nci maddesinde [*Ibid.*, sh. 266, 267] «Cezayir ve Tunus ve Trablusgarp ocakları korsanı» nden; Avusturya ile 17 Cemaziyülevvel 1060 (1650) andlaşmasının 16 nci maddesinde «Cezayir ve Trablus ve Tunus ocakları» na bildirilecek talimattan [*Mecmua-i Muahedat*, cilt III, sh. 141]; Venedik'le 1081 (1670) andlaşmasında «Cezayirli ve Tunusludan ve deryada gezen korsanlar» dan [*Ibid.*, cilt II, sh. 158]; İngiltere ile 1086 (1675) andlaşmasında «Tunus ve Cezayir korsanları» ndan [*Ibid.*, cilt I, sh. 253]; Fransa ile 10 Safer 1084 (1673), Hollanda ile 1091 Ramazan (1680) andlaşmalarında [*Ibid.*, cilt I, sh. 7; cilt II, sh. 100], Fransa'ya verieen 1740 kıpitülasyonunda [*Erim, Metinler*, sh. 98] «Cezayir-i garp korsanları» ndan; Rusya ile 21 Recep 1197 (1783) andlaşmasının 60 nci maddesinde «Magrip Ocakları korsanları» ndan [*Mecmua-i Muahedat*, cilt III, sh. 311]; Avusturya'ya verilen 1197 (1783) tarihli senedde «Magriplular» dan [*Ibid.*, cilt III, sh. 151]; Lübek-Bremen Hamburg Cumhuriyetleri ile 1155 (1742) andlaşmasının 10 uncu maddesinde «Garp Ocakları» ndan [*Ibid.*, cilt III, sh. 43-44] sözedilmektedir.

(2) Örneğin, Avusturya ile 22 Şaban 1130 (1718) andlaşması, madde 13 [*Ibid.*, cilt III, sh. 108]; Venedik'le 1145 Zilhicce (1733) andlaşmasının 15 nci maddesi, *Ibid.*, cilt II, sh. 204.

(3) Örneğin, Avusturya ile 2 Rebiülâhır 1190 (1776) andlaşmasının 3 ncü maddesi, *Ibid.*, cilt III, sh. 158.

lar...» (4), «...diğer yerlerin korsan kayıkları...» (5), «...Ülğun kalesi ahali...» (6), «...Arnavutluk'da olan korsan makulesinden ve sair bu yolda yürüyenler...» (7) andlaşmanın kapsamına alınmaktadır.

Andlaşmalarda, Osmanlı korsanlarından başka, Livorna, Malta, Ceneviz ve İspanyol korsanlarını da içine alan hükümler görülmektedir. Örneğin İki Sicilya (Sicilyateyn) Kırallığı ile 1153 Recep (1749) tarihli andlaşmanın (hâtime) maddesinde şöyle denilmektedir:

... ve bundan maada Maltız ve Papa'ya tâbi olan Ceneviz ve Ankoterçiyana tâbir olunur İspanya papaslarının tarik ve meslekleri üzere ve İspanya kiralının bayrağı ile Akdeniz'de câri olan korsanlıkları men itmeğe kiral-ı müşari-leyha kâadir olduğu Devlet-i Aliye'm tarafına tahriren ihbar oluna ... (8)

Böylece, bu denizcilerin korsanlık faaliyetlerinin önlenmesi ve yasaklanması bağıtlı Devletlerden istenmektedir. Bu korsanlar, hizmetinde oldukları Devletin yetkileri altında sayılmaktadır. Böyle olmasaydı, deniz haydudunu her Devlet açık denizde, kendi bayrağını taşısın ya da taşımasın, kovuşturmağa yetkili olduğuna göre, bu korsanlar için de özel bir andlaşma gerekmeksizin, aynı kural uygulanabilecekti.

B. «Korsan», «levent», «haramî», «eşkiya», «izbandit», «deniz haydudu».

Osmanlı andlaşmalarında, konumuzla ilgili olarak, çoğunlukla «korsan» ve «korsanlık» terimleri kullanılmaktadır. (9). Kor-

(4) Örneğin, Avusturya'ya verilen 9 Ramazan 1197 (1783) tarihli senedde «... tevabi-i Devlet-i Osmaniye'den olan Grap ocakları ve sair bilcümle korsanlar ...» söz konusudur. *Ibid.*, cilt III, sh. 151.

(5) Örneğin, Venedik'le 1112 Zilkade (1701) andlaşmasının 22 nci maddesinde, «Magripin levent kaliteleri ve diğer yerlerin korsan kayıkları ...» öngörülmektedir. *Ibid.*, cilt II, sh. 169.

(6) Örneğin, 21 Temmuz 1718 Pasarofça andlaşmasının 13 üncü maddesi [Erim, *Metinler*, sh. 68]; Venedik'le 1145 Zilhicce (1733) andlaşmasının 15 inci maddesi [*Mecmua-i Muahedat*, Cilt II, sh. 205].

(8) *Mecmua-i Muahedat*, cilt II, sh. 65. Benzer bir hüküm : İsveç'le yapılmış 1149 (1736) andlaşmasının 1 inci maddesinde vardır. *Ibid.*, cilt I, sh. 149-150.

(9) «Korsan», «korsanlık», «korsanlığa çıkmak» terimlerinden birini kullanan andlaşmalardan bazıları : Fransa ile 1084 (1673) andlaşması [*Mecmua-i Muahedat*, cilt I, sh. 7]; Hollanda ile 1091 andlaşması [*Ibid.*, cilt II, sh. 100]; 1718 Pasarofça andlaşması, madde 13 [Erim., *Metinler*, sh. 68]; Venedik'le 1145 (1733) and-

sanlığı, andlaşma çerçevesi dışında, bir suç saymamanın bunda etkisi olduğu gibi, Hıristiyanlığa karşı sürekli bir harp halinin varlığı, bir harp kavramı olan «korsan» ve «korsanlığı» dile yerleştirmiş olabilir. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, bazı andlaşmalarda, «korsan» terimi kullanılmakla beraber, «levent» (10), «haramî levent» (11), «korsan eşkiyası» (12), «bu makule eşkiya» (13) gibi terimler de kullanılmış olması, sanımızca, yalnız, andlaşmaya ve andlaşmanın milletlerarası alanda kurduğu barış düzenine aykırı korsanlıklarda bulunacakları nitelendirmek içindir. Yoksa, genel olarak ve andlaşmayla bağitlanmış olmiyanlara da uygulanacak kapsamda bir yasaklama, ya da suçlama, söz konusu değildir.

Osmanlı andlaşmalarında kullanılan bu korsan teriminden başka, «deryada ve sair karada olan haramîler» den (14), «izban-

laşması, madde 15 [*Mecmua-i Muahedat*, cilt II, sh. 204-105]; Lübek-Bremen-Hamburg Cumhuriyetleri ile 1155 (1742) andlaşması, madde 17 [*Ibid.*, cilt II, sh. 62-63]; Avusturya ile 1190 (1776) andlaşması, madde 3 [*Ibid.*, cilt III, sh. 157-158]; 1197 (1783) andlaşması [*Ibid.*, cilt III, sh. 151]; Rusya ile 1197 (1783) andlaşması, madde 62 [*Ibid.*, cilt III, sh. 311-312]; 1740 kapitülasyonu [Erim, *Metinler*, sh. 113] 1791 Yaş andlaşması, madde 7 [*Ibid.*, sh. 191-192]; 1812 Bükreş andlaşması, madde 12 [*Ibid.*, sh. 254]; 1826 Akkerman andlaşması, madde 7 [*Ibid.*, sh. 266, 267]; Toskana ile 1248 (1833) andlaşması, madde 9 [*Mecmua-i Muahedat*, cilt II, sh. 47]; Yunanistanla 1855 ticaret andlaşması, madde 28 [*Ibid.*, cilt II, sh. 290-291]; Meksika ile 1863 andlaşması, madde 23 [*Ibid.*, cilt II, sh. 30-31].

«Korsan gemisi» terimi için bkz.: Fransa ile 1084 (1673) andlaşması [*Ibid.*, cilt I, sh. 6]; Hollanda ile 1091 (1680) andlaşması [*Ibid.*, cilt II, sh. 98].

«Korsan tairesi» terimi için bkz.: Venedik'le 1081 (1670) andlaşması (*Nişan-ı Hümayun*) [*Ibid.*, cilt II, sh. 157]; İspanya ile 1197 (1783) andlaşması, madde 13. [*Ibid.*, cilt I, sh. 219].

«Korsan sefinesi» terimi için bkz.: Avusturya ile 1060 (1650) andlaşma [*Ibid.*, cilt III, sh. 141]; Toskana ile 1833 andlaşması, madde 18 [*Ibid.*, cilt II, sh. 48-49]; 1740 kapitülasyonu [Erim, *Metinler*, sh. 105-106].

«Korsan kayıkları» terimi için bkz.: Venedik'le 1112 (1701) andlaşması, madde 22 [*Mecmua-i Muahedat*, cilt II, sh. 169].

(10) İngiltere ile 1086 (1675) andlaşması [*Ibid.*, cilt I, sh. 244]. «Levent» konusunda bkz.: UZUNÇARŞILI, *op. cit.*, (Bahriye Teşkilâtı.), sh. 479-482.

(11) Örneğin, Venedik'le 1112 Zilkade (1701) andlaşması, madde 22. *Mecmuai Muahedat*, cilt II, sh. 169.

(12) 1740 kapitülasyonu. Erim, *Metinler*, sh. 105, 106.

(13) Belgrad (1739) andlaşması, madde II [*Ibid.*, sh. 87-88]. Benzer hükümler için bkz.: Pasarofça (1718) andlaşmasının 13 üncü maddesi [*Ibid.*, sh. 68]; Avusturya'ya verilen 1197 (1783) tarihli senedin (saniyen) bendi. *Mecmua-i Muahedat*, cilt III, sh. 151.

(14) Venedik'le 1112 (1701) andlaşması, madde 22. *Mecmua-i Muahedat*, cilt II, sh. 169.

dit» lerden de sözedilmektedir. Örneğin 1740 kapitülâsyonunda «korsan eşkiyasının» Osmanlı Devleti sahillerine hasar vermeleri belirtilirken, «izbandit tâbir olunur eşkiyanın tarafeynin siyanet ve emniyeti için ve o makule eşkiyanın malûm olmalarına dahi tevakkuf etmekle» denilerek, gemi kâğıtlarının nasıl denetleneceği düzenlenmektedir. (15) Buna benzer hükümler Fransa ile 1217 (1802) andlaşmasının 2 nci maddesiyle (16), Rusya ile yapılmış 1197 (1783) andlaşmasının 62 nci maddesinde de vardır. (17). Bunların korsan değil, her zaman için deniz haydudu sayıldıkları ve öyle işlem gördükleri anlaşılmaktadır.

Özellikle yakın tarihli bazı Türk andlaşmalarında, doktrinde bugün kullanılan «deniz haydutluğu» teriminin «deniz hırsızlığı» şeklinde Türkçe metne alınmış olduğu da görülmektedir. Örneğin, 1856 Paris Beyannamesinden sonra, Meksika ile 6 Mayıs 1866 tarihli andlaşmanın 23 ncü maddesinde, denizde gemilere yapılacak yardımdan sözedilirken, «...deniz hırsızlarıyla korsanların takibinden kurtulmak için...» bağıtlı Devletlerden birinin limanına sığınacak diğer bağıtlı tarafın gemilerinin korunması öngörülmektedir. (18).

«Deniz hırsızlığı» terimi, Devletler hukukunda bugünkü anlamında «deniz haydutluğu» karşılığı olarak (*piracy*), Amerika Birleşik Devletleri ile Lozan'da 6 Ağustos 1923 tarihinde yapılmış suçluların geri verilmesi andlaşmasının 2 nci maddesinde de kullanılmaktadır. Bu 2 nci maddede, her iki Devletin kanunlarınca cezalandırılması gereken suçlardan geri vermeye konu olacaklar arasında «deniz hırsızlığı» da gösterilmektedir. (19). Buna karşılık, İsviçre ile Ankara'da 1 Haziran 1933 de imzalanmış suçluları geri verme andlaşmasının 3 ncü madde I nci paragraf ve XVI ncı fıkrasında, geri vermeyi gerektiren suçlar arasında, her halde «deniz haydutluğu» kastedilmekle beraber, «korsanlık» gösterilmektedir. (20).

(15) Erim, *Metinler*, sh. 105 - 106.

(16) *Mecmua-i Muahedat*, cilt I, sh. 36.

(17) *Ibid.*, cilt III, sh. 312.

(18) *Ibid.*, cilt II, sh. 30 - 31. Benzer bir hüküm : Belçika ile 1254 Recep (1838) andlaşması. *Ibid.*, cilt I, sh. 188.

(19) *Düstur*, tertip III, cilt 15, sh. 209.

(20) *Düstur*, tertip III, cilt 15, sh. 524.

C. Yasaklanan suçlar.

1. Genel olarak.

Osmanlı barış andlaşmalarının bazılarında, harbin sona ermesi ve barış andlaşmasının yapılmasıyla, bağıtlı Devletler arasında, denizlerde seyrüsefer serbestliği esasını da kabul eden ya da yeniden koyan hükümlere aykırı olarak işlenecek korsanlık fiilleri ceza gerektiren suçlar olarak yasaklanmaktadır. Venedik'le yapılmış 9 Rebiülâhır 1080 (1669) andlaşmasının 22 nci maddesinde bu husus açıkça belirtilmektedir:

Venedik Cumhuriyetine mensup olan gemiler akd-i sulh ve salâhdan sonra bir şey alırlar ise aynıyle geru eshabına red eyliyeler ve kezalik Devlet-i Aliye'ye mensup olan gemiler dahi ol vakidde bir nesne alırlar ise geru red ola ve hâlâ Venedik bayrağı ile korsanlık iden gemilerin dahi taraflarından bayrakları ve kâğıtları ellerinden alınıp ve korsanlıktan ref olunmak için tenbih olunup ve itaat etmeyüp hilâf iderlerse katlolunalar ve bu tenbihi ifade için kırk gün vaade verile ve kırk günden sonra tarafeynden bu makule kangisinin eline düşer ise hakkından geline bu husus için tarafeynin sulhune hâlel gelmiye. (21)

Bu andlaşma, görüldüğü gibi, harpte meşru bir usul sayılan korsanlığı ve düşmana mensup gemiler üzerinde davranış serbestliğini, barış yapıldığı için yasaklamakta, barış düzeninde bu gibi fiilleri işleyecekleri Devlet korumasından ve desteğinden yoksun «deniz haydudu» gibi saymakta, korsanlara, «deniz haydudu» durumuna düşmemeleri için kırk günlük bir süre vermektedir; yine de yasaklanan suçları işleyecekler yüzünden bağıtlı Devletler arasında barış bozulmayacaktır.

Venedik'e verilen 1081 (1670) Nişan-ı Hümayun'unda, «Bundan akdem Venedik Cumhuriyeti mabeynde olan cenk ve cidal dostluğa mübeddel ve kalevvel sulh ve salâh mün'akid olup ahidname-i hümayun verilmekle...», artık, iki Devlet arasında denizlerde seyrüsefer serbestliği yeniden benimsenmekte, gemilerin eskisi gibi serbestlik ve güvenlik içinde iki memleket arasında yolculuk yapması yeniden belirtilerek, korsanlar hakkında şu hükümler konulmaktadır :

(21) *Mecmua-i Muahedat*, cilt II, sh. 141.

... ve deryada gezen korsan taifesi Akdeniz yalılarında memalik-i mahrusamın kaleleri altına vardıklarında mukademe verilen ahidnamede mestur bulunduğu üzere Venediklu'ya bir veçhile zarar ve ziyan itmemek için gemi reislerinin kefilleri adına ve anın gibi korsan taifesi Venedikluların gemilerin alup reaya ve tevabiin esir idip bir kale altına vardıklarında ol makuleleri dizdarlar kale altına koymayup bir veçhile himayet ve siyanet eylemiyeler ve anın gibi mezkûr korsanlar akdarmaları esir eyledikleri Venediklu reayasıyla bir kale altına yetişdiklerinde ellerinde bulunan esirleri Venediklu olduğu mukarrer ve zahir olduğta İslâma gelmiyenler sulh ve salâh muktezasınca bahasız itlak itdirilip ve akdarmaları dahi ellerinde olup sahiplerine virile ve ol makule rıza-yı şerifime ve ahidnameye muhalif vaz idenler korsanlar vardıkları mahalde alıkonulup ahvalleri zahir olduğu üzere isim ve resimleri yazılıp dergâh-ı saadet penahıma arz oluna ki sonradan haklarında emr-i şerifim bu veçhile sâdır olur ise mucibiyle amel oluna ve veçh-i meşruh üzere sâdır olan ferman-ı icrasında eğer hâkimler ve eğer dizdarlar ihmal iderler ise özür ve cevapları makbul olmayup ferman-ı hümayunuma adem-i imtisalleri zahir olduğta azille konulmayup saire mucib-i ibret için muhkem cezaları verile ve hükkâm ve dizdarlar ahidname-i hümayun ve sâdır olan emr-i şerifime muhalif bir hususda mukayyet olmayup müsamaha luya töhmet olunmaya ve anın gibi Magriplunun kadırgaları ve burtonları enginde Venediklu ile birbirlerine buluşduklarında Venediklu ile cenk ve harp iderler ise her hangi tarafta zarar isabet ider ise anın için sual ve cevap olunmaya ve fimabaid sulh ve ve ahd ve vaz' ve hareketleri sudur itmemek üzere sulh ve salaha riayet olunup madem ki bundan sonra rıza-yı yemn iktiza-yı padişahaneme vürud bulunan ahidname-i hümayunumua muhalif Venediklu taifesinin vaz' ve hareketleri olmıya hilâf-ı ahidname-i hümayun zikrolunan husus mestur olduğu üzere icra olunmak bâbında ferman-ı hümayunum sâdır olup ellerine müceddeten bu nişan-ı hümayunu verdim ve buyurdum ki badel yevm hâlen virilen ahidname-i hümayunum ve sâdır olan işbu nişan-ı alışanım mucibince tarafeyn tüccarı ve ahali si memalik-i mahrusamdan Venediğe ve ana tâbi olan diyarlara ve adalara emn ve selâmet üzere varup gelüp kemaf-ı evvel alış viriş idüp memalik-i mahrusamda kardan ve deryadan gelüp gitdiklerinde ferman-ı şerifime muhalif kimesne dahl ve taarruz ve tecavüz ve men itmeyüp eyyam-ı adalet encamımda suudgeran-ı refahivet ticaret ve refaiyet ve itminan üzere kesb-i ticaretlerinde olalar ve Cezayirli ve Tunusludan ve deryada gezen korsanlar canibinden Venedikliye bir veçhile zarar ve ziyan erişmemek hususunda ve hükkâm tarafından muhkem zapt ve rapt olunmaları bâbında bâlâda mezkûr olan tafsîl ile amel olunup mugayir-i sulh ve salâh ve ahidname-ı hümayun kul-

larımdan bir ferd hilâfına cevaz ve sâdır olan ferman-î şerifimin adem-i imtisaline ihtiyar göstermiyeler şöyle bileler ve aleddevam işbû nişan-î şerifim mazmunivle amel kılalar. (22).

Osmanlı Devleti ile Venedik arasındaki bu andlaşma ve nişan-ı hümayun, barış zamanında açık denizlerin serbestliği, seyrüsefer güvenliği, korsanlık ve deniz haydutluğu bakımından çok önemli unsurlar ortaya koymaktadır: (i) Venedikli ile Osmanlı Devleti, birbirleriyle olan münasebetleri ve kendi gemileri açısından, denizlerde seyrüsefer serbestliğini kabul etmekte ve bunun güvenlik içinde yapılması konusunda taahhütte bulunmaktadırlar; (ii) Korsanlık, bağıtlanmış Devletler arasında, barış andlaşması yapıldığı için ve barış süresince meşru bir fiil sayılmaktadır; (iii) Barış zamanında korsanlığa başvuranlara Devlet yetkililerince yardım yapılmayacak, bunlar korunmayacak, tersine, cezalandırılacaktır; (iv) Yetkililerce cezalandırılmazsa, diğer bağıtlı Devletin cezalandırılması uygundur; bu da korsanın, bugünkü deyişiyle, bağıtlı Devletler arasında, deniz haydudu durumuna düştüğünü göstermektedir; (v) Korsanların aldıkları esirler ve gemiler serbest bırakılacaktır; (vi) Andlaşmaya rağmen, bu işleri yapan korsanlar geldikleri limanlarda, Padişahca verilecek cezaya çarptırılmak üzere alıkonulacaktır; (vii) Verilecek cezayı yerine getirmede savsaması görülecek Devlet yetkilileri, hem görevlerinden çıkarılacak hem de ibret olacak cezalara çarptırılacaktır; (viii) Garp Ocakları korsanlarının da Venedikli gemilerine sataşmamaları için gerekli tedbirler alınacaktır; (ix) fakat bu korsanlarla Venedikli gemiler, andlaşmaya aykırı olarak vuruşurlarsa, bundan, bağıtlı Devletler sorumlu olmayacaktır; zarar, uğrayanın yanına kalacaktır; (x) Andlaşmada karşılıklı olma şartı vardır.

Diğer yönden, Avusturya ile yapılan 21 Temmuz 1718 tarihli Pasarofça andlaşmasının 13 ncü maddesinde, Avusturya tüccarlarına ve gemilerine, eski Padişahlar tarafından verilen ahidname-ler uyarınca «âminen ve sâlimen kendu hallerinde» ticarete bulunma hakları yeniden tanınmakta, «...Roma İmparatoruna tâbi vilâyetlerin ve bundan sonra millet-i nasaradan alacakları yerlerin tüccar ve reayaları herhangi milletten olur ise olsunlar berren ve bahren bu hususa memur olan vekiller beyninde karar verildiği vecih üzere Roma İmparatorluğunun bayrağı ve patentası ile

memalik-i mahrusaya kendu hallerinde gidüp gelüp alış viriş idüp lâzım gelen gümrüklerin verdikten sonra rencide ve remide olunmayup himayet ve siyanet olunarak...» denilmekte, seyrüsefer serbestliği iki âkit arasında teyid edildikten sonra şöyle devam edilmektedir :

... ve bu husus için Cezayir ve Tunus ve Trablus ocaklarına ve sair tenbih iktiza idenlere muhkem tenbih ve tekid oluna ki minbaid ahidname -i hümayuna muhalif ve sulh -ü sâlâha mugayir bir dürlü vaz ve hareket eylemeyeler ve kezalik leb -i deryada vâki Ülgun kalesi ahalisi dahi minbaid korsanlığa çıkıp tüccar sefinelerine zarar itmemek için ellerinde olan fırkate ve sair korsan sefineleri ref ve tüccar sefinelerine taarruzdan külliyet ile men ve fimabaid inşa itmemek üzere tenbih olunup şöyle ki içlerinden ferman -1 hümayunuma muhalif ve sulh ve salâha mugayir vaz ve hareket ve tüccar sefinelerine isal -i hasarete cesaret idenlerin nehb ve garet eyledikleri emval ve eşya her ne ise giru sahiplerine istirdat ve vaki olan zarar ve ziyan kendulerden tazmin ve esir eyledikleri kimesneler dahi esirlikden istihlas olunup ve bu makule eşkiyanın sairlerine mucib -i ibret olmak için şer'an lâzım gelen cezaları tertip olunub muhkem haklarından geline ve ticaret ahvali ihtilâl ve ihtilâfdan masun ve mahfuz olmak için tarafeynden nasb ve tâyin olunan vekiller hin -i mükâlemede her ne ki akd idüp karar virirler ise bilcümle mer'i ve muteber olmak üzere ahidnamelere derc ve ilhak oluna. (23)

Görüldüğü gibi, bu andlaşma ile de korsanlık «sulh ve salâha mugayir» sayılmakta, Garp Ocakları korsanlarının Avusturya gemilerine sataşmaları yasaklanırken Ülgunlular korsanlıktan büsbütün alıkonmaktadır. Andlaşmaya aykırı hareket edenler için «eşkiya» işlemi görmektedirler. Malların sahiplerine geri verilmesi, esirlerin serbest bırakılması da bu çeşit korsanlıklarda bulunanlara deniz haydudu gibi bakıldığını göstermektedir.

Daha sonraları yine Avusturya ile yapılan 9 Ramazan 1197 (1783) andlaşmasında, Avusturya gemilerinin seyrüsefer serbestli ve dokunulmazlığı konusunda şöyle denilmektedir:

Devlet -i İmparatoriye'ye tâbi bilcümle tüccar sefayini ve reayaları bugüne değin mûtad olan vecih üzere bayrak ve patentasıyla âminen ve sâlimen kendu hallerinde ve bilâ mani ticaret idüp badezin tevabi -i Devlet -i Osmaniye'den

(23) Erim, *Metinler*, sh. 68. Benzer bir hüküm için : 18 Eylül 1739 Belgrad andlaşması, madde 11. *Ibid.*, sh. 87 - 88.

olan Garp Ocakları ve sair bilcümle korsanların tasallutundan teminlerine taraf - ı Devlet - i Aliye'den tasrihen taahhüd ve tekkeffül olunur. (24)

Bu andlaşma da, bu çeşit korsanlık fiillerinde bulunacaklara karşı alınacak tedbirler ve Avusturyalı gemilere verilecek zararların nasıl ödeneceğini de göstermektedir.

Osmanlı andlaşmalarında, barışta yasak edilen korsanlık fiilleri arasında, bugünkü Devletler hukukuna göre artık «deniz haydutluğu» sayılan, şu suçlar belirtilmektedir : yabancı gemilere zorla girmek, gemilere zarar vermek, gemilere saldırmak, zorla gemi almak, yükü ele geçirmek, gemi adamlarına saldırmak, esir etmek. Bazı andlaşmalarda, barış süresince ya da sürekli olarak «korsanlık», «korsanlığa çıkmak» yasaklanmakta, bazılarında ise «haramî» ler ve «haramî gemisi» ne yapılacak işlem gösterilmektedir. Yine bazı andlaşmalarda, barış düzeninde, korsanların konsoloslara saldırmaları yasaklanmaktadır.

Çeşitli örnekler arasında, önce, Fransa'ya verilmiş 1 Şubat 1535 tarihli ilk kapitülasyona değinmek gerekir :

... iki hükümdardan birinin memleketi korsanlarından biri yahut başka bir adam, öteki hükümdarın itaatindekilerin elbise ve şahısları üzerinde şiddet kullanmaya veyahud müsadereye kalkarsa, suçlunun o esnada bulunduğu yerin hükümdarı onu, ötekilere ibret olması için, barışı bozan bir kimse olarak cezalandırabilmeli ve bunu yapmakla mükellef olmalıdır. (25).

İngiltere ile yapılan 1086 (1675) andlaşmasında, andlaşmaya aykırı olarak işlenecek korsanlıklar, karada bir kimsenin «cebren ve zulmen» bir şey almağa benzetilmekte ve yasaklanmaktadır :

... ve eğer korsan taifesi ve dervada vürüyen levent korfinası (?) İngilterelu'nun gemilerin alıp ve esvap ve malları her ne ise gâret ve hasar iderler ise ve memalik - i mahrusamızda dahi bir kimesne İngilterelu'nun cebren ve zulmen nesnelarini alırlar ise ol makuleler ele getirilmesine say' ve ikdam olunup ehl-i fesad her kimler olur ise olsun gereği gibi haklarından geline. (26)

(24) *Mecmua-i Muahedat*, cilt III, sh. 150 - 152.

(25) *Erim, Metinler*, sh. 12 - 13.

(26) *Mecmua-i Muahedat*, cilt I, sh. 244.

2. Gemilere saldırma :

Diğer bazı andlaşmalarda korsanların barış zamanında *gemi vurmaları* ve *gemi almaları* bağıtlı Devletler arasında yasaklanmaktadır. Örneğin Venedik'e 1081 Rebiülâhır (1670) tarihinde verilen Nişan-ı Hümayun'da, artık barış yapılmış olduğu için, «... iki tarafın tüccar ve ahalisi ve gemileri mûtad-ı kadim üzere memalik-i mahrusamda vâki olan iskelelere ve vilâyetlere varup gelüp ticaret idüp bir ferde mani ve müzahim olmıya ...» denildikten sonra, şöyle devam edilmektedir :

... ve deryada gezen korsan tarifesi Venedikluların gemilerin alıp ve tevabiini esir edip bir kale altına vardıklarında ol makuleleri dizdarlar kale altına komayıp bir veçhile himayet ve siyanet eylemiyeler ve anın gibi mezkûr korsanlar akdarmaları esir eyledikleri Venediklu (reayası) bir kale altına yetişdiklerinde akdarmaları dahi ellerinde olup sahiplerine virile ... (27)

Bir başka örnek de, Fransa ile yapılmış 10 Safer 1084 (1673) andlaşmasından verilebilir :

... ve Françelu'dan biri mülk gemisine harbî vilâyetinden zahire tahmil idüp yine harbî vilâyetine giderken ehl-i islâm gemileri rastgeldiklerinde düşmana zahire iledirsiniz deyu gemisi girift ve kendulerin esir itmeyeler ... (28)

Diğer taraftan, Fransa'ya verilen 1740 kapitülasyonunda, Garp Ocakları korsanlarıyla ilgili olarak, bunların «França sefinesi» almamaları öngörülmektedir (29). Aynı şekilde Rusya ile yapılmış 21 Recep 1197 (1783) andlaşmasının 61 inci maddesiyle, (30) 28 Aralık 1791 tarihli Yaş andlaşmasının 7 nci maddesinde, Garp Ocakları korsanları «Rusya tüccarının sefinesini alırlar ise...» yapılacak işlem gösterilmektedir (31).

Bazı andlaşmalarda ise, bağıtlı Devletler arasında seyrüsefer serbestliği esası yeniden belirtilerek, *gemilere karşı düşmanlık gösterilmemesi ve korsanlıkda bulunulmaması* istenmektedir. Örneğin,

(27) *Ibid.*, cilt II, sh. 157.

(28) *Ibid.*, cilt I, sh. 6.

(29) Erim, *Metinler*, sh. 113.

(30) *Mecmua-i Muahedat*, cilt III, sh. 311.

(31) Erim, *Metinler*, sh. 192.

İki Sicilya (Sicilyateyn) Kırallığı ile 1153 Recep (1740) andlaşmasının 17 nci maddesiyle, İspanya ile 1197 (1783) andlaşmasının 17 nci maddesinde şöyle denilmektedir :

Devlet - i Aliye'min reasyasından ve hususen Ülgun'lu ve Arnavutlukda olan korsan makulesinden ve sair bu yolda yürüyenlerden bir ferd bilcümle Kırıl - ı müşarileyhin sefayini ile husumet itmemek hususu ve iskelelerine ve memleketlerine vardıklarında dostane kabul ve sair dost olan düvele mûtad olan bilcümle ianetler bunların haklarında dahi icra olunmak haleti emr ve tenbih oluna ve zikrolunan tevayifin Kırıl - ı müşarileyhin taht - ı hükümetinde olan arazi ahali ile serbest ve kendu halleri üzere ticaret için varın gelmeleri caiz ola ve işbu akdolunan mevada muhalefet iden var ise tedip ve tarafevne bu makulelerden olan bilcümle zarar ve ziyan sair dost olan düvele müsaade olduğu üzere tazmin itdirile ve Devlet - i Aliye - min emr - i fermanına muhalefet ve anların reayalarına taaddi ider olur ise yani korsanlık muamelesini eyler ise ol makuleye deryanın açığında müsadefe olunduğu halde akdolunan mevada hanel gelmeksizin hakkından gelinmesi caiz ola ... (32)

Pasarofça (1718) andlaşmasının 13 ncü maddesinde, seyrüsefer serbestliği düzenlenirken, «Ülgun kalesi ahalsinin» artık korsanlığa çıkıp «tüccar sefinelerine zarar itmemek için» ellerindeki korsan gemilerinin alınması ve «tüccar sefinelerine taaruzdan külliyyet ile men ve minbaid inşa itmemek üzere tenbih» olunması öngörülmektedir (33).

Yine Avusturya'ya verilmiş 9 Ramazan 1197 (1783) tarihli Nişan - ı Hümayunun başlangıç kısmında, Nemçe gemilerinin güvenliğini sağlamak üzere «... korsanlardan [Garp Ocakları korsanlarından] sefayin - i mezkûreye [Nemçe gemilerine] zarar iras ider ise tazmin itdirilmesi hususlarına taraf - ı Devlet - i Aliye'den taahhüt olunduğunu şâmil bir kıt'a - yı memhur sened ita olunması rağbetlu elçi bey dostumuz vesatetiyle dostane iltimas edip ...» denildikten sonra, (Evvelâ) maddesinde şu hüküm açıklanmaktadır :

(Evvelâ) Devlet-i İmparatoriye'ye tâbi bilcümle tüccar sefayini ve reayaları bugüne değin mûtad olan vecih üzere bayrak ve patentasıyla âminen ve sâlimen kendu hallerinde ve bilâ mani ticaret idüp badezin tevabii Devlet - i Osmaniye'den taraf - ı Devlet - i Aliye'den tasrihan taahhüt ve tekeffül olunur. (34)

(32) *Mecmua-i Muahedat*, cilt II, sh. 62 - 63; cilt I, sh. 219 - 220.

(33) *Erim, Metinler'* sh. 68.

(34) *Mecmua-i Muahedat*, cilt III, sh. 151.

Rusya ile yapılmış olan 21 Recep 1197 (1783) andlaşmasının 60 ncı maddesinde, «deryada Rusya sefinelerini Magrip Ocakları korsanlarının tasallutlarından siyanet için ve zikrolunan korsanların lengerdaz olabildikleri limanlarda Rusya konsolalarını ve tüccarlarını rencidelerinden himaye etmek için ...» alınacak tedbirlere değinildikten sonra :

... zikrolunan limanların bilcümle vâlileri ve zâbitanı mezbur korsanlardan Rusya sefayini ahz olunmamak ve bahuş kaleye karip bulunan sefine alınmamak hususlarında vücuhla say' ve ikdam itmek vecibe-i zimmetleri ola ... (35)

denilmektedir. Prusya ile 31 Ocak 1790 tarihinde yapılan İttifak Andlaşmasının (şart - 1 sâni) sinde de, Prusya gemilerine Karadeniz'de sefer etmeleri serbestliği tanınırken, Osmanlı Devleti şunu da taahhüt etmektedir :

... Devlet - i Aliye müteahhit olur ki ... Cezayir ve Tunus ve Trablus Ocakları taraflarından zikrolunan Prusya tüccar sefineleri vechen minelvücu ve sebeben minel'esbab rencide ve remide ettirilmeye ... (36)

Yine Rusya ile akdedilmiş 1791 Yaş andlaşmasının 7 inci maddesinde «... Rusya reayalarından biri Cezayir ve Tunus ve Trablus - i Garp ocakları korsanlarına müsadif olup bunlardan sebi ve istirkak olunur ise veyahud zikrolunan korsanlar Rusya tüccarının sefinesini veyahut malını alırlar ise ...», Osmanlı Devletine doğacak yüklem belirtilmektedir (37). Rusya ile yapılmış 7 Ekim 1826 tarihli Akkerman andlaşmasının 7 nci maddesinde de, daha önceki andlaşmalara atıfda bulunularak, «Cezayir ve Tunus ve Trablus - i garp ocakları korsanlarının Rusya Devleti reaya ve tüccarına ika eyledikleri hasaratın nizamı» ve önceki andlaşmaların yerine getirilmesi gereği Osmanlı Devletinin yüklemeleri arasında olduğu için, bundan böyle de :

(*Evvelâ*) Rusya ticaretine veyahud ruv - i dervada geşt-i güzar eden sefayinine bi'ey - vi vech - i kân irâs - ı zarar ve kederden Cezayir - i Garp ocakları korsanlarını men ve tahdide Devlet-i Aliye sarf-ı ecl-i iktidar birle... (38)

denilerek, yapılacak işlem belirtilmektedir.

(35) *Ibid.*, cilt III, sh. 311.

(36) Erim, *Metinler*, sh. 164.

(37) *Ibid.*, sh. 191 - 192.

(38) *Ibid.*, sh. 266, 267.

3. Gemilerden zorla bir şey alma.

Osmanlı andlaşmalarında, barış süresince, korsanlara yasak edilen fiilerden bir kategori de, bağıtlı Devletlerin bayrağını taşıyan gemilerin, karşılığını vermeden diğer bağıtlı Devlet gemilerinden zorla bir şey almalarıdır. Bir çok andlaşmada bu kesin olarak yasaklanmaktadır. Örneğin, Fransa'ya verilen 1535 kapitülasyonunda «... iki hükümdardan birinin memleketi korsanlarından biri yahud başka bir adam, öteki hükümdarın itaatindekilerin elbise ve şahısları üzerinde şiddet kullanmaya yahud müsadereye kalkarsa ...» suçunun nasıl cezalandırılacağı açıklanmaktadır (39). Yine Fransa ile yapılmış 10 Safer 1084 (1673) andlaşmasında şöyle denilmektedir :

...ve França tüccarından bazı harbî gemilerine girüp kendu hallerinde ticaret üzere iken harbî gemide bulundunuz deyu kendulerin esir ve esvapların girift eylemek şer' - i şerife muhalif olmağın madem ki kendu hallerinde ticaret üzere olup korsan gemisinde fesad üzere olmıyalar ol bahane ile esvapları girift ve kendulerin esir olmiya ... (40)

Fransa ile yapılmış bu 1084 (1673) andlaşmasında olduğu gibi, 1740 kapitülasyonunda da şöyle denilmektedir :

... Cezayir - i Garp korsanları limanına vardıklarında riayet olunup barut ve kurşun ve yelken ve sair alât virilip ve lâkin mezburlar França tüccarına rast geldiklerinde esir ve malların gâret ederlermiş merhum ced - di büzürkvarımız tabe sarah zamanında biddefat tenbih olunup taaddi üzere imişler bu hususa dahi rıza - yi hümayunum yokdur ... (41)

Rusya ile yapılmış 1197 (1783) andlaşmasınının 61 nci maddesinde de Garp ocakları korsanlarının Rusya tüccarına rastladıkları zaman gemilerinden zorla mal almaları yasaklanmaktadır (42). Diğer yandan, Venedik ile yapılmış 9 Rebiülâhır 1080 (1669)

(39) *Ibid.*, sh. 12.

(40) *Mecmua-i Muahedat*, cilt I, sh. 6. Benzer bir hüküm için : Hollanda ile 1091 (1680) andlaşması. *Ibid.*, cilt II, sh. 98.

(41) *Ibid.*, cilt I, sh. 7; Erim, *Metinler*, sh. 98. Fransa'ya verilmiş bu 1740 kapitülasyonunda şöyle denilmektedir : «... ve memalik-i mahrusandan derya yüzüne çıkan gemiler ve kadırgalar ve donanmalar deryada França gemilerine buluşdıktâ birbiri ile dostluk idip zarar ve ziyan vermeyüp madem ki kendu rızaları ile hediye vermiyeler cebren alât ve esvapların ve emred oğlanların ve gayrı nesnelere alıp taaddi etmeyecekler ...» *Ibid.*, sh. 101.

(42) *Mecmua-i Muahedat*, cilt III, sh. 311.

andlaşmasında, «Venedik Cumhuriyetine mensup olan gemiler akd-i sulh ve salâhdan sonra bir şey alırlar ise, aynıyle geri eshabına red eyliyeler ve kezalik Devlet - i Aliye'ye mensup olan gemiler dahi ol vakitte bir nesne alırlar ise geru red ola...» denilerek, korsanların barışta mala el koymaları yasaklanmaktadır (43).

4. Esir alma.

Osmanlı andlaşmalarında, korsanların, barış içinde bulunan bağıtlı Devletlerin uyruklarını esir etmeleri de yasaklanmakta, esirlerin serbest bırakılması öngörülmektedir. Örneğin, Avusturya ile 17 Cemaziyülevvel 1060 (1650) andlaşmasının 14 ncü maddesinde şöyle denilmektedir :

Roma İmparatorunun yedinde patentası bulunan tüccar ve reayalarından biri bilhasb - i iktiza korsan sefinesinde bulunup sefine - i merkume ahz ve korsanları esir olur ise mezkûr kimesne madem ki korsanlıkla alâkası olmıya esir olunmaya ve bundan böyle bir nefer bile tarafeyn reayası istirhak olunmaya. (44)

Bu andlaşmaların, korsanların değil, fakat «korsanlıkda alâkası olmıyan» tüccarın esir edilmemesini öngördüklerini belirtmek gerekir. Andlaşmaya aykırı hareket eden korsanlar esir edilebilmektedir. Fransa ile yapılmış 10 Safer 1084 (1673) andlaşmasında, (45) Hollanda ile yapılmış 1091 Ramazan (1680) andlaşmasında 46 Hollanda ile yapılmış 1091 Ramazan (16803) andlaşmasında (46) «... kendu hallerinde ticaret üzere olup korsan gemisinde fesad üzere ...» olmıyan tüccarın esir edilmesi «... şer' - i şerife mugayir ...» sayılmakta ve yasaklanmaktadır. Avusturya ile yapılmış 22 Şaban 1130 (1718) andlaşmasında da şöyle denilmektedir :

Yedinde Roma İmparatorunun patentası bulunan tüccardan biri bilhasb - i iktiza korsan sefinesinde bulunup sefine - i merkume ahz ve korsanlar esir olurlar ise tacir - i mezbur esir olmaya. (47)

Osmanlı andlaşmalarında «korsan gemisinde fesad üzere bulunmak», «korsanlıkda alâkası olmak», suç ve esir edilebilme sebebi

(43) *Ibid.*, cilt II, sh. 144.

(44) *Ibid.*, cilt III, sh. 141. Benzer bir hüküm 1248 (1833) tarihli Toskana andlaşmasının 18 inci maddesinde de vardır. *Ibid.*, cilt II, sh. 48 - 49.

(45) *Ibid.*, cilt I, sh. 6.

(46) *Ibid.*, cilt II, sh. 98.

(47) *Ibid.*, cilt III, sh. 119.

sayıldığı gibi «korsana askere yazılmak» da böyledir. Örneğin, iki Sicilya (Sicilyateyn) Kırallığı ile 1153 Recep (1749) andlaşmasının 13 üncü maddesinde şöyle denilmektedir :

Kıral - ı müşarileyhe tâbi olup himayesinde ve bayrağı altında olan reaya ve tüccar taifesi madem ki Devlet - i Aliye'm düşmanlarından olan korsan taifesiyle isal - i mazarrata say' ve mezburlara askere yazılmış olmaları ol makulelerin emval ve eşyalarına taarruz ve kendülerine taaddi olunmayup eşyalarıyla tahliye - i sebil olunalar ... (48)

İsveç'le yapılmış 1149 (1736) andlaşmasının 1 inci maddesinde de şu hüküm bulunmaktadır :

İsveç taifesi ve tüccarı ve binnefs sagir ve kebir İsveç sefinelerine rükup ile memalik - i mahrusamıza gelen sair tüccar taifesi İsveç Kıralı himayesinde ve bayrağı altında olup madem ki Devlet - i Aliye düşmanlarından Malta ve Livorna ve sair korsanlık ile isal - i mazarata say' ecnas - ı muhtelifenin sefinelerinde bulunmayup ve mezburlara askere yazılmış olmağa ... [bunlar da Osmanlı limanlarına güven içinde gelebilsinler.] (49)

5. Kıyıara, adalara saldırma.

Bazı Osmanlı andlaşmalarında korsanların adalara ve kıyılara saldırması da, iki bağıtlı Devlet arasında yasaklanmaktadır. Örneğin Venedik'le yapılmış 1112 Zilkade (1701) andlaşmasının 22 nci maddesinde, «... ve eğer Magribin levent kaliteleri ve gayri yerlerin korsan kayıkları deryada ve sair karada olan haramîler varup Venediğe tâbi olan adaları ve gayri yerlerini urup ...», adamlarını esir ettikleri takdirde, «... ol haramî levent ele getirip muhkem haklarından geline» denilmektedir (50). Fransa'ya verilmiş 1740 kapitülasyonunda da «...korsan eşkiyasının ve sair Devlet-i Aliye'm husumet üzere olanların taraflarından memalik - i mahrusam sevahilinden birine iysal - i hasaret görünür ise ...» yapılacak işlem gösterilmektedir (51).

(48) *Ibid.*, cilt II, sh. 61. Benzer bir hüküm : İspanya ile 1197 (1783) andlaşmasının 13 ncu maddesinde de vardır. *Ibid.*, cilt I, sh. 218.

(49) *Ibid.*, cilt I, sh. 149 - 150.

(50) *Ibid.*, cilt II, sh. 169.

(51) Erim, *Metinler*, sh. 105 - 106.

6. Yurttaş a saldırma.

Bazı andlaşmalarda, bağıtlı Devletler arasında yasaklanan korsanlık fiilleri arasında «reayaya taaddi» de gösterilmektedir. Örneğin İki Sicilya (Sicilyateyn) Kırallığı ile 1153 Recep (1740) andlaşmasının 17 nci maddesinde, bağıtlı iki Devlet arasında seyrüsefer serbestliği ve güvenliği esası yeniden belirtilerek :

... ve Devlet - i Aliye' min emr - i fermanına muhalefet ve anların reayalarına taaddi ider olur ise yani korsanlık muamelesini eyler ise ol makuleye deryanın açığında müsadefe olunduğu halde akd olunan mevada hanel gelmeksizin hakından gelinmesi caiz ola... (52)

denilmektedir. Benzer bir hüküm İspanya ile 1197 (1783) andlaşmasının 17 nci maddesinde de vardır (53). İngiltere ile yapılmış 1086 (1675) andlaşmasında da, Garp Ocakları korsanlarının «... İngiltere Kırallının ve sair dostluk üzere olan kıralların tüccar ve adamların ahidnameye muhalif ve rıza - yı şerifime mugayir rencide» etmelerinin, yetkililerce önlenmesi istenmektedir (54). Diğer taraftan, Rusya ile yapılmış 16 Mayıs 1812 tarihli Bükreş andlaşmasının 12 nci maddesinde (55), 7 Ekim 1826 tarihli Akkerman andlaşmasının 7 nci maddesinde (56). Garp Ocakları korsanlarının, barışta, «Rusya Devleti reaya ve tüccarına» ika eyleyecekleri zararların ödetilmesi öngörülmektedir. Fransa'ya verilmiş 1740 kapitülasyonunda da :

...Garp Ocakların korsanları hususunda akidname-i hümayununda mezkûr olan mevad mer'i ve muteber tutulup müsaade olunmuş iken merkum korsanlar Françalı'nun tüccar sefayinine ruy-i deryada rast geldiklerinde taaddi eylediklerinden maada uğradıkları iskelelerde bulunan França konsolosuna ve tüccarına düşnam ve taaddi ederler deyu inha olunmakla bundan sonra bu makule evza-ı nahemyarları vaki olur ise... (57)

denilmekte ve yapılacak işlem gösterilmektedir. Lübek - Bremen - Hamburg Cumhuriyetleri ile yapılan 1155 (1742) tarihli andlaşma-

(52) *Mecmua-i Muahedat*, cilt II, sh. 63.

(53) *Ibid.*, cilt I, sh. 220.

(54) *Ibid.*, cilt I, sh. 252 - 253.

(55) *Erim, Metinler*, sh. 267.

(56) *Ibid.*, sh. 267.

(57) *Ibid.*, sh. 113.

nın 10 uncu maddesinde de, bu cumhuriyetlerin tüccar gemilerinin Karadeniz ve diğer Osmanlı sularına ve iskelelerine serbestlik içinde gelip gitmeleri esası kabul edilerek «... taraf - ı Devlet - i Aliye'den evamir - i mukteziyenin itasıyla Garp Ocakları canibinden [bu gemilerin] bir veçhile rencide ve mağdur» edilmemelerinin sağlanması öngörülmektedir (58).

D. Hukukî sonuçlar.

Korsanlık ile deniz haydutluğuna ilişkin Osmanlı andlaşmalarının incelenmesi, yasaklanan fiillerin müeyyide altına alındığını da göstermektedir. Bu müeyyideleri toplu halde, Avusturya'ya verilmiş 1197 (1783) tarihli sened'de görmek mümkündür. Bu sened dışında da, andlaşmalardaki yasaklamaların hukukî sonuçlarını şu bölümler içinde incelemek mümkündür : Suçluların cezalandırılması; malların geri verilmesi, zararın ödettirilmesi; esirlerin serbest bırakılması; önleme, denetleme ve koruma tedbirleri.

1. Avusturya'ya verilmiş 1197 (1783) tarihli sened.

Osmanlı andlaşmaları arasında, barış süresince, bağıtlı Devletlerce yasaklanmış korsanlığın, deniz haydutluğu sayılarak nasıl çok geniş hukukî sonuçlar yarattığının en iyi örneği 9 Ramazan 1197 (1783) tarihinde Avusturya'ya verilmiş senedir. Bu önemli belge şöyledir :

Devlet - i Aliye'min kadimî dostu ve hemcivarı olan Nemçe Devleti Garp Ocakları korsanlarından Devlet - i İmparatoriye'nin limanlarına mahsus Nemçe tüccar sefinelelerinin teminleri ve zikrolunan korsanlardan sefain - i mezkûreye zarar iras eder ise tazmin itdirilmesi hususlarına taraf - ı Devlet - i Aliye'den taahhüd olunduğunu şâmil bir kıt'a memhur sened ita olunması rağbetlû Elçi Bey dostumuz vesatetiyle dostane iltimas idip beyneddevleteyn derkâr olan tehap ve tevade nazaran devlet - i müşarilevhin iltimas - ı mezkûru tesviyesi mucib - i tezayid - i safvet ve muvalât olacağı zahir olmakdan nâşi husus - u mezbûre şu veçhile karar verilmiştir ki berveçh - i zikr olunur :

(Evvelâ Devlet - i İmparatoriye'ye tâbi olan bilcümle tüccar sefaini ve reayaları bugüne değin mûtad olan vech üzere bayrak ve patentasıyla âminen ve sâlimen kendu

hallerinde ve bilâ mâni ticaret idüp badezzin tevabi - i Devlet - i Osmaniye'den olan Garp Ocakları ve sair bilcümle korsanların tasallutundan teminlerine taraf - ı Devlet - i Aliye'den tasrihen taahhüd ve tekeffül olunur.

(Sâniyen) Belgrad muahedesinde inikad - ı pezir olan ahidnamenin on birinci maddesi ahırinde şöyle ki her ne vakitte içlerinden sulh ve salâha mugayir vaz' - ü harekete cesaret ider olur ise nehb - ü gâret eyledikleri bilcümle emval ve eşya taraflarından istirdat olunup zararları tazmin itdirile ve esir eyledikleri kimesneler dahi esirlikden istihlâs olunub bu makule eşkiyanın saire mucib - i ibret olmak için şer'an lâzım gelen cezaları tertip ve muhkem haklarından geline deyu mestur olmağla bu ibare sair bilcümle Devlet - i Osmaniye'nin tevabilerine şâmil olduğu misillü Magriplulara dahi râci ola.

(Sâlisen) Canib - i Devlet - i Aliye'den işbu sene - i mübareke Rebiülevvel'in gurre si tarihiyle müverreh verilen seneden sonra gerek Garp Ocakları ve gerek sair memalik - i Osmaniye korsanları taraflarından Nemçe tüccar sefainine vâki olan ve badezzin vukubulabilir bilcümle taarruz ve hasarın tazmin itdirilmesi ve bundan akdem vaki olup malûm - ül mikdar bedeli sulha kat olunan hasarın bedel - i mezkûru tahsil olunması hususları taraf - ı Devlet - i Osmaniye'den hakikaten taahhüd ve iltizam olunur ve Devlet - i İmparatoriye'nin elçileri tarafından vâki olan maruzat ve istidalarıyla salifizikr korsanların nehb - ü gâret eyledikleri emval ve eşya filhal taraflarından istirdad ve zarar ve ziyaları tazmin ve esir eyledikleri kimesne dahi esirlikden istihlâs itdirile ve ol makule harekete cesaret iden korsanların ibretiril sairin şer'an lâzım gelen cezaları tertip ve muhkem haklarından gelinmek hususunu Devlet - i Aliye bervech - i akva taahhüd eder.

(Râbian) Hilafı memul işbu zikrolunan tarzive ve istifa hususu tamamen ve kâmilten tenfiz ve icra olunmadığı takdirde Nemçe tüccar sefayininden gasb - ü gâret olunan bilcümle emval ve eşyaları Devlet - i İmparatoriye elçilerinin istidaları tarihinden altı ay müruruna dek ve mümkün olur ise dahi mukaddem Devlet - i Aliye bitamamiha nakden kendü hazinesinden ita ve tazmin idüp bir dürlü tehir ve imhali tecviz etmeveceğine kezalik kâmilten taahhüd olunur ve işbu taahhüdün bitamiha tenfiz ve icrasında Devlet - i Aliye'nin niyet - i gayri mütegayyiresi muktezası üzere salifizzikr tazminin adem - i edası vukuu eğerci gayri muhtemel olup ancak niyet - i mezkûreve bir delil - i akva izhar etmek için zikrolunan tazminin adem - i edası vaki olduğu takdirde Devlet - i İmparatoriye reayasından nehb - ü gâret olunan bilcümle emval ve eşyaları tazmininin bitamiha istihsalı zımında bâlâda tâyin olunan altı ay tama-

mında ve mukabele bilmisil icra olunacağından Devlet-i Aliye peşinen hâbir ve agâh itdikten sonra reis-i hudutta vâki olan arazi-i Osmaniye'de mukabele bilmisilin imaline Devlet-i İmparatoriye'nin istihkak-ı sarhisini Devlet-i Aliye bervech-i peşin ikrar ve itiraf ider husus-u mezbure taraf-ı Devlet-i Aliye'den bu veçhile taahhüd ve aleddevam ifa ve icrası iltizam olunmağla mühür ve imzamızla memhur ve mümzi işbu sened verildi. (59)

Bu senedde, görüldüğü gibi, özellikle Osmanlı Devleti bakımından, çok önemli hükümler bir araya toplanmış bulunmaktadır. Bir kez, önem bakımından başta gelmek üzere, Osmanlı Devleti, barışta, kendi korsanlarının (bu arada Garp ocakları korsanlarının) yapacakları, andlaşmaya aykırı bütün fiilerinden doğacak sorumu resmen kabul etmekte, hatta, bu korsanların verecekleri zarar ve ziyanı en çok altı ay içinde «kendi hazinesinden» ödemeyi, ödemezse diğer bağıtlı Devletin Osmanlı ülkesine karşı zararlar - mukabele (mukabele bilmisil, *représailles*) yoluna gidebilmesi hakkını resmen kabul etmektedir. Osmanlı Devleti bakımından kabul edilen bu hükümlerin ağırlığı şüphesiz açıktır. Ancak, konumuz bakımından, Osmanlı Devletinin korsanlar üzerinde yetkisi de, acı bir şekilde olmakla beraber, resmen tanınmış olmaktadır. Eğer bu korsanlar, genel olarak, her zaman, bugünkü anlamda deniz haydudu sayılsalardı, yaptıklarından yalnız kendileri sorumlu olur, Devlet onların yüzünden bir sorum altına girmezdi (60).

Senedde korsanların, andlaşmaya aykırı olarak ele geçirecekleri mallar ve eşyanın geri verilmesi, yapılmış zararların ödettirilmesi, ele geçirilmiş esirlerin serbest bırakılması da öngörülmekte-

(59) *Ibid.*, cilt III, sh. 150-152.

(60) «The immediate object of privateering is the use of violence for purpose of gain, and this gives it a certain resemblance to piracy, Although the object of the privateersman is to take the property of others, his acts are only committed against the national enemy of the country which has given him his letters of *marque*, This circumstance gives him a legal standing as regards nationality; at the same time it places the responsibility upon the nation whose flag he flies, and thereby excludes any idea of piracy. Moreover, if a vessel so commissioned infringes the rights of other nations by acts of violence or irregularities which exceed the powers it holds, it cannot on that account be regarded as a pirate unless its intention is obviously piratical. In such a case, the State which commissioned it is responsible to other countries for any illegal acts it may commit, and has the right to try and punish.» Milletler Cemiyeti Devletler Hukukunun Kodifikasyonu ve Tedrici Geliştirilmesi Komisyonunun 1927 tarihli raporu. Nakleden : Green Haywood HACKWORTH, *Digest of International Law*, cilt I, Washington, 1941, sh. 689-690.

dir. Ayrıca, andlaşmaya aykırı olarak korsanlık hareketlerinde bulunacak «bu makule eşkiyanın saire mucib - i ibret olmak için» şiddetle cezalandırılacağı da taahhüd edilmektedir. Bu şekilde cezalandırma «bilcümle Devlet - i Osmaniye tevabilerine şâmil olduğu misllu Magriplulara dahi raci» olacaktır.

Senedin dördüncü maddesi, değindiğimiz gibi, çok önemli ve Osmanlı Devleti bakımından çok ağır hükümler taşımaktadır. Bu maddede, korsanların, andlaşmaya aykırı olarak ele geçirecekleri eşya ve malların geri verilmesi ve yapacakları zararların ödettirilmesi usulü açıklanmaktadır. Korsanların verecekleri zararlar tüm olarak ödenmediği takdirde, Avusturya elçisinin baş vurması üzerine, Osmanlı Devleti bu zararların tümünü *kendi hazinesinden* ödemeyi taahhüt etmektedir. Bunda Devletler hukukuna bir aykırılık yoktur. Ancak, Osmanlı Devleti bu ödeme borcunu yerine getirmezse, altı ay sonunda, Avusturya, zararlar - mukabele tedbirlerine başvuracağını Osmanlı Devletine bildirerek, sınıra bitişik Osmanlı ülkesinde bu çeşit zorlamalara girişme hakkını da elde etmiş olmaktadır! Osmanlı Devleti artık Kanunî ve Barbaroslar devrini değil, Küçük Kaynarca andlaşması (1774) sonrası devrini yaşamaktadır (61).

2. Suçluların cezalandırılması.

Osmanlı andlaşmalarının çoğunluğunda, andlaşmaya aykırı olarak, barışta, bağıtlı Devletlerin gemilerine, mallarına ve adamlarına karşı korsanlık hareketlerinde bulunacakların ve onlarla işbirliği edenlerin *şiddetle cezalandırılması* öngörülmektedir. Esasen, andlaşmalara saygı ve ahde vefa ilkesinin çok üstün değerde tutulduğu İslâmiyette, andlaşmaya aykırı hareket edeceklerin cezalandırılması da belirtilmektedir. «Bir İslâm Devletinin yaptığı muahedeye rağmen gayri müslim bir milletin memleketine giderek gasp ve gâretde bulunan herhangi bir müslüman, [andlaşmada böyle bir hüküm olmada da] muhtelif derecelerde tez'ir cezasına müstahik olur» (62).

(61) Belgrad (1739) andlaşmasından Küçük Kaynarca (1774) andlaşmasına kadar olan devrede Osmanlı Devletinin durumunun özlu bir anlatılışı için bkz. : Erim, *Metinler*, sh. 114 - 119.

(62) Ömer Nasuhî BİLMEN, *Hukuku İslâmiyye ve İstilâhatı Fıkhiyye Kamusu*, cilt. III, İstanbul, 1951, sh. 338, No. 874. İslâm hukukunda tez'ir şu anlama gelmektedir : Hakkında muayyen bir ukubet, bir haddi şer'î meveud olmayan cürümlerden dolayı tatbik edilecek te'dib ve ceza.» *Ibid.*, cilt III. sh. 324 vs. .

Fransa'ya verilmiş 1535 kapitülasyonunda, bu bakımdan şöyle denilmektedir :

... suçlunun [andlaşmaya aykırı hareket eden korsanın] o esnada bulunduğu yerin hükümdarı onu, ötekilere ibret olması için barışı bozan kimse olarak cezalandırabilmeli ve bunu yapmakla mükellef olmalıdır... ve adı geçen suçlu derhal yakalanamayacak ve cezalandırılmayacak tarzda kaçarsa, bütün suç ortaklarıyla birlikte memleketten sürülsün ve bütün elbiseleri hükümdarı adına müsadere edilsin, bununla beraber suçlu ve arkadaşları ele geçtikleri takdirde gene cezalandırılacaktır... ve tecavüze uğrayan bu maksadla bu barışın koruyucuları olan Sultan tarafından Seraskere ve Kiral tarafından Fransa'nın büyük efendisine [Grand Maître = Saray Nazırı] baş vuracaktır. (63)

Venedik'le yapılmış olan 1080 Zilhicce (1669) tarihli andlaşmada da, «haramî levent gemisine buluşup ol haramî levent gemisi bunlara kasedip cenk ile haramî gemisine bunlar galip ...» oldukları takdirde :

... hin-i muharebede helâk olandan gayri ne kadar adem esir olup diri tutarlar ise aslâ katletmeyip bikusur sağ ve sâlim sidde-i saadetime irsal ve iysal ideler ki muhkem haklarından gelinüp bir veçhile siyaset iderim ki sairlerine mucib-i ibret ola ... (64)

denilmektedir. Yine Venedik'le yapılmış 9 Rebiülâhır 1080 (1669) andlaşmasının 12 nci maddesinde, barışda, iki Devletin korsan gemilerinin korsanlık yapmaları yasaklanmakta ve şu müeyyide konulmaktadır :

... ve hâlâ Venedik bayrağı ile korsanlık iden gemilerin dahî taraflarında'n bayrakları ve kâğıtları ellerinden alınıp ve korsanlıktan ref olunmak için tenbih olunup ve itaat itmeyüp hilâf iderler ise katlolunalar ve bu tenbihi ifade için kırk gün vaade verile ve kırk günden sonra tarafeynden bu makule hangisinin eline düşer ise hakkından geline ve bu husus için tarafeynin sulhüne hâlel gelmiye. (65)

(63) Erim, Metinler, sh. 12-13. Bu kapitülasyondan çok sonra, Yunanistan'la 27 Mayıs 1855 tarihinde yapılmış ticaret ve seyrüsefayin andlaşmasının 28 nci maddesinde de, korsanlık ve korsanlara her türlü yardım yasaklanarak, bağıtlı iki Devletin «kendi milklerinde mütemekkin olup bunlar ile muhabere ve mükâtebe ve iştirak ile müttehem bulunan eşhas haklarında kavann-i mer'iyenin ahkâm-ı şedidesini icra etmeğe bilittifak karar vermişlerdir.» denilmektedir. *Mecmua-i Muahedat*, cilt II, sh. 290-291.

(64) *Ibid.*, cilt II, sh. 149-150.

(65) *Ibid.*, cilt II, sh. 144.

Venedik'e verilen 1081 (1670) tarihli Nişan - ı Hümayun'da da, korsanlık barış süresince yasaklandıktan sonra, «... ve ol makule rıza - yı şerifime ve ahidnameye muhalif vaz edenler korsanlar vardıkları mahalde alıkonup ahvalleri zahir olduğu üzere isim ve resimleriyle yazılıp dergâh - ı saadet penahıma arz oluna ki sonradan haklarından emr - i şerifim bu veçhile sâdır olur ise mucibiy-le amel oluna ...» (66) denilmektedir.

İngiltere ile yapılmış 1086 (1675) andlaşmasında «deryada» gidiş - geliş serbestliği kabul edilerek, «korsan taifesi» ve leventlerin İngiltereli'ye sataşmaları, gemilerini ve mallarını almaları yasaklanmakta, aksine hareket edecek «... ol makuleler ele getirilmesine say' ve ikdam olunup ehl - i fesad her kimler olur ise olsun gereği gibi haklarından gelinip ...» denilmekte, Devletin yetkili memurlarından (beylerbeyleri, kaptanlar, reisler, «hükkâm ve zabıt kullarım») andlaşmaya aynen uyulmasının ve aykırılıklara meydan verdirmemeleri istenmektedir (67).

Venedik'le yapılmış 1112 Zilkade (1701) tarihli andlaşmanın 22 nci maddesinde de, Magripli korsan ve leventlerle haramîlerin, Venedik'e tâbi yerlerden esir alıp bunları başka yerlerde sattıkları ya da kendilerinin kullandıkları belirtilmekte, bu gibi fiiller yasaklanırken, «... ol haramî levent ele getirip muhkem haklarından gelinip ...» denilmektedir (68). Diğer bazı andlaşmalarda, barışta korsanlık fiilleri bağıtlı Devletler arasında yasaklanarak «... ve bu makule eşkiyanın sairlerine mucib - i ibret olmak için şer'an lâzım gelen cezaları tertip olunup muhkem haklarından geline» (69) denilmekte, ya da benzer deyimler görülmektedir (70).

İncelediğimiz Osmanlı andlaşmalarında, barışta korsanlık ya da deniz haydutluğu suçlarının cezalandırılması öngörülürken, suçlu olmayanların da bu arada haksız bir şekilde cezalandırılmaları, onlar üzerinde misilleme, zararlar - mukabele tedbirlerine baş-

(66) *Ibid.*, cilt II, sh. 157.

(67) *Ibid.*, cilt I, sh. 244.

(68) *Ibid.*, cilt II, sh. 169.

(69) Örneğin Pasarofça (1718) andlaşmasının 13 ncü maddesi, *Erim, Metinler*, sh. 68.

(70) Örneğin Venedik'le 1130 Ramazan (1718) andlaşması, madde 15 [*Mecmua-i Muahedat*, cilt II, sh. 186 - 187]; 1145 Zilhicce (1733) andlaşması, madde 15. *Ibid.*, cilt II, sh. 205.

vurulması da önlemek istenmektedir. Bunun andlaşmalarda çeşitli örnekleri vardır. Avusturya ile 17 Cemaziyülevvel 1060 (1650) andlaşmasının 7 nci maddesi bu bakımdan şöyledir :

Malta korsanı ve izbandit taifesi ... Akdeniz sularında geşt-ü güzâr itmeleriyle Devlet-i Aliye'ne tâbi reayaya isal-i hasaret iderler ise bu sebep ile Çasar-ı müşarileyhin kendu hallerinde olan tüccar sefinelerine taarruz ve rencide olunmaya. (71)

Fransa ile 10 Safer 1084 (1673) tarihinde yapılmış andlaşmada da şöyle denilmektedir :

... ve França tüccarından bazı harbî gemilerine girip kendu hallerinde ticaret üzere iken harbî gemide bulundunuz deyu kendulerin esir ve esvapların girift eylemek şer'i verife muhafif olmağın madem ki kendu hallerinde ticaret üzere olup korsan gemisine fesad üzere olmalıyalar ol bahane ile esvapları girift ve kenduleri esir olmağa ... (72)

Avusturya ile yapılmış 22 Şaban 1130 (1718) andlaşmasının 10 uncu maddesinde de şu hüküm vardır :

Devlet-i Aliye'm ticaret sefinelerine Akdeniz'de gezen Maltız ve sair korsan sefinelerinden biri dürlü zarar ter tip ider ise Devlet-i Çarsariye sefinelerine isnad ve iftira ile cevr ve rencide eylemiyeler. (73)

Fransa'ya verilmiş 1740 kapitülasyonunda, korsanların verecekleri zararlar yüzünden *Fransa konsolosuna ve tüccarlarına sataşılmamak* gerektiği şu şekilde belirtilmektedir :

... Korsan eşkiyasının ve sair Devlet-i Aliye'ne husumet üzere olanların taraflarından memalik-i mahrusam sevhilinden birine iysal-i hasaret görünür ise o hususta mukaddem verilen evamirin mefhumları üzere França konsoloları ve tüccarı rencide ve taaddi olunmayalar ... (74)

(71) *Ibid.*, cilt III, sh. 140.

(72) *Ibid.*, cilt I, sh. 6. Benzer bir hüküm için : Hollanda ile 1091 (1680) andlaşması [*Ibid.*, cilt II, sh. 98]; 1740 kapitülasyonu. Erim, *Metinler*, sh. 97.

(73) *Mecmua-i Muahedat*, cilt III, sh. 118. İsveç'le yapılmış 1149 (1736) andlaşmasının 1 inci maddesinde de «Malta ve Livorna ve sair korsanlık ile iysal-i mazarata say' cenas-ı muhtelifenin» gemilerde bulunmayan ve «mezburlara askere yazılmayan» İsveçlilere dokunulmaması öngörülmektedir. *Ibid.*, cilt I, sh. 149-150.

(74) Erim, *Metinler*, sh. 105. Benzer bir hüküm için : Rusya ile 21 Recep 1197 (1783) andlaşmasının 62 nci maddesi. *Mecmua-i Muahedat*, cilt III, sh. 311-312.

İki Sicilya (Sicilyateyn) Kırallığı ile 1153 (1749) Recep tarihinde yapılmış andlaşmanın 13 üncü maddesinde ise şöyle denilmektedir :

Kıral - ı müşarileyhe tâbi olup himayesinde ve bayrağı altında olan reaya ve tüccar taifesi madem ki Devlet - i Aliye'm düşmanlarından olan korsan taifesiyle isal - i mazarata say' ve kendulerine taaddi olunmayup eşyalarıyla tahliye - i sebil olunalar ... (75)

Aynı konuda, Toskana ile 22 Ramazan 1248 (1843) tarihinde yapılmış andlaşmanın 9 uncu maddesindeki hüküm şöyledir :

Korsan ve izbandit taifesi şayet Akdeniz sularında geşt - ü güzar iden ehl - i islâm ve sair Devlet - i Aliye tebaasına hasar iderler ise bu sebeple kendu hallerinde geşt - ü güzar iden Toskana sefinelerine taarruz ve rencide olunmaya. (76)

Bazı Osmanlı andlaşmalarında, bağıtlı Devletler arasında barışta korsanlık yasak edilir ve bu andlaşmalara aykırı olarak suç işleyeceklerin cezalandırılmaları öngörülürken *kovuşturma ve cezalandırmada savsaması görülecek Devlet yetkililerinin de ayrıca cezalandırılacağı* belirtilmektedir. Örneğin, Venedik'e 1081 Rebiülâhır (1670) tarihinde verilen Nişan - ı Hümayun'da, bağıtlı Devletler arasında korsanlık fiilleri barışta yasaklandıktan ve alınacak tedbirler gösterildikten sonra şöyle denilmektedir :

...ve vech-i meşruh üzere sâdır olan ferman-ı şerifim icrasında eğer hâkimler ve eğer dizdarlar ihmal ederler ise özür ve cevapları makbul olmayup ferman-i hümayunuma adem-i imtisalleri zahir oldıkta azille konulmayup saire mucib - i ibret için muhkem cezaları virile ... (77)

Fransa ile yapılmış 10 Safer 1084 (1673) andlaşmasında ise, yine yasaklanmış korsanlık fiillerini cezalandırma ve önleme esasları belirtilmekte ve «... minbaid mütenebbih olmayan korsanların şenaet eylediğın müşarileyh name ile ilâm eyledikte kangi beylerbeyi zamanında olursa olsun ol beylerbeyi mazlul olup ...» denilmektedir (78).

(75) *Ibid.*, cilt II, sh. 61. Benzer bir hüküm : İspanya ile 1197 (1783) andlaşmasının 13 üncü maddesi, *Ibid.*, cilt I, sh. 218.

(76) *Ibid.*, cilt II, sh. 47.

(77) *Ibid.*, cilt II, sh. 157.

(78) *Ibid.*, cilt I, sh. 7. Benzer bir hüküm : 1740 kapitülasyonu. Erim, *Metinler*, sh. 98.

Bütün bu tedbirlere rağmen, *andlaşmalarda yasak edilmiş jülle-
rin önlenmesi veya cezalandırılmasında savsama olursa, bağıtlı di-
ğer Devletin bu çeşit suçluları cezalandırmaya, misilleme ya da za-
rarla - mukabelede bulunmaya hakkı olacağı ve bu hakkı kullanma-
nın barışa, andlaşmaya aykırı sayılmayacağı* da bazı andlaşmalarda
belirtilmektedir. Böylece korsan, hiç olmazsa bağıtlanmış Devlet-
ler arasında, her Devletin cezalandırabileceği deniz haydudu gibi
işlem görmektedir. Venedik'e verilmiş 1081 Rebiülâhır (1670) Ni-
şan-ı Hümayun'unda bu bakımdan şöyle bir hüküm vardır :

... ve hükkâm ve dizdarlar ahidname - i hümayun ve sâdır
olan emr - i şerifime muhalif bu hususda mukayyed olmayup
müsamaha eylediklerinde korsan taifesi cezalanırsa ol za-
man Venediklu'ya töhmet olunmaya ve anın gibi Magrip
lu'nun kadırgaları ve burtanları enginde Venediklu ile bir-
birlerine buluşduklarında Venediklu ile cenk ve harp ider-
ler ise her kangi tarafa zarar isabet ider ise anın için su-
al ve cevap olmaya ... (79)

Fransa ile yapılmış 10 Safer 1084 (1673) andlaşmasında, and-
laşmaya aykırı hareket edecek korsanların Fransa limanlarına
alınmaması ve kendilerine herhangi bir yardımda bulunulmama-
sı hususunda şöyle denilmektedir :

... Cezayir - i garp korsanları limanına vardıklarında ria-
yet olunup barut ve kurşun ve yelken ve sair alât verilüp
lâkin mezburlar França tüccarlarına rastgeldiklerinde esir
ve malların garet iderler imiş merhum ced - di büzürkva-
rımız tabe serah zamanında biddefat tenbih olunup mü-
tenebbih olmayup taaddi üzere imişler bu hususa dahi ri-
za - yı hümayunum yokdur ... bu husus için defaatle ten-
bih olunmuş iken mukayyed olmadıkları ecilden emr - i
şerifime imtisal itmezler ise anlar dahi França vilâyetine
vardıklarında França padişahı tarafından kalelerine ve li-
manlarına kabul eylemeyüp fesadlarını def için takayvüd
eylediklerinde akd olunan ahde hâlel vermez devu ecda-
dımız zamanında verilen hükm - ü şerifin mazmını kema-
kân mukarrer olan ve bu bâbda mumaleyhin şikr - i şikâ-
yeti makbul - ü hümayunum ola ... (80)

Bu andlaşmalardan başka, iki Sicilya Kırallığı ile 1153 Recep
(1740) tarihinde ve İspanya ile 1197 (1783) tarihinde yapılmış and-
laşmaların 7 nci maddesinde, barışta korsanlık fiilleri yasaklanıp,
seyrüsefer güvenliği kabul edilirken şöyle de denilmektedir :

(79) *Mecmua-i Muahedat*, cilt II, sh. 156 - 157.

(80) *Ibid.*, cilt I, sh. 7. Benzer bir hüküm Hollanda ile 1091 (1680) andlaşmasında
[*Ibid.*, cilt II, sh. 100 - 101] ve 1740 kapitülasyonunda vardır. *Erim, Metinler*, sh. 98.

... ve işbu akdolunan mevada muhalefet iden var ise tedip ve tarafeyne bu makulelerden olan bilcümle zarar ve ziyan sair dost olan düvele müsaade olunduğu üzere tazmin itdirile ve Devlet-i Aliye emr-ü fermanına muhalefet ve anların reayalarına taaddi ider olur ise yani korsanlık muamelesini eyler ise ol makuleye deryanın açığında müsadefe olunduğı halde akdolunan mevada hanel gelmeksiznin hakkından gelinmesi caiz ola ve kezalik Devlet-i Aliye'm sefaini dahi bu vech üzere hareket eylemek caiz ola ... (81)

3. Malların geri verilmesi, zararın ödenmesi.

Harpte özel gemilerin, Devletten müsaade belgesi alarak korsanlıkta bulunmasının bir sebebi de, hiç olmazsa bu korsanlar bakımından, elde edecekleri ganimetten bir pay almalarıdır. Korsanlığın kötüye kullanılmasına, temelindeki bu kazanç unsuru da etkide bulunmaktadır. Deniz haydudu ise yalnız vurgun yapmak için, hiç bir Devlete hizmeti düşünmeksizin, bu maceralı işlere atılmaktadır. Devletler hukukuna göre korsanın ele geçirilmiş mallardan pay alması meşru sayılmakta idi. Buna karşılık, deniz haydutluğu ile ele geçirilmiş mallar üzerinde eski sahiplerinin mülkiyet hakları devam eder (*pirata non mutat dominium* kaidesi). Bu mallar, sahipleri belli olmazsa her Devlet kendi iç mevzuatına göre malların âkıbetini tâyin eder. Cenevre'de 1958 de imzalanmış, Türkiye'nin de katıldığı Açık Deniz sözleşmesinin 19 uncu maddesinde de bu bakımdan şöyle denilmektedir :

Madde 19 : Her Devlet açık denizde veya hiçbir Devletin kazasına tâbi olmayan herhangi sair bir yerde deniz haydudu bir gemiyi veya deniz haydudu uçağı yahut deniz haydutluğu fiilleri neticesinde ele geçirilmiş ve deniz haydutlarının elinde bulunan bir gemiyi zapt ve bu gemide veya uçakda bulunan şahısları yakalayabilir ve müsadere edebilir. Müsaderede bulunmuş Devletin mahkemeleri verecek cezalar hakkında ve hüsnüniyet sahibi üçüncü şahısların hakları mahfuz kalmak üzere gemiler, uçaklar veya eşya ile ilgili tedbirler hakkında karar verebilir. (82)

Osmanlı Devletinin andlaşmalarının pek çoğunda, korsanların barışta bağıtlı Devletlerin gemilerinden ve tüccarından zorla, karşılığı ödenmeden gemi, mal ya da eşya almaları yasaklanmakta, bu

(81) *Mecmua-i Muahedat*, cilt II, sh. 62 - 63; cilt I, sh. 219 - 220.

(82) Lütem, *op. cit.*, sh. 467.

şekilde alınmış geminin ya da malların sahiplerine geri verilmesi, bu mümkün olmazsa, verilmiş zararın ödettirilmesi öngörülmektedir.

Örneğin, Fransa'ya verilen 1535 kapitülasyonunda, iki Devlet arasında barışta korsanlık yasaklanarak, bu fiillerde bulunacakların cezalandırılacağı belirtildikten sonra «... mağdura ait eşyadan suçlunun elinde ne bulunmuşsa sahibine iade edilsin ...» denilmekte, suçlu kaçmış ise «... bütün elbilseleri hükümdarı adına müsadere edilsin ... ve müsadere edilen eşyadan zarar ödenecektir, ve tecavüze uğrayan bu maksadla barışın koruyucuları olan Sultan tarafından Seraskere ve Kiral tarafından Fransa'nın büyük efendisine (Grand Maître) başvuracaktır...» konulmaktadır (84).

Malların geri verilmesini öngören Osmanlı andlaşmalarından örnekler arasında Venedik'le 9 Rebiülâhır 1080 (1669) andlaşmasına da işaret etmek gerekir. Bu andlaşmanın 12 nci maddesinde :

Venedik Cumhuriyetine mensup olan gemiler akd-i sulh ve salâhdan sonra bir şey alırlar ise aynıyle geru sahibine red eyliyeler ve kezalik Devlet-i Aliye'ne mensup olan gemiler dahi ol vakitte bir nesne alırlar ise geru red oluna ... (85)

denildiği gibi, Fransa ile yapılmış 1084 (1673) andlaşmasında, korsanların ele geçirecekleri «malları bikusur virile ...» (86), İngiltere ile 1086 (1675) andlaşmasında da korsanlarca «... garet olunan emval ve erzak her ne ise geru virile ...» (87) denilmektedir.

Hollanda ile 1091 Ramazan (1680) tarihinde yapılmış andlaşmada, Garp Ocakları korsanlarının diğer bağıtlı Devletin «... mallarını gâret etmiyeler bu hususa rıza - yı şerifim yoktur ...» denildikten sonra şöyle devam edilmektedir :

... ve Niderlanda'va tâbi olan vilâyetlerden esir olurlar ise itlâk olunup malları dahi virile eğer korsanlar tecavüz itdikleri müşarileyhim nameleri ve ilâm eyliyeler her kangi beylerbeyi zamanında olursa olsun ol beylerbeyi mazlul olup gâret olunan emval ve erzak anlara tazmin itdirile ... (88)

(83) Erim, *Metinler*, sh. 13.

(84) *Mecmua-i Muahedat*, cilt II, sh. 157.

(85) *Ibid.*, cilt II, sh. 141.

(86) *Ibid.*, cilt I, sh. 6, 7.

(87) *Ibid.*, cilt I, sh. 253.

(88) *Ibid.*, cilt II, sh. 100 - 101. Benzer bir hüküm : Fransa ile 10 Sefer 1084 (1673) andlaşması [*Ibid.*, cilt I, sh. 7] ve 1740 kapitülasyonu. Erim, *Metinler*, sh. 98.

İki Sicilya Kırallığı ile 1153 Recep (1749) andlaşmasının 13 üncü maddesinde de şu husus belirtilmektedir :

...ve kıral-ı müşarileyhin bayrağı ve patente tâbir olunan yol kâğıdı ile olan sefayinden biri Devlet-i Aliye'm korsanları tarafından istirkak olunduktan sefine-i merkume ve derununda bulunan tüccar ve reaya ve eşya ve andan maada devleteyn düşmanlarından ahz olunan tarafeynin sefayini ve içinde olan tüccar reayası mukarrer olan dostluk istihkâmı için mümkün mertebe tahsil ve tarafeyne verilmeğe say' oluna (89).

Pasarofça (1718) andlaşmasının 13 ncü maddesinde de, bağıtlı Devletlere karşı korsanlık yasaklandıktan sonra, korsanlardan, barışa aykırı olarak «... tüccar sefinelerine isal-i hasarete cesaret edenlerin nehb ve gâret eyledikleri emval ve eşya her ne ise giru sahiplerine istirdat ve vâki olan zarar ve ziyan kendülerden tazmin...» olunması gerektiği belirtilmektedir (90).

Korsanların andlaşmaya aykırı olarak, ele geçirecekleri malların sahiplerine geri verileceği, Yunanistan'la 27 Mayıs 1855 tarihinde yapılmış ticaret ve seyrüsefayin andlaşmasının 28 inci maddesinde şöyle gösterilmektedir :

... korsanların ahz ve zapt ile tarafeyn memalikinde bulunan limanlara nakl edecekleri tarafeyn tebaası sefayin ve hamulelerinin kâffesi kendi malları olduğunu ispat edecek olan eshabına veyahud bunların terhis edecekleri vekillerine ita ve teslim kılınacaktır ve işbu red ve teslim maddesi eşya-ıyı mesruke satılmış olsa bile icra olacaktır. (91)

Diğer bazı Osmanlı andlaşmalarında ise, bağıtlı Devletlerin, vatandaşlarına, korsanlarca, andlaşmaya aykırı olarak *verilecek zararların ödettirilmesi* öngörülmektedir. Örneğin, Fransa'ya verilmiş 1740 kapitülasyonunda, korsanlara yapılacak işlem açıklandıktan sonra, «... zikrolunan korsanlardan Françalu'ya iysal-i hasaret olunur ise vukubulan zarar ve ziyan kendilerinden tazmin olu-

(89) *Mecmua-i Muahedat*, cilt II, sh. 61. Benzer bir hüküm : İspanya ile 1197 (1783) andlaşması, madde 13. *Ibid.*, cilt I, sh. 218-219.

(90) Erim, *Metinler*, sh. 68. Benzer bir hüküm Venedik'le 1130 Ramazan (1718) andlaşmasının 15 nei maddesinde [*Mecmua-i Muahedat*, cilt II, sh. 136] ve yine Venedik'le 1145 Zilhicce (1733) andlaşmasının 15 inci maddesinde vardır. *Ibid.*, cilt II, sh. 205.

(91) *Mecmua-i Muahedat*, cilt II, sh. 205.

nur deyu terhib için müekkid emr-i ferman suduru caiz ola ...» denilmektedir (92). Rusya ile yapılmış 21 Recep 1197 (1783) andlaşmasının 60 ncı maddesinde de «... ve vülât ve zabitan bulunan hükümet-i Osmaniye'nin mevakiinde korsanlardan Rusya reaya-larına zarar iras olunur ise zikrolunan vâlâ ve zabitan tekâsüllerin-den neş'et etmiş bilcümle zararların tazminine mecbur olalar ...» hükmü vardır (93). İki Sicilya (Sicilyateyn) Kırallığı ile 1153 Recep (1740) andlaşmasının 17 nci maddesinde, İspanya ile 1197 (1783) andlaşmasının 17 nci maddesinde, bağıtlı Devletler arasında, andlaşmaya aykırı korsanlıklar yasaklanarak, «...tarafeyne bu maku-lelerden [korsanlardan] olan bilcümle zarar ve ziyan sair dost dü-vele müsaade olunduğu üzere tazmin etdirile ...» denilmektedir (94).

Bazı Osmanlı andlaşmalarında, *korsanlık fiillerine karşı şikâ-yetlerin nasıl yapılacağı ve malların geri verilmesinde ya da zara-rın ödettirilmesinde nasıl bir usul izlenileceği* de gösterilmektedir. Yukarıda değindiğimiz 1535 kapitülasyonu ile Avusturya'ya verilmiş 1197 (1783) tarihli senedden başka, örneğin Lübek - Bremen - Hamburg Cumhuriyetleri ile 1155 (1742) tarihinde yapılmış ve bu Cumhuriyetlerin tüccar gemilerinin Karadeniz ve diğer Osmanlı sularında serbestçe ve güvenlik içinde gidiş geliş tanıyan andlaşma-nın 9 uncu maddesinde, Garp Ocakları korsanlarının bu Cumhuri-yetlerin gemilerine saldırmamaları Osmanlı Devletince taahhüt edildikten sonra, 10 uncu maddede şöyle denilmektedir :

... ve Cemahir-i merkume tebaasından birinin emval ve eşyası Saltanat-ı Seniye tebaasından olup Afrika'da bu-lunan memalik-i Devlet-i Aliye'den veyahud memalik-i saireden bir memleketin ahalisinden bir şahıs tarafından denizde yağma ve garet olunması vukuunda teşebbüs olun-ması lâzım gelen dâvayı lâyikiyle beyan ve ifham eylemek için gâretdide olan şahıs yahut sefinesinin kapudanı kan-gi limana dahil olur ise olsun vâsıl olduğu gibi isbat-ı hal zımında liman-ı mezkûr zabıtine kaide ve âdet-i cariye-ye tatbiken yemin ile bir ilâmname verip bu ilâmname dahi tazmin talebini havi olan senedeta müstenid olarak baade-hin kâffeten Deri saadet'e takdim etmek için şahs-ı mez-bur liman-ı mezkûrda bulunan Cemahir-i merkume kon-solosuna ve bulunmadığı halde düvel-i saire konsolosların-

(92) Erim, *Metinler*, sh. 113.

(93) *Mecmua-i Muahedat*, cilt III, sh. 311.

(94) *Ibid.*, cilt II, sh. 63; cilt I, sh. 220.

birine müracaat eyleye ve Derisaadet'de mütalebatın yekûnunu müsbit olan senedat memuru marifetiyle şer' ve kanun - u Devlet - i Aliye ve beniyeler mucibince teftiş ve tafahhus olunup hâkim olan zat tazmin - i hasar - ı gadır veyahud gasbın hüküm olunduğu günden üç mah mürurunda eda etmesini emr ve tenbih eyliye. (95)

Rusya ile XVIII nci yüzyılın son çeyreği ile XIX uncu yüzyılın ilk çeyreği içinde yapılmış çeşitli andlaşmalarda, özellikle Garp Ocakları korsanlarının, barışta korsanlık fiillerinde bulunmaları yasaklanmakta, bunların ele geçirecekleri Rusya gemilerinin ve bu gemilerdeki yükün geri verilmesi ya da ödettirilmesi kabul edilmekte, ödemezlerse, bu zararların «hazine - i hümayundan» ödemeyi Osmanlı Devleti kabul ve taahhüd etmekte, bu konuda yapılacak işlem gösterilmektedir. Örneğin, Rusya ile 1197 Recep (1783) tarihinde yapılmış ticaret ve seyrüsefayın andlaşmasınının 61 inci maddesinde şöyle denilmektedir :

Rusya reayalarından biri Cezayir ve Tunus ve Trablus-ı Garp ocakları korsanına müsadif olup bunlardan sebi ve istikrak olunur ise veyahud zikrolunan korsanlar Rusya tücarının sefinesi yahud malını alılar ise Devlet-i Aliye zikrolunan ocaklar üzerinde olan iktidarını imal ile bu veçhile esir alınmış Rusya reayalarını tahlis ve ahz olunmuş sefinelerini ve emval ve eşyalarını istirdad itmeği müteahhid olur. (96)

Bu andlaşmadan sonra, 28 Aralık 1791 tarihli Yaş andlaşmasınının 7 nci maddesinde şu önemli hüküm vardır :

(*Yedinci madde*) Ticaret maddesi tarafeyn hüsn-i ittifakının habl-i metin ve rehin-i aslisi olduğu cihetle Devlet-i Osmaniye Rusya Devletiyle bu veçhile müsafat ve müvalâtını tecdit kılıp saffetini izhar için ve devleteyn reayaları beyninde ticaretini bilâmümaneatin âminen ve sâlimen icra olduğuna binaen Devlet-i Rusya ile mün'akid olan ticaret muahedesininin [1783 andlaşması] Cezayir ve Tunus ve Trablus-ı Garp ocaklarına dair altmış birinci maddesi işbu madde ile düsturul'amel itibar eder Rusya reayalarından biri Cezayir ve Tunus ve Trablus-ı Garp ocakları korsanlarına müsadif olup bunlardan sebi ve istirkak olunur ise veyahud zikrolunan korsanlar Rusya tüccarının sefinesini veyahud malını alırlar ise Devlet-i Aliye zikrolunan ocakların üzerinde olan iktidarını imal ile bu veç-

hile esir olunmuş Rusya reayalarının tahlis ile ahz olunmuş sefinelerini ve emval ve eşya-yı mağsubelerini eshabına istirdat ve lâzım gelen zarar ve hesaplarını tahsil ettire ve Devlet'i Aliye tarafından verilen fermanlar Cezayir ve Tunus ve Trablus-i Garp ocakları tarafından icra olunmadığı haberi vürudunda badettahkik olvakit Rusya elçisi veyahut maslahatgüzarı tarafından Derâliye'de tahriren inha olundukta ol tarihten iki ay itibar ile yahud mümkün olur ise dahi mukaddem hazine-i hümayundan tazmini ve terazi hususunda Devlet'i Aliye taahhüt eder. (97)

Yine Rusya ile 16 Mayıs 1812 tarihinde yapılmış Bükreş anlaşmasının 12 nci maddesinde şöyle denilmektedir :

Yaş ahidnamesinin yedinci maddesinde mestur Cezayir ve Tunus ve Trablusgarp ocakları korsanlarının Rusya Devleti reaya ve tüccarını hasarat-i nizamına ve gerek ipka olunan ticaret şurutuna dair Asitane'de mukim Rusya Devleti elçisi ya maslahatgüzarı tarafından bahis-i bahs ve şikâyet olmuş hususları şâmil olarak bermucib-i uhud takrir takdim olundukta icra-yı mukteza-yı şurut-i meriyeye taraf-i Devlet-i Aliye'den dahi ihtimam kılınarak ve levazım-ı tekidat ve takyidadında müsamaha olunmayarak berveç-i hitam ve temşiyetine himmet oluna ve Rusya Devleti tarafından dahi ticaret şeraiti muktezasınca tebaa ve reaya-yı Devlet'i Aliye hakkında muamele-i müteşabihe ifa oluna. (98)

Nihayet, yine Rusya ile 7 Ekim 1826 da yapılmış Akkerman anlaşmasının 7 nci maddesinde de, bu Devletle daha önce yapılmış 1783, 1791 ve 1812 anlaşmalarının, konumuzla ilgili hükümleri teyid edilmektedir :

(*Yedinci madde*) Bilcümle uhud ve şurut ve mevasık-ı sabıkayı müeyyid ve musaddık olan Bükreş anlaşmasının üçüncü ve on ikinci maddeleri iktizasınca Cezayir ve Tunus ve Trablus-i Garp ocakları korsanlarının Rusya Devleti reaya ve tüccarına ika eyledikleri hasaratın nizamı ve gerek ticaret ahidnamesi [1783 anlaşması] şurutunun ve gerek Yaş ahidnamesi yedinci maddesinin tamamen icrası saltanat-ı seniyenin zimmetinde lâzım ve mütehattım olmakdan naşi Devlet-i Aliye bu bâbda olan cemi taahhüdâtını vech-i etem ve ekmel üzere bundan böyle dahi icra etmek vaadini resmen ve âleniyeten tekrar etmekle bu takdirde (evvelâ) Rusya ticaretine veyahud ruy-i deryada

(97) Erim, *Metinler*, sh. 191-192.

(98). *Ibid.*, sh. 254.

geşt-ü güzâr eden sefayinine bi'ey-yi vech-i kân iras-ı zarar ve kederden Cezayir-i Garp ocakları korsanlarını men ve tahdide Devlet-i Aliye sarf-ı ecl-i iktidar birle işbu korsanlar taraflarından şayet bir gûna gasp ve garet haleti zuhur edip ledettebeyyün ahzolunan cemi emval ve eşya-yı mağsubeyi eshabına istirdat ve Rusya tebea ve reayasının duçar oldukları ziyan ve hasarlarını tanzim ettirmek için Cezayir-i Garp ocaklarına bir dahi tekide hacet bırakılmayacak vechile müekkid ferman-ı âli ısdar kılınarak işbu emr-i âli icra olunmadığı takdirde Yaş muahedesinin yedinci maddesinde musarrâh olduğu vechile Rusya Elcisinin batettebeyyün bu bapta vâki olacak talep ve istidası tarihinden itibar ile iki ay zarfında iktiza eden tazminin meblâğını hazine-i âmireden eda ve teslim eylemek hususlarına dair Devlet-i Aliye taahhüt-i sabıkını ifa eyliye. (99)

(99) *Ibid.*, sh. 266 - 267. - Bükreş (1812) andlaşmasının 10 uncu maddesinde, «Tekevvün-i muharebe hasibile tarafeyn tebea ve reayasının duçar-ı ta'vik olan mesalih ve dâvaları pesmande olmayup işbu uhuddan sonra hak üzere mübaşeret birle pezirayı hitam ola ve canibeyn reayasından gerek tebea-i tarafeynden olan alacakları ve gerek miride olan matlubları dahi serian ve tamamen eda kılma.» denilmektedir. [*Ibid.*, sh. 254]. Akkerman (1826) andlaşmasının 6 ncı maddesi ise, bu konu ile ilgili olarak şöyledir : «Bükreş ahidnamesinin onuncu maddesinde meşruh şurut-i mahsus mantukınca tekevvün-i muharebe sebeble tarafeyn tebea ve reayasının pesmande talik ve tavik olan cemi mesalih ve dâvaları tekrar bilmübaşere pezirayı hitam olmak ve keزالik canibeyn reayasının gerek tebea tarafından olan alacakları ve gerek miride olan matlubları berveç-i hakkaniyet rüyet ve tanzim birle serain ve tamamen eda ve teslim kılınmak iktiza eylediğinden beyneddevleteyn mukavele olunur ki gerek Rusya tebea ve reayasının Cezayir-i Garp korsanları taraflarından vukuu inha olunan gasp ve garet cihetleriyle duçar oldukları hasarattan dolayı cemi mesalih ve matlubları ve gerek bin sekizyüz altı sene-i iseviyesinde fesh-i sulh esnasında vaki olan müsaderat ve sair bu misillu mevad-ı muamelat ve dahi bin sekizyüz yirmi bir sene-i iseviyesinden sonra zuhura gelen müsadere keyfiyetleri veç-i hakkaniyet ve madalet üzere görülerek eshabına tediye-i matlubları ve ziyanlarının tazmini tarafeynden istilzam olunmak ziyan ve hasarların keyfiyet ve kemiyetini tahkik ve meblağ-ı tazmini tebyin ve tedkik etmeleri üzere bu bapta tarafeynden bliâ imhal mahsus memurlar tâyin olunarak işbu memurların amel ve iştigalleri bu muahede tasdiknamesinin tarihinden onsekiz ay zarfında hitam bulmasına say ve ikdam ve bâlâda mezkûr tahakkuk edecek tazminin baliğ olacağı mebalîğ ceman müddet-i merkumede Dersaadette Rusya Elçisi tarafından tamamen oluna ve Devlet-i Aliye tebea ve reayası haklarında dahi mukabele bilmisil levazımına riayet kılma.» [*Ibid.*, sh. 266] Bundan sonra, Rusya ile 14 Eylül 1829 tarihli Edirne andlaşmasının 8 inci maddesinde şöyle denilmektedir : «Mukaddeme Akkerman muahedesinin altıncı maddesinde tarafeyn tebaa ve tüccarının bin sekiz yüz altı sene-i iseviyesinden zuhur eden muharebeden beru ezmine-i muhtelifede vaki olan zarar ve ziyandan dolayı matlublarının tanzim ve edasına dair meşrut olan tanzimat icra olunmayup ve Rusya ticareti muhade-i mezkûrenin inikadından sonra Haliç-i Konstantiniye'nin geşt-ü güzârına dair teşebbüs olunan eshap ve vesail cihetile tekrar zarar ve ziyan-ı azime duçar olmuş olduğundan şu vechile kavil ve karar olundu ki Devlet-i

4. Esirlerin serbest bırakılması.

Osmanlı andlaşmalarında, bağıtlı Devletler arasında barışta korsanlık fiilleri yasaklanırken, kendi uyrukları olanları, korsanların esir etmemeleri esasının kabul edilmiş olduğunu görmüştük. Bu yasağın sonucu olarak, bir çok Osmanlı andlaşmasında, korsanların ele geçirmiş olacakları bağıtlı Devlet uyruğu esirlerin serbest bırakılması öngörülmektedir. Örneğin, Venedik'e verilmiş 1091 (1670) tarihli Nişan - ı Hümayun'da, «... mezkûr korsanlar akdarmaları esir eyledikleri Venediklu reasyasıyla bir kale altına yetişdiklerinde ellerinde bulunan esirleri Venediklu oldukları mukarrer ve zahir oldukta İslâma gelmiyenler sulh ve salâh muktezasınca bahasız itlak itdirilip ...» denilmektedir (100). Fransa ile yapılmış 1084 (1673) andlaşmasında da Garp ocakları korsanlarının Fransız tüccarını esir almaları yasaklanmakta ve «... o makule Françalı esir var ise itlak olunup malları verile» denilmektedir (101). Hoşlanda ile Ramazan (1680) andlaşmasında şu hüküm vardır :

... ve Cezayir'i Garp korsanları Niderlanda'ya tâbi limanlara vardıklarında riayet olunup barut ve kurşun ve yelken ve sair edevat verilip lâkin korsanlar dahi Niderlanda'ya tâbi tüccara rast geldiklerinde esir eylemeyüp ve malları garet eylemeyeler bu hususta rıza-yı şerifim yoktur ve Niderlanda'ya tâbi olan vilâyetlerden esir olurlar ise itlak olunup malları dahi verile (102)

Venedik'le yapılan 1112 Zilkade (1701) andlaşmasının 22 nci maddesi ise şöyledir :

Magribin levent kaliteleri ve gayri yerlerin korsan kayıkları deryada ve sair karada olan haramîler varup Venediğe tâbi olan adaları ve gayri yerlerini urup adamların esir idüp getirip Rumeli ve Anadolu'da ve Magrip'te ve sair yerlerde satup veyahud kenduleri kullanıp bu makule esir her kimin elin elinde bulunursa bilâ tereddüt ellerinden alınıp Venedik beylerin balyoslarına veya kayı

Aliye zarar ve ziyan-ı mezkûrun tazminiğün Rusya Devleti tarafına badezin tâyin olunacak taksitler ile on sekiz mah zarfında bir milyon beşyüz bin macar altunu ita eyliye şöyle ki mebalit-i mezkûrenin itasile devleteyn-i muahideteynin ahval-i mezkûrenin itasile devleteyn-i muahideteynin ahval-i mezûreden dolayı her gûna matlubat ve iddia-yı mütekaibilelerine hitam verile.» [*Ibid.*, sh. 283 - 284]

(100). *Mecmua-i Muahedat*, cilt II, sh. 157.

(101) *Ibid.*, cilt I, sh. 6, 7.

(102) *Ibid.*, cilt II, sh. 100.

makamlarına veya vekillerine teslim ideler ol haramî levent ele getirip muhkem haklarından gelinip ve ol esir müslüman olmuş ise azad olup saliverile... (103)

Avusturya ile yapılmış 21 Temmuz 1718 tarihli Pasarofça andlaşmasının 13 ncü maddesinde, barışda korsanlara yapılacak işlem-den sözedilirken, «... ve esir eyledikleri kimesneler dahi esirlikden istihsal olunup ...» denilmektedir. (104) Venedik'le 1145 Zilhicce (1733) andlaşmasının 15 inci maddesinde de, korsanların, bağıtlı Devletlerin uyruklarını esir almaları yasaklanırken, «... ve esir eyledikleri kimesneler dahi esirlikden istihsal olunur ...» deniliyor. (105) Benzer bir hüküm Fransa'ya verilmiş 1740 kapitülasyonunda da («... Françalı esir var ise itlak olunup malları bikusur verile ...») vardır. (106) Aynı şekilde Rusya ile 28 Aralık 1791 Yaş andlaşmasının 7 nci maddesinde de «... Devlet - i Aliye zikrolunan Ocaklar üzerinde olan iktidarını imal ile esir olunmuş Rusya reayaları tahlis ... ettire ...» denilmektedir. (107)

5. Önleme, denetleme, koruma tedbirleri.

(a) Korunma ve önleme taahhüdü.

Osmanlı andlaşmalarında, bağıtlı Devletler arasında, korsanlık fiilleri barışda yasaklanır, bu fiilleri andlaşmaya aykırı olarak işleyeceklerin nasıl cezalandırılacağı, gemilerin, malların ve esirlerin akıbetinin ne olacağı düzenlenirken, ayrıca, bu çeşit suçların önlenmesi, denetlenmesi ve bu suçlara karşı koruma bakımından da tedbirler öngörülmektedir. Osmanlı Devleti, bazı andlaşmalarında, (108) korsanlık fiillerine karşı diğer bağıtlı Devlete mensup *gemi ve adamları korumayı resmen ve açıkça taahhüt etmektedir*. Diğer taraftan, önleme tedbirleri arasında, Osmanlı Devletinin, *kendi yetkili memur-*

(103) *Ibid.*, cilt II, sh. 169.

(104) Erim, *Metinler*, sh. 68. Benzer bir hüküm Avusturya'ya verilmiş 1197 (1783) tarihli senedin (saniyen) maddesinde vardır. *Mecmua-i Muahedat*, cilt III, sh. sh. 151.

(105) *Ibid.*, cilt II, sh. 203, 204.

(106) Erim, *Metinler*, sh. 98.

(107) *Ibid.*, sh. 192.

(108) Örneğin Rusya ile 21 Recep 1197 (1783) andlaşmasının 60 ncü maddesi [*Mecmua-i Muahedat*, c. III, sh. 311]; 1826 Akkerman andlaşmasının 7 ncü maddesi. Erim, *Metinler* sh. 266, 267.

larına talimat vermesi, onların dikkatini çekmesi de vardır. Örneğin, Venedik'e verilmiş 1081 Rebiülâhır (1670) Nişan - ı Hümayun'unda şöyle denilmektedir :

... ve Cezayirli ve Tunusludan ve deryada gezen korsanlar canibinden Venediklu'ya bir veçhile zarar ve ziyan erişmek hususunda ve hükkâm tarafından muhkem zapt ve rapt olunmaları bâbında bâlâda mezkûr olan tafsil ile amel olunup mugayir sulh ve salâh ve ahidname-i hümayunum kullarımdan bir ferd hilâfına cevaz ve sâdır olan ferman-ı şerifimin adem-i imtisaline ihtiyat göstermiyeler şöyle bileler ve aleddevam işbu Nişan-ı şerifim mazmınıyla amel kılalar. (109)

İngiltere ile 1084 (1675) andlaşmasında da, korsanlık fiilleri yasaklanmakta ve yetkili memurlara şu emir verilmektedir :

....ve beylerbeyiler ve kapudanlar ve gönüllü reisleri ve ümena ve ummal ve sair hükkâm ve zâbit kullarım işbu ahidname-i hümayun-u meymenet makrunin mazmunu ve muvalât muktezasıyla amel idüp hilâfına bir kâr ve fiile cevaz göstermeye (110)

Rusya ile yapılmış 21 Recep 1197 (1783) andlaşmasının 60 ncı maddesinde ise, «... vülât ve zabitan bulunan hükümet-i Osmaniye mevakiinde korsanlardan Rusya reayalarına zararlar iras olunur ise zikr olunan vâlâ ve zabitan tekâsüllerinden neş'et etmiş bilcümle zararların tazminine mecbur olanlar» denilmektedir. (111)

(b) Tenbihde bulunma.

Diğer bir önleme tedbiri de, Osmanlı Devletince Garp ocaklarına «ve sair tenbihi iktiza edenlere», *andlaşma hükümlerine uymaları hakkında tenbihde* bulunulmasıdır. Bazı Osmanlı andlaşmalarında «... ve husus için Cezayir ve Tunus ve Trablus ocaklarına ve sair tenbihi iktiza edenlere muhkem tenbih ve tekid oluna ki minibaid ahidname - i hümayuna muhalif ve sulh ve salâha mugayir bir dürlü vaz ve hareket eylemiyeler ...» denilmektedir. (112)

(109) *Mecmua-i Muahedat*, c. II, sh. 158.

(110) *Ibid.*, c. I, sh. 244.

(111) *Ibid.*, c. III, sh. 311.

(112) Örneğin Avusturya ile 1718 Pasarofça andlaşmasının 13 ncü maddesi [Erim, *Metinler*, sh. 68]; Venedik'le 1150 (1718) andlaşmasının 15 inci maddesi [*Mecmua-i Muahedat*, c. II, sh. 186]; Venedik'le 1145 (1733) andlaşmasının 15 ncı maddesi. *Ibid.*, c. II, sh. 204.

Bu andlaşmalara uygun olarak, Cezayir valilerine ayrıca hükümler gönderilmiştir. Örneğin, Hükümet Venedik'le henüz yapılmış olan sulhun bozulmaması için leventlerin ve korsan gemilerinin dostluk ve eman üzere olan Venediklilerle Fransa gemilerine kat'iyen ilişmemelerinin tenbih olunmasını ve bu emre muhalif hareket edenlerin, özürlerinin makbul olmayacağını Cezayir beylerbeyine 4 Zilhicce 981 (1574) tarihli hükümlerle bildirmişti :

Cezayir-i Garp Beylerbeyine hüküm ki,

Tersane-i âmirem reislerinden Memi Reis ulûfesine yirmi akçe terakki ile garpta vâki gönüllü reislere kaptan tâyin olunup Akdeniz yalılarında kalite ve firkate donatıp gazaya teveccüh eden korsanlar da bile varıp hizmette bulunmak için ahkâm-ı şerife yazılmıştır. Mezkûr varıp ol diyardaki mahalleri hıfz ve haraset ve garet ve hasaret edip Sınan Paşa gelince (gelinceye kadar) münasip gördüğün üzere hizmette buluna ama mezkûra tenbih edesin ki eğer kendü eğer levent tayfası südde-i saadetimle dostluk ve emn-ü aman üzere olan Franca ve Venediklu parçaları kendü hallerinde gidip gelirken veyahut mezkûrlar memalik-i mahrusamdan bir yere eriştikde zarar ve güzent eriştirirlerse özürleri makbul olmayıp neticesi kenduya ait olur. Mezkûreler ki anda hizmeti ola alufesin hazine-i Cezayirden veresin. 4 Zilhicce 981.» (113)

«Divanı hümayun Cezayir'de olduğu gibi Tunus'da da Fransız menfaatini korumağa çok çalışıyordu; Fransızların avukatlığını deruhde ile Fransız sefirinin dediklerini hep doğru diye kabul ile reisleri haşlıyordu. 1102 senesi Şabanının evaili (1691) tarihli hükümünde, Franca tayfası Devlet-i Aliye'nin kademdenberi sadakatle dostu ve Ocak'la da sulh üzere iken iki Fransız gemisi memleketlerine giderken Tunus gemilerine rast gelip muharebe kastetmeyüp istislâm etmişler iken gemileri zapt ve içindekiler esir olunduklarından Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa vasıtasıyla tahliyeleri mukaddema emir burulmuşken hâlâ bu emir yapılmadığından derhal Fransızların ve mallarının geri verilmesi ve müsteemen tayfasına şerait-i sulha muhalif taaddi bulmamasının reayaya tebliği irade kılınıyordu.» (114)

Bu çeşit hükümler Avusturya ve Rusya ile barış andlaşması yapıldıktan sonra da ocaklara gönderilmiştir. Avusturya hakkında gönderilen, evail-i Cemaziülâhır 1206 (1792) tarihli hüküm şöyledir :

(113) Divan-ı Hümayun Mühimme Defteri, No 24, sh. 82 (Kısaltarak nakleden : İLTER, *op. cit.*, c. II, sh. 124.)

(114) Mühimme Defteri, No 101, sh. 134 (İLTER, *op. cit.*, c. II, sh. 144).

Eyalet-i Cezayir-i Garp valisi Vezir Hasan Paşa'ya hüküm ki,

Nemçe devleti tarafından bundan akdem ve bu defa iltimas ve istida olunduğu üzere Garp ocakları korsanlarından Devlet-i İmparatoriye'nin gemilerine mahsus ve İmparator bayrağı ile muallem tüccar sefinelerinin teminleri ve zikrolunan korsanlardan sefain-i mezkûreye bir zarar iras iderse tazmin ettirilmesi hususlarına Devlet-i Aliye'mden ittifak-ı âra ile şarait-i malûmeyi havî taraf-ı sadr-ı âzamimden memhur mumza sened ita olunup sened-i mezkûrun, reisilküttap imzasıyla mumza bir kıt'a sureti ihraç ve derya kaptanı esbak müteveffa Hasan Paşa tarafından Cezayir-i Garp beylerbeyisi tarafına yazılan kaimeye melfufen irsal olunmakla sened-i mezkûr veçhile hareketiniz lâzım ve zıddı Devlet-i Aliye'me raci olacak etvarı irtikâp demek olacağı sened'i mezkûrdan anlaşılır. Bunun muhteviyatını ocaklı ve murabıtına ilân iktiza ederdi. Bu senedin mazmununa riayet takribi ile ocağınza lâzım mühimmata noksan terettüp etmek ihtimali olursa her zaman vesile-i kuvvet ve kudretiniz olacak halâtın ifası Devlet-i Aliye'nin uhde-i inayetine labüt olduğu misillû kemekân maa ziyade her hususun taraf-ı saltanat-ı seniye'mden itmam olunacak olup Deraliye'mde mukim Nemçe elçisi tarafından ol tarafta Nemçe vekiline bu hususu şâmil yazılan frengi mektubu hâmil emr-i şerifimle ledelvüsul vekil-i mersumunu gerek lieclitticare ol tarafta Nemçelu varsa anların himayet ve siyanetlerini ve Devlet-i İmparatoriye'nin limanlarına mahsus ve imparator bayrağı ile muallem tüccar sefinelerinin Cezayir-i Garp ocağı korsanları tarafından Devlet-i Aliye'min bilittifak taahhüdünü natuk verdiği senede mugayir veçhenminelvüch tearruz ve teaddi vukua gelmemesi beyninizde güzelce rabıta tahtına ithal ve her bar muktezasını icraya say ile rıza-yı şehriyarımı istihsal eylemeniz siyakında 1197 senesi evahir-i Ramazanında (1783) ısdar ve hat-tı hümayunumla müvaşşahan irsal olunduğu divan-ı hümayun kaleminde mukayyet olup İlhaletühazih Devlet-i Aliye'mle Nemçe Devleti beyninde dergâr olan muhasemat ve muadat mübeddel-i selm ve musafat olduğuna binaen Devlet-i müşarünileyha tarafına verilen ahidname-i hümayunun üçüncü maddesinde (Bundan başka Devlet-i Aliye Garp ocakları korsanlarından vesair Devlet-i Aliye riayasından Devlet-i İmparatoriye limanlarından hüruç eden Nemçe tüccar sefinelerinin temini ve onlar tarafından duçar olabildikleri bilcümle hasarın tazmini mutazammın olup 1197 senesi Ramazanının dokuzunda teahhüdü havî verilen senedin müdafî mutlakî ve meal sahih ve kâmilleri üzere bir veçhile hilâfına hareket olunmavıp kimseye dahi ettirilmeyerek tecdid ve ipka edilip lâfız belâfız ve tanzir ve zikr ve tasrih olunmuş gibi müeeyyeden kavi ve muteber olup düsturulamal tutula) deyu mün-

deriç ve mestur olduğundan senedi mezkûre biaynihi tahrir ve divan-ı hümayun kalemine kezalik kayıt ve tesbit olunup mucip ve muktezası ve mukaddema berveçhi meşruh sâdir olan emr-i âli müeddası üzere ol tarafda olan Nemçelu tüccarı himayet ve siyanet ve Devlet-i İmparatoriye nin limanlarına mahsus ve Devlet-i İmparatoriye bayrağı ile muallim tüccar sefinelerine Cezayir ocağı korsanları tarafından taarruz vukua gelmemesi beyninizde bir hüsnü surette ifrağ ve güzelce zabıt tahtına ihdal ve her bar iktizasını icraya say siyakında işbu lmir hat-tı hümayunumla muvaşşahan.... ile irsal olunmuştur. Emr-i âli mefhumu ve kaptan-ı sabıkın tahriratı ve Nemçeluya verilen senedin mumza sureti mazmunlarından etrafiyla mâlûmunuz oldukta bâlâda mestur emir veçhile hareket ve hilâfından mücanebet ve emr-i şerifimin vüsulünü iş'are gayret eylemeniz babında.... Evail-i Cemaziyülâhır 1206.» (115)

Rusya ile barış yapıldıktan sonra, Cezayir, Tunus ve Trablusgarp ocaklarına evahir Recep (1792) tarihli şu emir gönderilmiştir :

Eyalet-i Cezayir-i Garp valisi Vezirim Hasan Paşa iclâleye ve Cezayir-i Garp kadısı.... hüküm ki,

Devlet-i Aliye'mle Nemçe arasında sulh iade edilmiş olmakla tarafeynden mübadele olunan ahidnamede bilcümle senedat-ı kadimenin tecdidi meşrut olmakla mukaddema 1197 senesi Ramazanının dokuzunda Nemçelu tüccar tüccar gemilerinin Garp ocakları tarafından temini ve taraflarından hasarat vuku bulursa hazine-i âmiremden tazmini hususlarına dair Cezayir ocağıyle bilmuhabere ittifak-ı âra ile Nemçe devleti tarafından verilen sened dahi tecdid olunmuş olduğuna binaen seferden mukaddem ocaklar tarafından bu hususa riayet ve Nemçelu tüccar sefinelerine taarruzdan mübaadet olunduğu misillû işbu inikad eden müsalehadan sonra dahi mucib-i niza ahvalden mücanebet olunması hakkında ordu-yu hümayunumdan bâlâsı hat-tı hümayunumla müveşşah emrim tarafınıza gönderilmiş ve şimdiye kadar vüsülü memul bulunmuştur. Elhaletühazih Rusya ile de müsaleha yapılmış olup ahidnamenin yedinci maddesinde devleteyn reayaları arasında ticaretin bilâ mümanaat ve âminen icrası ve devlet-i Rusya ile mün'akit ticaret muahedesinde Cezayir, Tunus, Trablusgarp ocaklarına dair altmış birinci maddesi işbu madde ile düsturulamel itibar eder: (Rusya reayalarından biri Cezayir, Tunus, Trablusgarp ocakları korsanlarına

(115) Mühimme Defteri, No 186, sh. 16 (İLTER, *op. cit.*, c. II, sh. 66-67). Bu emrin suretleri Tunus ve Trablusgarp'a da gönderilmiştir.

müsadif olup bunlardan seby ve istirkak olunursa yahud zikrolunan korsanlar Rusya ticaret sefinesini yahut malını alırsa Devlet-i Aliye zikrolunan ocakların üzerinde olan iktidarını imal ile bu vechile esir edilmiş Rusya reayalarını tahlis ve ahzolunan sefine ve emval ve eşyaların eshabına istirdad ve lâzım gelen zarar ve hasarların tahsil ettire. Devlet-i Aliye tarafından verilen fermanlar Cezayir, Tunus ve Trablus ocakları tarafından icra olunmadığı haberi vürudunda badettahkik oldukça Rusya elçisi yahut maslahatgüzarı tarafından Deraliye'ne inha olundukta o tarihten iki ay itibariyle yahut mümkün olursa dahi mukaddem hazine-i hümayundan tazmin ve terazi hususuna Devlet-i Aliye taahhüt eder) deyu ahit ve şart kılınmış olmakla Nemçelu ve Rusyalu sefinelerine zinhar taarruz vukuundan mücanebet olunması... Evahir Recep 1206.» (116)

(c) *Andlaşma akti için aracılık.*

Bazı andlaşmalarda Osmanlı Devleti, *Garp ocaklarının da yapılmış andlaşmaya katılması için bir çeşid aracılıkta bulunmayı kabul etmektedir.* Örneğin, Avusturya ile 17 Cemaziyülevvel 1060 (1650) tarihinde yapılmış andlaşmasının 16 ncı maddesinde şöyle denilmektedir :

İşbu mevad-ı muakide taraf-ı Devlet-i Aliye'den Cezayir ve Trablus ve Tunus ocaklarına ihbar olunup müşarünileyhin sefayini ve tüccar ve reayalarının ocak-ı merkumin ile emniyet birle amedsüdleri hususu vech-i münasibi ile bast ve temhid ve anlar dahi işbu mevada idhal olunmak için bu hususu ya asitane-i saadette müzakere veyahud Deraliye'mden ocaklar canibine mahsus kimesne gönderilip müşarünileyh düka-yı kebir tarafından tâyin olunan kimesne ile müsâlâha ve müsaleme-i mahsusa akdine say' eylemeleri caiz ola. (117)

İki Sicilya Kırallığı ile 1153 (1740) andlaşmasının 17 nci maddesinde, bu bakımdan şöyle bir hüküm vardır :

... ve işbu akdolunan mevad Dersaadet'imden Cezayir ve Tunus ve Trablusgarp ocaklarına ihbar olunup müşarünilevha İtalya Kırallığının tüccar ve sefayini ve reayası zikrolunan ocaklar ile emniyet üzere amedsüdleri hususu ne gûna münasip görülür ise o vecih üzere bir ifrağ ve ol vakitte mezkûr ocaklar dahi mevada ithal olunmak için der-î

(116) Mühimme-i Rikâp, No 198, sh. 221. Bu hükmün yukarısına «Mucibince amel oluna» diye bir hat-tı hümayun keşide kılınmış ve birer sureti Tunus ve Trablusgarp'a da tebliğ olunmuştur. İLTER, *op. cit.*, c. II, sh. 67.

(117) *Mecmua-i Muahedat*, c. III, sh. 141-142

devlet medarımından zikrolunan ocaklara malûm kimesne tâyin ve irsal olunup taraflarından tâyin ve irsal olunan kimesne ile bu husus say' etmeleri caiz ola. (118)

İspanya ile 1197 (1783) andlaşmasının 17 nci maddesinde, Garp Ocaklarının «... müsâlâha hususunda iradeleri kendu yedlerinde ...» olduğu da belirtilerek, şöyle denilmektedir :

... Devlet-i Aliye-i ebed kıyam ile İspanya Devleti beyninde raptapezir-i hüsn-ü hitam olan işbu müsâlâha-yı müteyemmine Cezayir-i Garp ve Tunus ve Trablus ocaklarına ihbar olunup zikrolunan ocakların müsâlâha hususunda iradeleri kendu yedlerinde olmaktan nâşi anlar zikrolunan İspanya Devleti ile başkaca akd-i müsâlâha eylediklerinde Devlet-i Aliye mahzuz ve müsâlâhaları makbul olacağı müşîr ve tekiden dostluğu tavsiye birle müsâlâhaya tergibi havi evamir-i şerife İspanya elçisi tarafından istida olundukta her bir ocağa başka başka üç kıt'a evamir-i aliye isdar ve teslimi caiz ola. (119).

Osmanlı Devleti, başka andlaşmalarla bu çeşit aracılık üzerine aldıktan sonra, bu yükümünü yerine getirmeğe de çalışmış ve ilgili ocaklara, onların da ayrı bir andlaşma yapmaları ya da yapılmış andlaşmaya katılmaları için hükümler göndermiştir. Örneğin, 1718 Pasarofoça andlaşmasının, andlaşmaya aykırı olarak, Garp ocaklarının Avusturya Roma imparatoru) gemilerine aksine hareket edeceklerin cezalandırılmaları belirtildikten sonra, «... ve ticaret ahvali ihtilâli ve ihtilâfdan masun ve mahfuz olmak için tarafeynden nasb ve tâyin olunan vekiller hin - i mükâlelede her ne ki akd idüp karar verirler ise bilcümle mer'i ve muteber olmak üzere ahindnamelerce derc ve ilhak oluna» (120) denilmektedir. Bunu üzerine üç ocağa da Divan - ı hümayundan şu emir gönderilmiştir :

Cezayir-i Garp beylerbeyisine, dayısına, müftisine, kadısına... ilâh hüküm ki,

Devlet-i Aliye ile Roma İmparatorluğu arasındaki muahedeye göre tüccarların karada ve denizde serbestçe gezmeleri taahhüt edilmiş olup Tunus, Trablus ve Cezayir Garp ocakları taraf-ı Devlet-i Aliye'ne tâbi oldukları için ahidname-i hümayunuma idhal olunmakla bu husus mukaddema size emr-i şerifimle ilân olunduğundan maada

(118) *Ibid.*, c. II, sh. 63. Garp Ocaklarına, İki Sicilya Kırallığı ile barış yapmaları için gönderilen hükümlerin metni için bkz. : İLTER, *op. cit.*, c. II, sh. 40 - 41.

(119) *Mecmua-i Muahedat*, c. I, sh. 219 - 220.

(120) Erim, *Metinler*, sh. 68 - 69.

şurut-u ahidname-i hümayunumu tekid için siz dahi ocağın kanun ve kaideleri üzre İmparator müşarünileyh ile başkaca akd-i müsâlâha etmeniz için mukaddema ocağınız tarafından asitane-i saadetmedarımında bulunan Cezayir kapdanı Bekir Kapdan ile maan emr-i şerifimle mübaşir tâyin ve ruhsat-ı kâmile ile murahhas, vekilleri mübaşir-i mumaileyhe der-i devletmedarıma irsal eylemeniz talep olduğundan İmparator müşarünileyhin mürahhas vekili ol tarafa varıp cümleliz marifetiyle nizam verilmesi müstahsen görülüp imparator-u müşarünileyh saire kıyas olunmayıp müluk-u nasara ulusu olmakla şurut-u ahidname-i hümayunuma kemayenbeği müraat ile dostluk ve müsaleme merasiminin icrası için elbette ocağınız kanun ve kaidesi üzere İmparator-u müşarünileyh tarafından kudvetül-ayanülmesihiye hatemet avakibehu bilhayır mürahhas vekil tâyin ve asitane-i saadetmedarıma getirülüp dergâh-ı muallâm kapıcı başlarından akd-i müsâlâhaya tavsit ve düstur-u mükerrem kaptanım Vezir Mustafa Paşanın agalarından mübaşir tâyin ve tevkil ile mumaileyh irsal olunmakla inşallah vüsullarında tarafınızdan dahi bir mürahhas vekil tâyin edip kapıcıbaşı mumaileyh vesate tile münasip bir yerde İmparator-u müşarünileyh mürahhas vekilile mükâleme olunup vech-i müstahsen üzere akd-i müsâlâha eyleyüp mazmuni vacibülittiba emr-i şerifimden serimu inhirafa rıza ve cevaz göstermekten begayet ihtiraz üzere olmanız babında. Avahir-i Ramazan 1137 (1725).» (121)

Tunus ve Trablus dayıları, Padişah'ın emrine uygun bir andlaşma yapmağa kabul etmişlerdir. Ancak Cezayir'de Divan toplanmış ve Hünkârın teklifini görüşerek, Avusturya ile barış teklifini reddetmiştir. Bunu üzerine ikinci bir ferman gönderildi Cezayirliler önce barış yapmağı kabul etmekle beraber, sonradan kendilerine gönderilmiş andlaşma suretini beyenmediklerini ve başka şartlarla barış yapabileceklerini bildirdiler. Divan-ı hümayun Tunus ve Trablus'un kabul ettikleri şartlarla barış yapılmasında ısrar etti. Cezayirliler bunu da kabul etmeyince, Divan-ı hümayundan her tarafa bir emir gönderilerek, Cezayirliler isyanda inad ederlerse üzerlerine asker yollanacağı, Akdeniz adaları ile kıyılara Cezayirlilerin yanaştırılmaması ve Kazdağı ve diğer memleketlerden levent verilmemesi kararlaştırıldı. Emir şöyleydi :

Aydın, Mentese, Teke Sancakları muahhsılı Vezir Abdullah Paşa'ya ve Teke sancağında vâki kadılara kethüda verlerine ve yeniceri serdarları ve iskele zabitleri vesair zabitan ve ayana hüküm ki,

(121) Divan-ı Hümayun Mühimme Defteri, No 132, sh. 338 (kısaltarak nakleden : İLTER, *op. cit.*, c. II, sh. 32.)

Cezayirgarp, Tunus, Trablus vilâyetleri ecdad-ı emced-i bihişt refadım hazeratının âsar-ı fütuhât-ı celilelerinden olmakla her birine taraf-ı saltanat-ı seniyyeden beylerbeyiler nasb ve tâyin ve intiha-yı sehad-di İslâmiyeden olup leylü nehar küffar-ı hakisar ile gaza ve cihada bezli iktidar üzere olmalarıyla cümlesi Anzar-ı inayet-i hidâiye nemle manzur ve meşhud ve zilâl-i saadet misali padişahanem üzerlerine memdud olup vakt-i hacette düşman-ı dinin tazyiki ile hallerine tatarruk eden halet-i usretten vilâyetlerinin ulema ve suleha ve güzât-i muvahhidin ve fukara ve suafasına merhameten taraf-ı Devlet-i Aliye'nden matlupları üzere top, sefine ve cephe ve mühimmat-ı saire itaasile imdad ve iaanet emirlerine takviyet verilip ve memalik-i mahrusamda vâki iskele ve limanlara bilâ mâni mezahim ayab ve zehap ve gemileri yağlanup iktiza eden alât ve edevat vesaire levazım ve zahireleri alup cengâver tuvana yiğitlerden levent tahrir edip her hususlarına müsaade-i aliye-i mülûkânem erzan kılına gelmekle, bundan akdem Cezayir-i garp ve Tunus ve Trablus beylerbeylikleri dayılarına iltimaslarla teveccüh olunup lâkin beylerbeylik mansabı kayd-ı hayat ile olmayup eyalet ve elviye tevcih olunan vüzaray-i izam ve mir-i miran-ı kiram ve ümera-yı zevilihtiram mansablarını birer müddet zaptyledikten sonra ahara tevcih ile tebdil ve tecdid olunmak Devlet-i ebed müddetimin kanun-u kadim ve kaide-i müstedimesinden olduğuna binaen birer müddet zapt eyledikten sonra ahar Beylerbeyilere tevcih ve irsal olunduklarında Tunus ve Trablus ocakları tâyin olunan Beylerbeyileri vusullerinde istikbal ve icra-yı merasim-i tazim ve iclâl ile mansaplarında takrir eyleyüp lâkin Cezayir-i garp dayısı cadde-i itaatten huruc ve güruh-ı usata vuluc ile tâyin olunan beylerbeyini kabul etmeyüp bugy ve tugyana ve anedek ocakları hakkında mebzul olan eltaf ve ihsanîmizin şükr-ü vacibi yerine izhar-ı küfran etmeleriyle mukteza-yı şer'î kaviym üzre ismi (suç) aziym ve vizr-i cesimleri nümayan olmağın bu husus istifta olundukta itaat-i imandan huruç eden bağilere imamülmüslimin tarafından nasb olunan valiye ahali-i Cezayire itaat etmek vacibdir deyu ebül ulema-ül-mütebahhirin şeyhülislâm ifta etmekle bermucib-i fetva-yı şerife kahr ve tenkilleri eshabına teşebbüs olunmakla fimabaat mezburlara memalik-i mahrusamdan bir şey verilmeyüp ve levent tahrir ettirilmeyüp ve iskelelere uğrattırılmayüp bir veçhile intifalarına rıza ve müsaade gösterilmeyüp tazyik olunmaları için Akdeniz'de vâki sair Cezayir ve sevahil iskelelerinin hükkâm ve zabitanına evamir-i şerifim ısdar ve irsal olunmakla, sen ki vezir-i müşarünileyhsin ve siz ki mumaileyhimsiz, Cezayir-i garp ahalisinin Finike ve Adresande Kekler Ova ve Antalya ve liva-i Teke'de vâki sair iskelelere ve limanlara sefinelerin uğratmayüp ve levent tahrirlerine rıza ve müsaade göstermeyüp ve zahire ve alât ve edevat ve sair le-

vazım ve mühimmattan bir habbe miktarı bir şey verme-yüp meni ve menmu olmayup iskele ve limanlara girmek mürad ederlerse top ile alarga ve tazyik eyleyüp bir vec-hile intifalarına müsaade ve cevaz göstermekten ictinap ve ihtiraz eylemeniz babında ferman-ı âlişanım sâdir olmuştur. Fi Avail-i Safer 1142 (1729).» (122)

Rusya ile yapılan 1783 ticaret andlaşmasında (madde 61), 1791 Yaş andlaşmasında (madde 7), 1812 Bükreş andlaşmasında (madde 12) ve 1826 Akkerman andlaşmasında (madde 7), Osmanlı Devleti, barışta korsanlığın yasaklanması bakımından, artık sadece tenbihte bulunmak yerine, Rus gemilerine, uyruklarına ve mallarına verilecek zararları doğrudan doğruya «hazine-yi âmireden» ödemeği kabul etmektedir. (123)

(d) *Korsanlığa çıkma, korsan kayığı yapma yasağı.*

Yine bir önleme teebiri olarak, bazı andlaşmalarda, *korsanlığa çıkmanın ya da bundan böyle korsan gemisi yapmanın yasaklanmış olduğunu da görmüştük.* (124)

(122) Divan-ı Hümayun Mühimme Defteri, No 135, sh. 423 (Nakleden, İLTER, *op. cit.*, cilt II, sh. 34-35. «Bu emir her tarafa, Tunus ve Cezayire'de gönderilmekle beraber (Divan-ı Hümayun Mühimme Defteri, No. 135, sh. 423, 424, 425) dayının yalnız kendi taraftarlarına güvenerek tegallübü yahut asker ve ahalinin tamamen ve mütefikan bir fikirde olduğu anlaşılmadığından bu cihetlerden mufassal bahisle ferretinin vusulünde cümeenin huzurunda açılıp okutarak ve ilân olunarak bu fezahtaki badi olan temerrüdünde devam ederse vücudunun izalesile hükümet taraftarından tayin olunan valiyi istemeleri ve eğer gene isyanda inad ederlerse diğer memleketlerden intifaları kesindikten maada fetva mucibince üzerlerine karadan ve denizden asker gönderileceği hakkında Cezayir-i garp dayısı ve müftüsü ve kadısı ve sair ülema ve yeniçeri ağasına vesaireye diğer bir ferman yazıldı ... Fakat ferman gönderilmeden evvel (üzerlerine asker sevk olunacağı) gibi şiddetli cümleler değiştirilerek (Maltalıları musallat olursa takayyüd olunmayacağı) yazılıp gönderildi. Mamafih Devletin dahilden ve hariçten bin derdi içinde bu işin arkası bırakıldı.» İLTER, *op. cit.*, cilt II, sh. 35.

(123) Bknz. yukarıda 96, 97, 98 ve 100 sayılı notlar. Rusya ile Yedi Ada hakkındaki yapılmış 21 Mart 1800 tarihli andlaşmanın 7 nci maddesinde şöyle denilmektedir: «Cezayir-i mezkûrenin rahat ve emniyet-i istihsali Devlet-i Aliye'nin mültezim olmanın naşi salifizzikir cezayirin kâin oldukları denizlerde âminen ve sâlimen sefayinin amedşüdüle emri ticaretin serbestiyet üzere icrasına dair matekaddündenberu hemhudut olan düvelin ahidnamelerinde münderiç ticaret ve emniyet maddelerine hâlel gelmiyecek suret ile nizam-ı sabık kalevvel mer'i tutulup senin-i adidenberu tahsis ve tahdit olunmuş olan hudut-i bahriyeyi tecavüz etmemeleri Devlet-i Aliye'den mürtabatı ocaklara ekiden ve sediden tenbih ve tekid oluna ...» Erim, *Metinler*, sh. 209.

(124) Örneğin Venedik'le 1080 (1669) andlaşmasının 12 nci maddesi [*Mecmuai Muahedat*, cilt I, sh. 144]; Venedik'le 1130 (1718) andlaşması, (madde 13 [*ibid.*,

(e) *Korsana yardım etmeme.*

Barışta korsanlığın veya deniz haydutluğunun önlenmesinde, andlaşmalarda görülen bir tedbir de, *andlaşmaya aykırı hareket edecek gemilere ve gemicilere yardımında bulunmamak, bunları iç sulara almamaktır.* Andlaşmaya aykırı korsanlıkları önlemek için, iç sulara girecek korsanlardan kefil alınması da bazı andlaşmalar ad öngörülmektedir. Örneğin, Venedik'e verilmiş olan 1081 (1670) Nişan-ı hümayununda, barış ve andlaşmaya aykırı korsanlıklar yasaklanırken, şöyle de denilmektedir :

.... ve deryada gezen korsan taifesi Akdeniz yalılarında memalik-i mahrusamın kaleleri altına vardıklarında mukaddema verilen ahidnamede mestur olduğu üzere Venedikli'ya bir veçhile zarar ve ziyan itmeme için gemi reislerinin kefilleri alına ve anın gibi korsan taifesi Venedikli'ların gemilerin alıp reaya ve tevabiin esir idip bir kale altına vardıklarında ol makuleleri dizdarlar kale altına komayup bir veçhile himayet ve siyanet eylemiyeler... (125)

Fransa ile yapılmış 10 Safer 1084 (1673) andlaşmasıyla, yine Fransa'ya verilen 1740 kapitülâsyonunda, Garp ocakları korsanlarının Fransız limanlarına kabul edildikleri, kendilerine barut, kurşun, yelken ve diğer araçlar yardımında bulunulduğu, buna rağmen bu korsanların Fransız tüccar ve gemilerine sataştıkları belirtilerek bu çeşit sataşmalar yasaklanmakta, cezalandırılması öngörülmekte ve şöyle denilmektedir :

... mukayyed olmadıkları ecilden emr-i şerifime imtisal etmezler ise anlar dahi França vilâyetine vardıklarında França padişahı tarafından kalelerine ve limanlarına kabul eylemeyüp fesadların def için takayyüd eylediklerinde akdolunan ahde hâlel vermez deyu ecdadımız tarafından verilen hükm-i şerifim mazmını kemakân mukarrer ola... (126)

cilt II, sh. 186 - 187]; Pasarofça andlaşması (1718), madde 13 [Erim, *Metinler*, sh. 68]; Venedik'le 1145 Zilhicce (1733) andlaşması, madde 15 [*Mecmua-i Muahedat*, cilt II, sh. 204 - 205]; İki Sicilya kiralığı ile 1153 (1749) andlaşması, (Hatime) maddesi [*Ibid.*, cilt II, sh. 65]; 1739 Belgrad andlaşması; madde II [Erim, *Metinler*, sh. 87 - 88].

(125) *Mecmua-i Muahedat*, cilt II, sh. 157.

(126) *Ibid.*, cilt I, sh. 7; Erim, *Metinler*, sh. 98. Hollanda ile 1091 (1680) andlaşmasında da benzer bir hüküm vardır. *Mecmua-i Muahedat*, cilt II, sh. 100 - 101.

İngiltere ile yapılmış 1086 (1675) andlaşmasında ise, Garp ocakları korsanlarının andlaşmaya aykırı fiilleri yasaklanmakta, aksine hareket ettikleri takdirde, «... minbaid o makulleri memalik-i mahrusamızdan olan liman ve iskelelere ve hususan Tunus ve Cezayir ve More ve Koron iskelelerine beylerbeyler ve hükkâm ve sair zabitler men ve red ve tarh idüp ruhsat vermeyeler...» denilmektedir. (127) Çok daha yakın tarihlerde, Yunanistan ile yapılmış 27 Mayıs 1855 tarihli ticaret ve seyrüsefayin andlaşmasının 28 inci maddesinde de «Tarafeyn-i muahedeyn kendi milklerinin liman ve körfezlerinde ve demir yerlerinde korsan kabul itmemeğe... bilittifak karar vermişlerdir.» (128)

(f) *Konsolosa, yurttaşa yardım.*

Bazı Osmanlı andlaşmalarında, kendi limanlarında, bağıtlı diğer Devlet konsoloslarını ve uyruklarını korumayı, öngören hükümler de vardır. Örneğin, Fransa'ya verilmiş 1740 kapitülâsyonunda, Garp ocakları korsanlarının «deryada» Fransız tüccarlarına sataşmalarından başka «... uğradıkları iskelelerde bulunan Fransa konsolosuna ve tüccarına düşnam ve taaddi...» eyledikleri de bildirildiğinden, «bundan böyle bu makule evza-ı nahemyarları vaki olur ise Devlet-i Aliye'min vülât ve hükkâm ve sair zabitanı taraflarından França konsolosu ve tüccarı himayet ve siyanet olunup...» denilmektedir. (129) Benzer bir hüküm Rusya ile 21 Recep 1197 (1783) tarihinde yapılmış andlaşmanın 60 ıncı maddesinde de vardır. (130)

(g) *Hayduttan kaçana yardım.*

Diğer bazı andlaşmalarda ise, korsandan ya da deniz haydu-
dundan kaçan gemilerin korunması öngörülmektedir. Örneğin, Lü-
bek - Bremen - Hamburg Cumhuriyetleri ile 1155 (1742) andlaş-
masının 16 ncı maddesinde, «Tarafeyn-i muahedeyn sefayininden biri furtına ve gâretgiran korsandan firar etmek için... diğerinin limanlarından ve memalikinden birine sığındığı halde hakkında hüsnü muamele ve himayet ve siyanet icra...» olunmalıdır. (131)

(127) *Ibid.*, cilt I, sh. 253.

(128) *Ibid.*, cilt II, sh. 290 - 291.

(129) Erim, *Metinler*, sh. 113.

(130) *Mecmua-i Muahedat*, cilt III, sh. 311.

(131) *Ibid.*, cilt III, sh. 46 - 47.

Belçika ile 1254 Recep (1838) tarihinde yapılmış anlaşmada da...» fırtına mazarratından ve korsan ve izbandit taarruzundan ve sair ahval-i vâkıadan tefahhuz zımında...» taraflardan birinin gemisi diğer Devletin limanlarına veya «taht-ı idarelerinde olan mahallereiltica ederse muamele-i bilmücamele ile kabul ve siyanet» olunmak gerektiği açıklanmaktadır. (132) Meksika ile 6 Mayıs 1866 da yapılan andlaşmanın 23 üncü maddesinde ise şöyle denilmektedir :

Tarafeyn-i muahedeyn sefayininden biri ya avaryasını tamir etmek veyahut fırtınadan veya deniz hırsızlarıyla korsanların takibinden veyahut sair bir gûna mühlikeden kurtulmak için diğerinin zir-i hükümetinde bulunan liman veya mevaki-i saireye iltica etmek mecburiyetinde bulunduğu halde kabul ve himaye ve mazhar-ı hüsn-ü muamele olacaktır... (133)

(h) Deniz haydutlarına karşı işbirliği

Bazı Osmanlı andlaşmalarında korsanlık bağıtlı Devletler arasında yasaklandıktan başka, *deniz haydutlarına (izbanditlere) karşı işbirliği* de öngörülmektedir. Örneğin Fransa ile yapılmış 25 Haziran 1802 tarihli barış andlaşmasının 2 nci maddesinde, Fransız gemilerinin Karadeniz'de sefer etmeleri kabul edilirken şöyle de denilmektedir :

... ve Devlet-i Aliye ve França Cumhuriyeti memalikinin tüccar sefinelerinin amedşüd eyledikleri bahirlerden izbanditlerin def'i zımında eshap ve tedabir-i lâzimeye beraberce teşebbüs edeler ve Karadeniz'de amedşüd eden Françalı tüccarını Devlet-i Aliye izbanditlerinden himaye-yi taahhüd eyliye kaldı ki şart-ı mezkûr mantukunca taraf-ı Devlet-i Aliye'den Françalı hakkında cari olan menafi Devlet-i Aliye'nin tebaası ve bayrakları hakkında dahi França Cumhuriyetinin ber ve bahirlerinde cari oia. (134)

Diğer yandan, bazı andlaşmalarda, şüphelenilen geminin korsan mı yoksa izbandit mi olduğunu kestirmede yol kâğıtlarının iyice incelenmesi gereği belirtilmektedir. Örneğin, Fransa'ya verilen 1740 kapitülâsyonunda şöyle denilmektedir :

(132) *Ibid.*, cilt I, sh. 188.

(133) *Ibid.*, cilt II, sh. 30 - 31.

(134) Erim, *Metinler*, sh. 215, 216.

Belçika ile 1254 Recep (1838) tarihinde yapılmış anlaşmada da...» fırtına mazarratından ve korsan ve izbandit taarruzundan ve sair ahval-i vâkıadan tefahhuz zımında...» taraflardan birinin gemisi diğer Devletin limanlarına veya «taht-ı idarelerinde olan mahallere iltica ederse muamele-i bilmücamele ile kabul ve siyanet» olunmak gerektiği açıklanmaktadır. (132) Meksika ile 6 Mayıs 1866 da yapılan andlaşmanın 23 üncü maddesinde ise şöyle denilmektedir :

Tarafeyn-i muahedeyn sefayininden biri ya avaryasını tamir etmek veyahut fırtınadan veya deniz hırsızlarıyla korsanların takibinden veyahut sair bir gûna mühlikeden kurtulmak için diğerinin zir-i hükümetinde bulunan liman veya mevaki-i saireye iltica etmek mecburiyetinde bulunduğu halde kabul ve himaye ve mazhar-ı hüsn-ü muamele olacaktır... (133)

(h) *Deniz haydutlarına karşı işbirliği*

Bazı Osmanlı andlaşmalarında korsanlık bağıtlı Devletler arasında yasaklandıktan başka, *deniz haydutlarına (izbanditlere) karşı işbirliği* de öngörülmektedir. Örneğin Fransa ile yapılmış 25 Haziran 1802 tarihli barış andlaşmasının 2 nci maddesinde, Fransız gemilerinin Karadeniz'de sefer etmeleri kabul edilirken şöyle de denilmektedir :

... ve Devlet-i Aliye ve França Cumhuriyeti memalikinin tüccar sefinelerinin amedşüd eyledikleri bahirlerden izbanditlerin def'i zımında eshap ve tedabir-i lâzimeye beraberce teşebbüs edeler ve Karadeniz'de amedşüd eden Françalı tüccarını Devlet-i Aliye izbanditlerinden himayeyi taahhüd eyliye kaldı ki şart-ı mezkûr mantukunca taraf-ı Devlet-i Aliye'den Françalı hakkında cari olan menafi Devlet-i Aliye'nin tebaası ve bayrakları hakkında dahi França Cumhuriyetinin ber ve bahirlerinde cari oia. (134)

Diğer yandan, bazı andlaşmalarda, şüphelenilen geminin korsan mı yoksa izbandit mi olduğunu kestirmede yol kâğıtlarının iyice incelenmesi gereği belirtilmektedir. Örneğin, Fransa'ya verilen 1740 kapitülâsyonunda şöyle denilmektedir :

(132) *Ibid.*, cilt I, sh. 188.

(133) *Ibid.*, cilt II, sh. 30 - 31.

(134) Erim, *Metinler*, sh. 215, 216.

takdirde, bunların deniz hududu sayılmaması yönünde gelişmiştir. (138) Ancak, bir gemi hem âsi gemi, hem de deniz haydudu gemi olabilir. Âsi olması, diğer Devletlerin bayrağını taşıyan gemilere ve diğer Devletlerin vatandaşlarına karşı işleyecekleri suçlar yüzünden, deniz haydudu da sayılmalarına engel olmaz.

Cenevre'de toplanan ve Türkiye'nin de katıldığı Deniz Hukuku Konferansında, 29 Nisan 1958 de imzalanmış Açık Deniz Sözleşmesinin 16 ncı maddesinde de bu genel eğilim doğrulanmaktadır :

Madde 16: Mürettebatının isyan ederek hâkim olduğu bir harp gemisi veya bir Devlet gemisi veya bir Devlet uçağı tarafından işlenen 15 inci maddede tarif edilmiş deniz haydutluğu fiilleri, hususî bir gemi tarafından ika edilmiş fiillere müşabihtir. (140)

Diğer taraftan, harp gemilerinin, deniz harp hukuku kurallarına aykırı hareketlerde bulunmaları durumunda, deniz haydudu sayılıp sayılmıyacakları konusu özellikle, Birinci Dünya Harbinde Alman denizaltılarının düşman ticaret gemilerine usulsüz saldırıları ile önem kazanan bir konu olmuştur. Bu konuyu düzenlemek üzere, harpten sonra, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya arasında, Washington'da, 6 Şubat 1922 tarihinde bir andlaşma imzalanmıştır. Washington andlaşmasının 3 üncü maddesinde, denizaltıların ticaret gemilerine saldırma şartları belirtildikten sonra, bu kurallara aykırı hareket edeceklerin harp kurallarını ihlâl etmiş sayılacakları ve «sanki bir deniz haydutluğu fiili işlemiş gibi» (*as if for an act of piracy*) işlem göcekleri kabul edilmişti. (141) Bu andlaşma yürürlüğe girmemiştir.

(138) HACKWORTH (*op. cit.*, cilt II, sh. 695 - 699) «Piracy» ve «Vessels controlled by insurgents» konularını ayrı kesimlerde incelemekte, genel eğilimi destekleyen örnek - olaylar vermektedir.

(139) Bu konuda bkz. : *Magellan Deniz Haydutluğu* davası, «Devletler Hukukunda Denizle İlgili Bazı Örnekolaylar» (derleyen Meray; bu örnekölâyı Türkçeye çeviren K. Sürgit), S.B.F.D., 1957, cilt XII, sayı 3, sh. 49 - 50.

(140) LÜTEM, *op. cit.*, sh. 466.

(141) Bu andlaşma Fransa tarafından onaylanmadığı için yürürlüğe girmemiştir. Bknz. : HACKWORTH, *op. cit.*, cilt II, sh. 690 - 691. Andlaşmanın konumuzla ilgili 3 üncü maddesi şöyle idi : «The Signatory Powers, desiring to insure the enforcement of the human rules of existing law declared by them with respect to attacks upon and the seizure and destruction of merchant ships, further declare that any person in the service of any Power who shall violate any of those rules, whether or not such person is under orders of a governmental superior, shall be deemed to have violated the laws of war and shall be liable to trial and punishment *as if for an act of piracy* within the Jurisdiction of which he may be found.»

Buna karşılık, benzer bir konuyu düzenlemek için 1937 de İsviçre'nin Nyon şehrinde imzalanan andlaşma yürürlüğe konmuştur. Andlaşma, İspanya İç Harbi sırasında, Akdeniz'de bir çok Devletin ticaret gemilerinin, bu arada İngiltere'nin bir harp gemisinin, kimliğini belli etmiyen denizaltılar tarafından torpillemesi olaylarını önlemek için yapılmıştır. Bu amaçla, Türkiye, İngiltere, Bulgaristan, Mısır, Fransa, Yunanistan, Romanya, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya, Nyon'da, 14 Eylül 1937 de «Akdeniz'de korsanlık [!] ef'aline karşı ittihaz edilecek müşterek tedbirler hakkında» bir andlaşma bir de ona ek «ihtilâfname» imzalamışlardır.

Andlaşmanın konumuzla ilgili kısımlarını vermezden önce, Türkçe metindeki terim yanlışlığına da değinmek gerekmektedir. Andlaşmanın Fransızca ve İngilizce metinlerinde «*piratrie*» ve «*piracy*» terimlerinin kullanılmasına karşılık, Türkçe metinde «*korsanlık*» teriminin kullanılması, şüphesiz, önemli bir yanlışlıktır. Andlaşmanın Türkçe metninde «*korsanlık*» sözünü «*deniz haydutluğu*» şeklinde okumak gerekir.

Türkiye'nin 18 Eylül 1937 tarih ve 3266 sayılı kanunla onadığı Nyon andlaşmasının konumuzu ilgilendiren kısmı şöyledir :

İspanya'da mücadele halinde bulunan taraflardan hiç birine ait olmayan ticaret gemilerine karşı denizaltı gemileri tarafından Akdeniz'de İspanya ihtilâfı münasebetiyle mükerrer tecavüz vâki olduğunu,

Bu tecavüzlerin, ticaret gemilerinin tahribi hakkındaki 22 Nisan 1930 tarihli Londra Muahedesinin 4 üncü kısmında münderiç Hukuku Düvel kaidelerini ihlâl ettiğini, en iptidaî insaniyet prensiplerine mugayir olduğunu ve bunların bihakkın korsanlık [deniz haydutluğu] hareketi olarak tavsif edilmesi lâzım geldiğine,

Ve İspanya'da mücadele halinde bulunan taraflardan biri veya diğerinin muharip hukuk kullanmak veya deniz muharebesi kanunlarına riayet etse bile açık denizde ticarî seyrüseferi kontrol etmek hakkını hiçbir suretle tanımaksızın ve işbu mukaveleye iştirak eden her hangi bir Devletin açık denizde her türlü müdahalelere karşı kendi ticarî seyrüseferini himaye etmek üzere ittihazını muvafık göreceği herhangi bir harekette bulunmak ve sonradan kararlaştırılacak müşterek diğer tedbirleri almak hakkına hâlel gelmemek şartıyla evveleminde, denizaltı gemileri tarafından yapılan korsanlık [deniz haydutluğu] ef'aline karşı, müşterek tedabiri mahsusayı kararlaştırmak icabetliğini nazarı itibara alarak,

Kendi Hükümetleri tarafından usulüne salâhiyeti haiz olup aşağıda imzası bulunanlar Nyon'da konferans halinde 9 Eylül'den 14 Eylül'e kadar toplanarak hemen mer'iyete girecek olan âtideki hükümleri kararlaştırmışlardır:

I. Konferansa iştirak eden Devletler kendi bahrî kuvvetlerine, İspanya'da mücadele halinde bulunan taraflardan birine ait olmıyan ticaret gemilerini himaye etmek üzere aşağıdaki üç numaralı fıkralara tevfikan hareket etmeleri için talimat vereceklerdir.

II. Bahrî teslihatın tahdit ve tenkisi için Londra'da 22 Nisan 1930 tarihinde imza olunan muahedede zikrolunup Londra'da 6 Teşrinisânî 1936 da imza olunan protokol ile teyid edilen Hukuku Düvel kaidelerine muhalif olarak böyle bir gemiye taarruz eden herhangi bir denizaltı gemisine bilmukabele taarruz edilecek ve mümkünse bu gemi tahrip edilecektir.

III. İspanya'da mücadele halinde bulunan taraflardan hiçbirine aid olmayan bir geminin yukarıdaki fıkrada zikredilen kaideler hilâfına olarak taarruza uğradığı bir nokta civarında tesadüf edilen denizaltı gemisine — tesadüf olunduğu ahval, taarruzun faili kendisi olduğu fikrini tevliid ediyorsa — yukarıda zikrolunan hükümler kezalik tatbik olunacaktır.

IV. [Akdeniz, bağıtlı Devletlerin donanmalarınca denetlenmek üzere, bölgelere ayrılmaktadır.] (142)

Türkiye'nin aynı kanunla onayladığı, «Nyon andlaşmasına müzeyyel ihtilâfname» de, bu çeşit fiillerin uçaklar tarafından da işlenebileceği, böyle uçaklara karşı da, denizaltılara yapılacak işleme benzer şekilde hareket edileceği belirtilmektedir. (143)

III. SONUÇLAR

Bazı Türk andlaşmaları üzerinde yaptığımız bu inceleme, eğer yazarın tarihsel araştırma yetersizliğinin de sebep olabileceği aşırı bir zorlama ya da yersiz bir genelleştirme olmazsa, şu sonuçları verir görünmektedir :

1. Batı (Hıristiyan) âleminde görülen korsan - deniz haydu ayırması, Osmanlı Devletinin uygulamasında, çoğunlukla *korsan* terimi kullanılmakla beraber, kavram olarak vardır.

(142) *Düstur*, tertip III, cilt 18, sh. 1518.

(143) *Ibid.*, sh. 1520 - 1521.

2. Müslüman Osmanlı Devleti ile Hıristiyan Batı Devletlerinin münasebetleri, özel andlaşmalarla ya da fiilen savaşmaya ara verildiği süreler dışında, sürekli bir savaş durumu (harp hali) içinde cereyan etmektedir. Korsanlık, bu sürekli savaşın denizlerdeki yönüdür. Devletin (aynı din toplumunun) düşmanlarına karşı yapılan bu saldırılar, bir harp hareketi olarak, Devlet başlarının, açık ya da zimnî, rızalarına da dayanan, onlarca desteklenen, genellikle iki din âleminde de diğerine karşı meşru sayılan harp usullerindedir.

3. Bununla beraber, yalnız karşı dinden olana değil, aynı dinden olana da saldırma, ya da Devletin, hangi dinden olursa olsun, uyruklarına (bunların ülkelerine, gemilerine, canlarına ve mallarına karşı) vurgunlara girişme meşru sayılmamakta, bu yola sapanlar Devletçe suçlu (deniz haydudu) sayılmakta ve böylesine kovuşturulmaktadır.

4. Genel kurallar bunlar görünmekle beraber, bu kuralların istisnası olarak barış andlaşması yapıldığı ve korsanlığın andlaşma süresince, bağıtlı Devletler arasında yasaklandığı da görülmektedir. Bundan sonra, andlaşmaya aykırı korsanlıklar suç sayılmaktadır. Başka bir deyimle, bu çeşit suçların cezalandırılmasında Devlet gerekli özen (*due dilligence*) göstermezse, sorumlu olmaktadır. Ancak bağıtlı Devletler dışında, andlaşma yapılmamış Devletlere karşı bu çeşit korsanlıklar, düşmana karşı bir harp hareketi olarak, yine de meşru kalmaktadır.

5. Bağıtlı Devlet (çoğunlukla Osmanlı Devleti) andlaşmaya aykırı olarak korsanlıkta bulunanlarla onlara yardım edenleri, onları gereği gibi kovuşturmayan Devlet yetkililerini cezalandırma yüklemine üstlenmektedir. Genel olarak Devletler hukukuna aykırı olmayan bu sorunun sonuçları, Osmanlı Devletinin zayıf düştüğü zamanlarda, diğer Devletlerce kötüye kullanılmakta, aşırı ölçülerde ödemelere ve onarımlara, hattâ zararlar - karşılık (zararlar - mukabele bilmişil, *représailles*) hakkını elde etmeye kadar da götürülmüştür.

6. Yükümlü Devlet kendisine bağlı korsanları, andlaşmaya aykırı davrandıkları zaman, cezalandırmazsa, diğer bağıtlı Devlet bunları cezalandırma yoluna, andlaşma uyarınca, gidebilmektedir. Diğer Devletin bu davranışı barışa ya da andlaşmaya aykırı sayılmamaktadır. Böylece, korsan, kendi Devletinin korumasından yoksun, diğer Devletçe de kovuşturulabilen bir çeşit deniz haydudu durumuna düşmekte ve öyle işlem görmektedir.

7. Andlaşmayla yasaklandıktan sonra, korsanlık, bağıtlı Devletler arasında, meşruluk temelinden yoksun kaldığı için, bu çeşit fiillerin hukukî sonuçları şunlar olmaktadır: (i) Ele geçirilmiş, gemi ve mal sahiplerine geri verilmektedir (*Pirata non mutat dominium*); (ii) bu mümkün olmazsa, verilen zararlar ödettirilmektedir; (iii) Bu ödeme suçlular ya da bunları cezalandırmada sorumlu olanlarca ödenmezse, Devlet, en yüksek sorumlu olarak, bu zararları kendi hazinesinden ödemek yükümünü üstlenmektedir; (iv) Kölelik bütün bu çağda, hem batıda hem de doğuda meşru sayılmakla beraber, andlaşmaya aykırı korsanlıklar sonucu ele geçirilmiş kimselerin köle edilmesi yasaklanmakta, edilmiş olanlar da özgürlüğe kavuşturulmaktadır.

8. Bağıtlı Devletler, korsanlardan başka, her iki Devletçe de deniz haydudu sayılan haramî ve izbanditlerin kovuşturulması, cezalandırılması, bunlardan kaçanların korunması için işbirliği de öngörmektedirler.

9. Osmanlı Devleti, denizlerde ulaşım serbestliğini sağlamak için yapılmış korsanlık ve deniz haydutluğu yasaklamalarına geniş ölçüde katılmış bulunmaktadır. Korsanlığın bir harp usulü olarak yasaklanmasını öngören 1856 Paris Beyannamesini ilk imzalayan Devletler arasında bulunmaktadır. Batılı Hıristiyan Devletlerle yaptığı ve yüzyıllar içinde sayıları çok artmış ikili andlaşmalarla da deniz haydutluğunun yasaklanması, unsurlarının ve hukukî sonuçlarının belirtilmesine ve düzen altına alınmasına önemli katkılar da bulunmuştur.

10. Türkiye Cumhuriyeti de, korsanlık çok önce yasaklanmış olduğu için, her çeşit deniz haydutluğunun yasaklanması ve deniz ulaşımı serbestliğinin pekiştirilmesi için yapılmış çalışmalarla yakından ilgilenmiş, bunların hepsine katılmıştır. Örneğin, Akdenizde, barışta, ticaret gemilerine karşı kimliğini açıklamadan saldırılarda bulunan denizaltıları deniz haydudu sayan ve buna karşı tedbirler öngören Nyon (1937) andlaşmalarına taraf olmuştur. En son da, 1958 de, Cenevre'de toplanan Deniz Hukuku Konferansında imzalanan ve içinde deniz haydutluğuna ilişkin önemli hükümler de bulunan Açık Denizler Sözleşmesini imzalayan Devletler arasında bulunmaktadır.